

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Διπλωματική εργασία :

Σιώρα Δήμητρας
Α.Μ :0799048

Τσακωνιά :
Μια ιδιάζουσα πολιτισμική κοινότητα
Στοιχεία & Παραδόσεις

Ειδικότητα :Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί

Υπεύθυνος Ειδικότητας: Γιάννης Δήμας Ε.Ε.ΔΙ.Π.

Ακαδ.Έτος :2001-2002 -Εξαμ.Σπουδών:ΣΤ'

ΤΡΙΚΑΛΑ
Ιούνιος 2002

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 5044/1

Ημερ. Εισ.: 30-11-2006

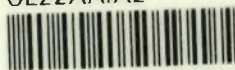
Δωρεά:

Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ-ΤΕΦΑΑ

2002

ΣΙΩ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000086838

Περιεχόμενα :

- Σκοπός, πηγές, μέθοδος έρευνας
- Εισαγωγή
- Αναδρομή της Αρκαδίας
- Η Κυνουρία δια μέσου των αιώνων
- Μια σύντομη γνωριμία με την Τσακωνιά
- Οι Τσακωνικές Παραδόσεις
- Λεωνίδιο
- Τα μοναστήρια του Λεωνιδίου
- Τσακωνικός χορός :1.Προέλευση & Χαρακτήρας
2.Εθιμικό πλαίσιο
3.Χορευτικό ρεπερτόριο
4.Μορφολογική ανάλυση χορών
- Τσακωνική διάλεκτος
- Τσακωνικά τραγούδια
- Τσακωνική φορεσιά
- Ο Τσακωνικός Γάμος
- Τραγούδια & Μουσικά Όργανα στην Τσακωνιά
- Η Τσακωνική Μελιτζάνα
- Τσακωνικά Λαογραφικά Στοιχεία
- Η πιο έγχρωμη Ανάσταση
- Το Λεωνιδιώτικο Αερόστατο
- Επίλογος
- Παράρτημα : Παροιμίες
- Βιβλιογραφία

Σκοπός της εργασίας είναι: η καταγραφή, η περιγραφή και η ανάλυση του τοπικού χορευτικού ρεπερτορίου, καθώς και η θέση που έχει στις διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις του τόπου. Η ανάλυση των χορών θα γίνει με τη μορφολογική μέθοδο. Επίσης η ανίχνευση των ιστορικοπολιτισμικών ριζών του ευρύτερου τσακωνικού πολιτισμού σε όλες τις μορφές του, που καθιέρωσε στους κόλπους της η οργανωμένη αυτή κοινωνική ομάδα, οι Τσάκωνες.

Πηγές για την έρευνα αυτή αποτέλεσαν:

- α. Οι αφηγήσεις ντόπιων κατοίκων, οι οποίες έχουν καταγραφεί σε κασέτες.
- β. Η επιτόπια παρατήρηση και
- γ. Το πλούσιο βιβλιογραφικό υλικό της τοπικής βιβλιοθήκης για τη λαογραφία του τόπου

Η μέθοδος έρευνας χωρίστηκε σε τρεις επιμέρους φάσεις.

α. Πρώτη φάση

- Επιλογή τοποθεσίας
- Επιλογή θέματος
- Αναζήτηση και μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με το θέμα
- Επαφή με γνώστες του θέματος

β. Δεύτερη φάση

- Επίσκεψη στο Λεωνίδιο, στην τοπική βιβλιοθήκη και επαφή με τους κατοίκους.
- Επιτόπια και συμμετοχική παρατήρηση
- Συλλογή στοιχείων με τη μέθοδο της συνέντευξης
- Μαγνητοφώνηση τοπικών τραγουδιών

γ. Τρίτη φάση

- Ταξινόμηση των στοιχείων
- Αξιολόγηση και ανάλυση των δεδομένων

Εισαγωγή :

Αρκαδία, ένας τόπος φορτισμένος με πλούσια παράδοση, ιστορία και πολιτισμό. Με φύση άγρια, παρθένα και επιβλητική. Και με τοπία μιας αμόλυπτης και απaráμιλλης ομορφιάς. Ατέλειωτα δάση, ονειρεμένα γραφικά και ιστορικά χωριά, αρχαιότητες και ένα όμορφο κομμάτι θάλασσας συνθέτουν την εικόνα της.

Το Μαίναλο και ο Πάρνωνας με τα γραφικά χωριά, τα ιστορικά μοναστήρια και τα όμορφα φαράγγια, η Τρίπολη στο γόνιμο αρκαδικό οροπέδιο, οι αρχαιότητες της Τεγέας, της Μαντινείας, του Ορχομενού και της Εύας Κυνουρίας, η γραφική και ιστορική Δημητσάνα, τα επιβλητικά Λαγγάδια, τα τουριστικά θέρετρα της Βυτίνας, της Στεμνίτσας του Παραλίου Άστρους και του Τυρού, η Καρύταινα με το φημισμένο ενετικό της κάστρο, το γραφικό Λεωνίδιο και η περιοχή της Μεγαλόπολης, οι ωραίες παραλίες της Πλάκας, του Άστρους, του Τυρού, της Σαμπατικής, των Πούλιθρων και του Ξεροπήγαδου, προσφέρουν μία ποικιλία από αξιοθέατα γοητεύοντας τον ταξιδιώτη.

Η Αρκαδία είναι ένας προορισμός που μπορεί να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις και τις ιδιαίτερες αναζητήσεις του κάθε επισκέπτη και περιηγητή. Ένας τόπος που προσφέρει ηρεμία, απλότητα και πνευματική ανάταση. Αναδύοντας μια μυρωδιά παλιού ευγενικού ξύλου...

Ἀρκαδῶν δὲ τὰ πρὸς τῆς Ἀργείας Τεγεαταὶ τε ἔχουσι καὶ Μαντινεῖς
λέγονται δὲ οὗτοι τε καὶ τὸ ἄλλο Ἀρκαδικὸν τὸ μεσόγαίον τῆς
Πελοποννήσου

Αναδρομή της Αρκαδίας

Η Αρκαδία αποτελεί μια από τις πιο αξιόλογες περιοχές της Ελλάδας από άποψη ιστορίας και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.

Οι Αρκάδες θεωρούνται οι αρχαιότεροι κάτοικοι της Πελοποννήσου (Ηροδ. Η'73), με πρώτο βασιλιά της χώρας και γενάρχη τον *Πελασγό*, εξ' ου και *Πελασγοί*. Κατά μία παράδοση είναι ο Πελασγός ήταν υιός του Δία και της Νιόβης. Κατά μία άλλη παράδοση ήταν βασιλιάς του Άργους και κατά μια τρίτη υιός του Ποσειδώνα, αδελφός του Αχαιού και του Φθίου. Ο Πελασγός κατά τον Αρκαδικό μύθο που αναφέρει ο Απολλώνιος ο Ρόδιος «ανεδύθη απο την γη» και έγινε γενάρχης των ανθρώπων «πριν απο την εμφάνιση της Σελήνης». Γι' αυτό οι Αρκάδες εθεωρούντο «Προσέληνοι» ή «Προσεληναίοι».

Οι ίδιοι οι Αρκάδες στην αρχαιότητα καμάρωναν ότι δεν ήταν μετανάστες, όπως οι άλλοι Έλληνες, αλλά αυτόχθονες, απόγονοι του Πελασγού. Η μυθολογία εξάλλου, θέλει τους περισσότερους θεούς της αρχαιότητας να έχουν γεννηθεί στα Αρκαδικά βουνά. Η Αρκαδία λεγόταν αρχικά Απία και κατόπιν Πελασγία, ονόματα που δόθηκαν σ' ολόκληρη την Πελοπόννησο. Αργότερα ονομάστηκε Αρκαδία, από τον γιο της Καλλιστούς (κόρης του Λυκάονα) τον Αρκάδα.

Η Αρκαδία των προχωρημένων ιστορικών χρόνων, όπως και αυτή της εποχής του Πausανία, δεν συνέπιπτε γεωγραφικά με τη σημερινή Αρκαδία. Εκτεινόταν στα οροπέδια και στα βουνά της κεντρικής Πελοποννήσου και είχε μάλιστα μεγαλύτερη έκταση από την τελευταία. Περιελάμβανε μεγάλο τμήμα της σημερινής νότιας Αχαιάς (περιοχές Καλαβρύτων, Λουσών, Κλειτορίας, ορεινός όγκος Αροάνιων, περιοχή Ψωφίδας και Αφροδίσιο όρος), τμήμα της δυτικής Κορινθίας (περιοχές Φενεού και Στυμφαλίας, όρος Κυλλήνη και περιοχές Σκοτεινής και Αλέας) και τη σημερινή νοτιοδυτική Ηλεία (περιοχές Αλίφειρας, Φιγάλειας και Βασσών, Θεισάας του Λυκαίου και η περιοχή της σημερινής Ανδρίτσαινας). Δεν βρεχόταν πουθενά από τη θάλασσα και δεν περιελάμβανε το μεγαλύτερο μέρος της σημερινής Κυνουρίας. Συνόρευε στα ανατολικά με τη Θυρεάτιδα στην περιοχή των Άνω Δολιανών, στα νότια με την Λακωνία στις περιοχές των Βούρβουρων, Ίασου, Καλτεζών και Αίγυος, και στα νοτιοδυτικά με τη Μεσσηνία στις περιοχές των Χιράδων, Χράνων και της κοιλάδας του ποταμού της Νέδας.

Οι Αρκάδες ήταν χωρισμένοι σε φυλές και για πρώτη φορά παρουσιάζονται ενωμένοι στον πόλεμο της Τροίας (Ιλ. Β' 603-614), όπου πήραν μέρος με επικεφαλής τον βασιλέα της Τεγέας *Αγαπήνωρα*. Επειδή δεν ήταν θαλασσινοί χρησιμοποίησαν τα πλοία που τους διέθεσε ο Αγαμέμνωνας. Κατά την επιστροφή από την Τροία ο Αγαπήνωρ κατευθύνθηκε στην Κύπρο, όπου ίδρυσε στην περιοχή της Πάφου σημαντική αρκαδική αποικία.

Οι Αρκάδες πήραν ακόμη μέρος στους αγώνες των Μεσσηνίων κατά των Σπαρτιατών, που άρχισαν έντονη επεκτατική πίεση για την κυριαρχία στην Αρκαδία, χωρίς όμως να πετύχουν να την ηγεμονεύσουν, αφού οι Αρκάδες παρά τις διαφωνίες τους είχαν συναίσθηση της φυλετικής και θρησκευτικής τους ενότητας.

Στις αρχές των ιστορικών χρόνων οι διάφοροι συνοικισμοί ενώθηκαν και δημιουργήθηκαν οι μεγάλες αρκαδικές πόλεις: Μαντίνεια, Τεγέα, Φιγάλεια,

Ορχομενός, Ασέα κλπ. Μετά τον πελοποννησιακό πόλεμο περιήλθαν στην επιρροή της Σπάρτης για να φανούν όμως πάλι μετά τη μάχη στα Λεύκτρα και την κατάρρευση της σπαρτιατικής ηγεμονίας οι ενωτικές τους τάσεις. Ίδρυσαν το "*Κοινόν των Αρκάδων*" με έδρα τη Μεγαλόπολη και έγιναν σύμμαχοι των Θηβαίων.

Λίγο αργότερα στράφηκαν στη νέα δύναμη, τους Μακεδόνες, έμειναν όμως ουδέτεροι στη μάχη της Χαιρώνειας (338). Εξαιτίας της αντίθεσης ανάμεσα στις δύο μεγάλες πόλεις Τεγέα και Μαντινεία, το Κοινό των Αρκάδων διασπάστηκε τελικά και οι πόλεις προσχώρησαν, αν και με μεγάλη απροθυμία, στην Αχαική Συμπολιτεία για να ακολουθήσουν στη συνέχεια την κοινή τύχη των Αχαιών.

Μετά την καταστροφή της Κορίνθου από τον Μόμμιο το 146 π.Χ ,και παρ' όλο που ίδρυσαν λίγο αργότερα την πέμπτη Αρκαδική Συμπολιτεία, οι Αρκάδες άρχισαν να παρακμάζουν. Σιγά σιγά η χώρα περιήλθε σε αφάνεια για να ερημωθεί τελείως κυρίως μετά τις επιδρομές του Αλάρικου (395 μ.Χ). Οι σλαβικές επιδρομές μετέβαλλαν την όψη της περιοχής, που μερικούς αιώνες αργότερα περιήλθε εύκολα στους Φράγκους, που δεν συνάντησαν παρά μόνο ασθενέστατη αντίδραση, όπως ήταν η απελπισμένη αντίσταση του *Βουτσαρά Δοξαπατρή* στο φρούριο του Αρακλόβου.

Οι Φράγκοι χώρισαν την Αρκαδία σε πέντε βαρωνίες και οργάνωσαν την ασφάλεια της ιδρύοντας πολλά φρούρια. Ο Ανδρόνικος Παλαιολόγος την απελευθέρωσε από τους Φράγκους το 1330, αλλά στους τελευταίους βυζαντινούς χρόνους κατοικήθηκε από πολλούς Αλβανούς και τέλος, το 1458, περιήλθε στους Τούρκους.

Κατά την επανάσταση του 1821, η Αρκαδία ήταν το κέντρο σφοδρών πολεμικών συγκρούσεων, όπου ο Θ. Κολοκοτρώνης με τα στρατεύματά του πέτυχε λαμπρές νίκες κατά των Τούρκων. Η πολιορκία και η άλωση της Τριπολιτσάς και πολλές ιστορικές μάχες, όπως οι νικηφόρες μάχες στο Βαλτέτσι, στα Βέρβαινα και στα Δολιανά ήταν άλλωστε από τα καθοριστικά γεγονότα που έκριναν την πορεία της επανάστασης.

Η Κυνουρία δια μέσου των αιώνων

Από τη Νεολιθική εποχή στα αρχαϊκά χρόνια

Η σημερινή επαρχία Κυνουρίας δεν είναι ακριβώς ίδια με την αρχαία, δεν παρουσιάζει όμως και πολύ μεγάλες διαφορές απ' αυτήν. Πιθανολογείται ότι η περιοχή γνώρισε την ανθρώπινη παρουσία και δραστηριότητα από τη Νεολιθική εποχή και στη συνέχεια την Πρωτοελλαδική, οπότε πρέπει να εγκαταστάθηκαν στην Κυνουρία προελληνικά φύλα.

Την Πρωτοελλαδική περίοδο (2800 - 2000 π.Χ.) έκαναν την εμφάνισή τους στην Ελλάδα οι Πρωτοέλληνες Δαναοί οι οποίοι, αφού διέσχισαν το Αιγαίο, εγκαταστάθηκαν στην Αργολίδα. Η ΒΑ περιοχή της Κυνουρίας, η Θυρεάτιδα, πρέπει να έχει άμεση σχέση με τους Δαναούς. Ο Πλούταρχος μας δίνει την πληροφορία ότι ο Δαναός πριν φτάσει στην Αργολίδα εγκαταστάθηκε και κατοίκησε σε ένα παραλιακό μέρος της Θυρέας, τα Πυράμια. Ο Πausanias

μας μεταφέρει την πληροφορία ότι ο Δαναός πριν περάσει στην Αργολίδα αποβιβάστηκε στους Απόβαθμους. Συνεπώς οι Δαναοί πριν εγκατασταθούν στην Αργολίδα, σύμφωνα με τους παραπάνω συγγραφείς, κατοίκησαν σε κάποια παραθαλάσσια περιοχή της Θυρεάτιδας γης, τα Πυράμια ή Απόβαθμους.

Τη Μεσοελλαδική περίοδο (2000-1980 π.Χ.) και συγκεκριμένα από το 1900 π.Χ. και μετά, στην Ελλάδα έφτασαν οι Ίωνες. Ένα παρακλάδι των Ιώνων ήταν και οι Κυνούριοι οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην επαρχία Κυνουρίας και της έδωσαν και το όνομά τους.

Η λέξη Κυνουρία, σύμφωνα με την άποψη του Κ. Ρωμαίου, είναι βραχύτερος τύπος της λέξης κυνόσουρα (κυνός ουρά) και σημαίνει κάθε λογής ακρώρεια, παραλία, τόπος χέρσος, σκόπελος. Η παράδοση όμως των Αργείων αποδίδει το όνομα της επαρχίας στο γιο του Περσέα Κύνουρο που ήταν ο γενάρχης και οικιστής της.

Η Κυνουρία, περιοχή μεθόρια ανάμεσα στο Άργος και τη Σπάρτη, έγινε θέατρο πολλών συγκρούσεων μεταξύ των δύο Πελοποννησιακών Πόλεων - Κρατών για χίλια περίπου χρόνια λόγω της σπουδαίας στρατηγικής της θέσης.

Στο τέλος του 11ου αιώνα π.Χ. οι Σπαρτιάτες, όταν βασιλιάς τους ήταν ο Εχέστρατος, εισέβαλαν στην Κυνουρία με το πρόσχημα της τιμωρίας ληστών που, με ορμητήριο την περιοχή, προξενούσαν καταστροφές στους συγγενείς τους Αργείους. Όπως μας πληροφορεί ο Πausanias, έγινε πόλεμος, γιατί η εισβολή συνάντησε την αντίδραση των Κυνουρίων. Οι Σπαρτιάτες κατάφεραν να ξεσπιτώσουν όλους τους Κυνουριείς που είχαν ηλικία στρατεύσιμη και βέβαια ως ισχυρότεροι επικράτησαν.

Οι Αργείοι με την εισβολή του Εχέστρατου έχασαν την Κυνουρία, δεν έπαψαν όμως να τη θεωρούν αργολική γη, γι' αυτό έκαναν κινήσεις για να την ανακτήσουν. Οι Λακεδαιμόνιοι, όταν βασιλείς τους ήταν ο Λαβώτας και ο Πρύτανις, λίγα χρόνια μετά την επιδρομή του Εχέστρατου, στα τέλη πάντα του 11ου αιώνα π.Χ. συγκρούστηκαν για πρώτη φορά με τους Αργείους. Απ' ότι φαίνεται κανένας από τους αντιπάλους δεν βγήκε νικητής. Η σύγκρουση αυτή όμως σήμανε την έναρξη μεγάλου μίσους και ατέλειωτων πολέμων μεταξύ Σπάρτης και Άργους.

Το 720 π.Χ., όταν βασιλιάς της Σπάρτης ήταν ο Θεόπομπος, έχουμε καινούργια σύγκρουση μεταξύ των Λακεδαιμονίων και των Αργείων. Το αποτέλεσμα αυτής της μάχης, η οποία σύμφωνα με τον ιστορικό Ευσέβιο διεξήχθη στη Θυρέα, δεν μας είναι γνωστό. Φαίνεται όμως ότι η κατάσταση δεν άλλαξε και η Θυρεάτιδα ήταν μεν ανεξάρτητη αλλά ζούσε μόνιμα κάτω από την απειλή μιας νέας σύγκρουσης.

Η νέα ένοπλη αντιπαράθεση μεταξύ Λακεδαιμονίων και Αργείων, η τρίτη στη σειρά, έγινε το 669 π.Χ. κοντά στις Υσιές, μικρή πόλη της Αργολίδας στο δρόμο που οδηγούσε από την Αργολίδα στην Αρκαδία. Ο βασιλιάς των Αργείων Φείδων οδήγησε για πρώτη φορά τους Αργείους σε νίκη που τώρα γίνονται κυρίαρχοι της Κυνουρίας για εκατό τουλάχιστον χρόνια.

Η σημαντικότερη όμως μάχη μεταξύ Λακεδαιμονίων και Αργείων για την κυριαρχία στην Κυνουρία έγινε το 546 π.Χ. Είναι η περίφημη μάχη της Θυρέας ή αλλιώς η "μάχη των 600 λογάδων". Ο Ηρόδοτος αφηγείται με λεπτομέρειες τα περιστατικά της μάχης εκείνης ηθογραφώντας και τους χαρακτήρες των πρωταγωνιστών και τα πολεμικά ηρωικά έθιμα της εποχής. Οι

δύο στρατοί επέλεξαν από 300 λογάδες (διαλεκτούς άνδρες), οι οποίοι είχε συμφωνηθεί να πολεμήσουν μέχρι εσχάτων και να περιέλθει η περιοχή στο νικητή. Ο πολύς στρατός των δύο αντιπάλων συμφώνησαν να φύγει και να πάει στη χώρα του. Έτσι οι δυο στρατοί σηκώθηκαν κι έφυγαν, ενώ οι διαλεχτοί τους και από τις δυο πλευρές άρχισαν να πολεμούν. Η μάχη κρατούσε και οι δυο αντίπαλοι έβγαιναν ισόπαλοι. Από τους 600 άνδρες έμειναν μόνο τρεις, δύο Αργείοι και ο Λακεδαιμόνιος Οθρυάδης, που ήταν τραυματισμένος. Οι δυο Αργείοι σαν νικητές έτρεξαν στο Άργος για να αναγγείλουν στους αρχηγούς τους το χαρμόσυνο γεγονός. Ο Οθρυάδης καιτοι τραυματίας, σκύλευσε τους νεκρούς των Αργείων, έσυρε τα όπλα τους στο δικό του στρατόπεδο κι έμεινε στη θέση του. Όταν ξημέρωσε η άλλη μέρα, ήρθαν οι δυο στρατοί να μάθουν το αποτέλεσμα. Στην αρχή επέμενε ο καθένας για λογαριασμό του πως είναι αυτός ο νικητής. Τελικά, αφού υπήρξε διχογνωμία, οι δυο στρατοί συγκρούστηκαν εκ νέου. Νικήτρια αναδείχτηκε η Σπάρτη που κέρδισε και την Κυνουριακή γη. Η επικυριαρχία της Σπάρτης στην Κυνουρία κράτησε μέχρι τη μάχη της Χαιρώνειας και, στο Πανελλήνιο συνέδριο που έγινε στον Ισθμό της Κορίνθου υπό την προεδρία του Φιλίππου του Β', η Κυνουρία δόθηκε στους Αργείους.

Η Κυνουρία στον Πελοποννησιακό Πόλεμο

Τα σημαντικότερα γεγονότα που αφορούν την Κυνουρία κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου είναι τα ακόλουθα:

Το 431 π.Χ. κατά το πρώτο έτος του Πελοποννησιακού πολέμου, οι Αθηναίοι πήραν εξοντωτικές για την Αίγινα αποφάσεις γιατί θεωρούσαν ότι οι Αιγινήτες είχαν μεγάλη ευθύνη για την κήρυξη του πολέμου. Εκτόπισαν λοιπόν τους Αιγινήτες άνδρες, γυναίκες, παιδιά από το νησί τους και οι σύμμαχοί τους Λακεδαιμόνιοι τους εγκατέστησαν στη Θυρατική γη.

Το 430 π.Χ. ο Αθηναϊκός στόλος για να προκαλέσει αντιπερισπασμό στους Λακεδαιμόνιους που πολιορκούσαν στενά την Αθήνα, κάνει επιδρομές στις παραλιακές πόλεις της Σπαρτιατικής Συμμαχίας. Επικεφαλής της δύναμης των Αθηναίων είναι ο ίδιος ο Περικλής με 130 τριήρεις, 4000 οπλίτες και 300 ιππείς. Ανάμεσα στις καταστροφές και τις λεηλασίες των παράκτιων πόλεων της Σπαρτιατικής Συμμαχίας είναι και η καταστροφή του φρουρίου των Πρασιών, της πόλης που ήταν χτισμένη κοντά στο Λεωνίδιο πάνω από το σημερινό λιμάνι της Πλάκας.

Το 424 π.Χ. κατά το όγδοο έτος του Πελοποννησιακού Πολέμου, οκτώ χρόνια μετά την εγκατάσταση των Αιγινήτων στη Θυρέα, οι Αθηναίοι με επικεφαλής τον Νικία κάνουν επίθεση εναντίον των Αιγινήτων. Οι Αθηναίοι έκαψαν, σύμφωνα με το Θουκυδίδη, συθέμελη την πολιτεία της Θυρέας και πήραν με τη βία ό,τι βρίσκονταν στην πόλη. Όσους Αιγινήτες δε σκοτώθηκαν στη μάχη που έγινε σώμα με σώμα, τους πήρανε μαζί τους για να τους σκοτώσουν αργότερα όλους εξαιτίας της έχθρας που είχαν εναντίον τους από παλιά.

Πόλεις της Αρχαίας Κυνουρίας

Η αρχαία Κυνουρία, αποτελούνταν από δυο περιοχές. Τη Θυρεάτιδα (βόρεια Κυνουρία) και τις Πρασιές ή Βρασιές (νότια Κυνουρία).

Θυρέα - Εύα.

Στη Θυρεάτιδα γη, από τις γραπτές πηγές που υπάρχουν και από διάφορα ευρήματα, γνωρίζουμε πως υπήρχαν τέσσερις πόλεις. Η Θυρέα, η Νηρίς, η Ανθήνη και η Εύα, "η μεγίστη των Θυρεατικών κωμών" όπως την ονομάζει χαρακτηριστικά ο περιηγητής Πausανίας. Η Εύα είναι χτισμένη κοντά στην Ι.Μ. της Λουκούς όπου κατά την αρχαιότητα υπήρχε ιερό του Πολεμοκράτη. Στην Εύα αγόρασε κτήματα ο διάσημος σοφιστής και πολιτικός Ηρώδης ο Αττικός το 2ο αιώνα μ.Χ. και έκτισε την περίφημη έπαυλή του. Η έπαυλη του Ηρώδη του Αττικού αποδείχτηκε το σημαντικότερο και πλουσιότερο μνημείο της Ελλάδας κατά τους Ρωμαϊκούς Αυτοκρατορικούς χρόνους και ιδιαίτερα κατά το 2ο αιώνα μ.Χ. Η έπαυλη εντοπίστηκε για πρώτη φορά το 1809 από τον Άγγλο περιηγητή Leake και ταυτίστηκε το 1809 από τον Κ. Ρωμαίο. Η έπαυλη του Ηρώδη στην Εύα αποτελείται από κεντρικό αίθριο (αυλή), ένα τεράστιο τεχνητό ποταμό (που μιμείται την Αιγυπτιακή κάνωπο και τις εγκαταστάσεις της βίλας του Αδριανού στο Τίβολι της Ρώμης), από στοές και διαδρόμους συνολικού εμβαδού άνω των 1000τμ που είναι διακοσμημένες με μοναδικές ψηφιδωτές συνθέσεις. Στο βόρειο μέρος είχε κτιστεί το μέγαρο του Ηρώδη του Αττικού ενώ στο νότιο ανακαλύφθηκε λουτρικό συγκρότημα και μνημειώδες Μουσείο ή Ηρώο προς τιμή του Αντίνοου του οποίου βρέθηκε το 1991 καθήμενο άγαλμα υπερφυσικού μεγέθους.

Ο Ηρώδης ο Αττικός υπήρξε βαθύπλουτος, λάτρης της αρχαίας τέχνης, δημιουργός και συλλέκτης, και έτσι η έπαυλή του στην Εύα, παρά τις ζημιές που υπέστη, αποδείχτηκε μοναδικό μουσείο της αρχαίας γλυπτικής και ψηφιδωτής τέχνης. Το 1995 αποκαλύφθηκαν εκεί τα ελληνοιστικά συμπλέγματα του Μενελάου με τον Πάτροκλο (Pasquino) και του Αχιλλέα με την Πενθεσίλεια, υπερφυσικού μεγέθους αριστουργήματα της Περγαμηνής Σχολής. Ένα άλλο πρωτότυπο αριστούργημα είναι η περίφημη Νηρηΐδα του Ξάνθου, έργο του 5ου αιώνα π.Χ. Εξαιρετικά γλυπτά είναι επίσης το άγαλμα του Σάτυρου, των ελληνοιστικών χρόνων, το περίφημο ανάγλυφο της Κυβέλης με τους λατρευτές της, του 4ου αιώνα π.Χ., το ανάγλυφο με τις Μούσες και τον Απόλλωνα, πρωτότυπο ελληνοιστικό έργο του 2ου αιώνα π.Χ. καθώς και αναρίθμητα άλλα γλυπτά και πορτραίτα της εποχής του Ηρώδη του Αττικού, όπως το Τονδο με παράσταση του Ηρακλή και της Αύγης, το αρχαϊκό ανάγλυφο με το ζεύγος των Μακάρων και τις αυλητρίδες, το αναθηματικό ανάγλυφο των θεών Απόλλωνα και Πάνα που παρακολουθούν σκηνή θυσίας ταύρου μέσα σε άλσος, οι στήλες των νικηφόρων αθλητών και τα αντίγραφα διάσημων κλασικών έργων όπως η Αφροδίτη του Καπιτωλίου και οι Ερμαϊκές στήλες.

Στην εξέδρα που έκλεινε τη δυτική πλευρά της έπαυλης είχε τοποθετηθεί ολόκληρη πινακοθήκη εικονιστικών προτομών Ρωμαίων αυτοκρατόρων, φιλοσόφων, ρητόρων του Ηρώδη του Αττικού και των

οικογενειών τους. Όλα τα γλυπτά αυτά αποτελούν σήμερα μια από τις μεγαλύτερες συλλογές γλυπτών του 2ου αιώνα μ.Χ. σε όλο τον κόσμο.

Από τις ψηφιδωτές συνθέσεις, μνημονεύουμε το περίφημο κυνήγι της Διδούς και του Αινεία που περιγράφει ο Βιργίλιος στην Αινειάδα, τις Μούσες με τα σύμβολά τους, τις προσωποποιήσεις διαφόρων θεοτήτων, φιλοσοφικών εννοιών και μυθολογικών δημιουργών όπως η Κτίσις, η Απόλαυσις, η Μέδουσα, οι Ποταμοί και η Αρεθούσα.

Τη νότια πλευρά της έπαυλης διακοσμούσαν οι δώδεκα Άθλοι του Ηρακλή, μοναδικό θέμα της αρχαίας ψηφιδωτής τέχνης, ενώ μπροστά από τα βάζα των γλυπτών συμπλεγμάτων της Περγαμηνής Σχολής είχαν αναπαρασταθεί με ψηφίδες τα διάσημα αυτά έργα, γεγονός που βοηθά στην ορθή τους ερμηνεία και αποκατάσταση.

Ο ανασκαφέας Θεόδωρος Σπυρόπουλος υποστηρίζει ότι η έπαυλη του Ηρώδη του Αττικού στην Εύα δεν είναι μόνο ένα μοναδικό μουσείο της αρχαίας τέχνης, αλλά και ένα ενεργό καλλιτεχνικό, επιστημονικό και παιδαγωγικό κέντρο του όψιμου Ελληνισμού, ανάλογο με τα μεγάλα ιδρύματα της Ελληνιστικής εποχής, όπως το Μουσείο της Αλεξάνδρειας, η Βιβλιοθήκη της Περγάμου, το Πανεπιστήμιο των Αθηνών κ.ά.

Πρασιές

Το σημαντικότερο κέντρο της νότιας Κυνουρίας κατά την αρχαιότητα ήταν η πόλη των Πρασιών ή Βρασιών. Οι Πρασιές τοποθετούνται πάνω από το λιμάνι της Πλάκας Λεωνιδίου στο λόφο του Αγίου Αθανασίου. Η πόλη των Πρασιών είχε σπουδαία γεωγραφική θέση και σε συνδυασμό με την εύφορη κοιλάδα, τη σημερινή κοιλάδα του Λεωνιδίου, αποτέλεσε σημαντικό κέντρο τόσο για τη γύρω περιοχή όσο και για τη Σπάρτη, αφού της έδινε τη δυνατότητα θαλάσσιας επικοινωνίας με τον Αργοσαρωνικό και άλλες μακρινές πόλεις. Η πόλη κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου καταστράφηκε από τον Περικλή και τους Αθηναίους.

Ο περιηγητής Πausανίας μας δίνει τη πληροφορία ότι οι «Πρασιαί» λέγονταν σε πολύ παλαιότερα χρόνια «Ορειάτες» και μετονομάστηκαν έτσι, όταν εξεβράσθει η λάρνακα με τη νεκρή Σεμέλη και το νεαρό Διόνυσο. Οι κάτοικοι έθαψαν τη νεκρή Σεμέλη με μεγάλες τιμές και ανέλαβαν παρέα με την Ινώ την ανατροφή του μικρού Διόνυσου. Όταν ο Διόνυσος μεγάλωσε ευχαριστημένος από την καλή διαγωγή των Πρασιέων απέναντί του, τους δίδαξε την καλλιέργεια της αμπέλου. Τα περιβόλια γέμισαν από κλήματα και ο κάμπος του σημερινού Λεωνιδίου ονομάστηκε «Διονύσου κήπος».

Γύρω από τις Πρασιές υπήρχαν μικρότεροι ορεινοί οικισμοί, που βρίσκονταν στη Βασκίνα, στην Παλαιόχωρα και στον κάμπο της Καρυάς. Άλλοι οικισμοί που είχαν σαν κέντρο τις Πρασιές ήταν -σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής ευρήματα- στη θέση Σοβάλα Πραστού, στην Πολίχνη (σημερινά Πούλιθρα), στον Τυρό (στη θέση Κάστρο), στο Ιερό του Τυρίτα Απόλλωνα (στον Προφήτη Ηλία Μελάνων), στο Παλαιοχώρι και τέλος η Γλυππία (ανάμεσα στα χωριά Άγιος Βασίλειος και Πλατανάκι).

Τα ιερά του Απόλλωνα στην Κυνουρία

Η λατρεία του Απόλλωνα στην αρχαία Κυνουρία είχε πρωτεύουσα σημασία, αφού θα ήταν και ένα στοιχείο εθνικής ταυτότητας για τους κατοίκους της Κυνουρίας. Ο Απόλλωνας εμφανίζεται με δύο κυρίως προσωνυμίες ως Απόλλων Τυρίτας και ως Απόλλων Μαλεάτας (αλλά και ως Πυθαιεύς και Λιθήσιος).

Στο ιερό του Απόλλωνα Τυρίτα, στην κορυφή του Προφήτη Ηλία Μελάνων αποκαλύφθηκαν τετράγωνος βωμός και αναλημματικός τοίχος του 4ου αι. π.Χ. Η πλειοψηφία των αναθημάτων όμως ανήκει στην αρχαϊκά χρόνια. Σε χάλκινο αγαλμάτιο ταύρου υπάρχει η επιγραφή ΑΠΕΛΟΝ ΚΛΕ, σε χάλκινη λεοντόσχημη πόρπη ΑΠΟΛΟΝΟΣ ΕΜΙ, σε χείλος χάλκινης φιάλης ΑΠΕΛΟΝ ΤΥΡΙΤ[ΑΣ]. Σε αγγείο (λακωνική κύλικα) είχε χαραχτεί η επιγραφή [ΕΥΓ]ΕΙΤΟΝΙΔΑΣ ΑΝΕΘΕΚΕ ΤΟΙ ΑΠΟΛΟΝΙ ΠΑΡ ΔΟΡΙΣΙΟΣ ΔΟΡΟΝ.

Από το ίδιο μάλλον ιερό προέρχεται και ένα χάλκινο ανδρικό αγαλμάτιο με επιγραφή ΑΠΕΛΟΝ ΤΥΡΙΤΑΣ. Η μορφή παριστάνεται σε οκλάζουσα στάση, όπως όταν αρμέγουν τα πρόβατα, με ένα δερμάτινο δοχείο κρεμασμένο ανάμεσα στα γόνατα, με την βοήθεια ιμάντων που σχηματίζουν θηλιές. Η λατρεία στο ιερό του Τυρίτα άρχισε τον 8ο αι. π.Χ. και ήταν πιο έντονη τον 7ο, 6ο και 5ο αι. π.Χ. με μια αναλαμπή τον 4ο αιώνα. Ο Τυρίτας ήταν πιθανότατα μια παλαιά τοπική θεότητα που βοηθούσε στην παραγωγή γάλακτος και τυριού , αλλά στο πέρασμα του χρόνου ταυτίστηκε με τον Απόλλωνα κρατώντας το παλιό όνομα ως επίθετο. Το ιερό του γνώρισε την πιο μεγάλη ακμή απ' όλα τα ιερά της περιοχής στην αρχαϊκή περίοδο ίσως και εξαιτίας της κεντρικής θέσης του στην Κυνουρία.

Το ιερό του Απόλλωνα Μαλεάτα βρισκόταν στο Δ.ΒΔ. άκρο του Κοσμά, όπου σήμερα βρίσκεται ο Προφήτης Ηλίας. Ανάμεσα στο πλήθος των ευρημάτων, ξεχωρίζουν ένα χάλκινο αγαλμάτιο πολεμιστή με την επιγραφή ΧΑΡΙΛΟΣ ΑΝΕΘΕΚΕ ΤΟΙ ΜΑΛΕΑΤΑΙ και ένα δισκάριο με χαρακτή επιγραφή στην περιφέρεια ΜΕΛΑΣ Μ' ΕΝΙΚΕ ΠΥΘΑΙΕΙ ...

Κυνουρία και Βυζάντιο

Οι πληροφορίες που έχουμε για την Κυνουρία κατά την περίοδο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας είναι σχετικά λίγες και δεν μας επιτρέπουν να σχηματίσουμε μια σαφή εικόνα για την κατάσταση της επαρχίας την εποχή εκείνη.

Ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος μας πληροφορεί στο "περί Βασιλείου τάξεως" βιβλίο του ότι οι Τσάκωνες εστρατολογούντο στην εποχή του 912-959 ως φύλακες φρουριών. Από διάφορες πηγές μαθαίνουμε ότι τον 6ο μ.Χ. αιώνα εγκαταστάθηκαν στην Πελοπόννησο Σλάβοι. Δύο σλαβικές φυλές, οι Μηλιγγοί και οι Εζερίτες, κατοίκησαν τις δυσπρόσιτες περιοχές του

Ταυγέτου και του Πάρνωνα και πολλές φορές εστασίαζαν δημιουργώντας στους Έλληνες της περιοχής προβλήματα. Οι Αυτοκράτορες του Βυζαντίου αναγκάζονταν να στέλνουν στρατεύματα για να καταστέλνουν τις εξεγέρσεις τους. Οι Μηλιγγοί (κάτοικοι κυρίως του Πάρνωνα) άφησαν κάποια τοπωνύμια στην περιοχή όπως "Ζυγός του Μελιγγού", "Δρόμος του Μηλιγγού", τα "Μελιγγίτικα Καλύβια" και, πλησίον του Αγίου Ιωάννη, το "Μελιγγού" ή "Μελιγούν" όπως αναφέρει ο ιστορικός της Άλωσης Φραντζής.

Την περίοδο της Φραγκοκρατίας, όταν η Κωνσταντινούπολη έπεσε στα χέρια των Φράγκων, η Κυνουρία και πολλά άλλα παραθαλάσσια μέρη της Πελοποννήσου κυριαρχήθηκαν από τους Ενετούς. Πολύ λίγες περιοχές στην Πελοπόννησο πρόβαλαν αντίσταση στους κατακτητές. Οι Κυνουριείς όμως, μαζί με Λάκωνες, Αρκάδες και τους εξελληνισμένους Μηλιγγούς, έχοντας επικεφαλής τον Δεσπότη της Ηπείρου Μιχαήλ Α' Άγγελο Κομνηνό, πολέμησαν τους Φράγκους στη Μεσσηνία και ηττήθηκαν. Ανυπότακτοι στους Φράγκους ήταν πάντοτε και οι Τσάκωνες που, για να τους εμποδίσει ο Βιλλεαρδουΐνος, ίδρυσε το φρούριο στο Γεράκι. Αργότερα, ο Γουλιέλμος Βιλλεαρδουΐνος, για να πετύχει την απόλυτη κυριαρχία στην Πελοπόννησο και να υποτάξει τους "δυσήνιους" Τσάκωνες, έκτισε στο Ξεροκάμπι κάστρο που αργότερα ονομάστηκε "Κάστρο της Ωριάς" και ίχνη του σώζονται και σήμερα.

Η Κυνουρία στην Ελληνική Επανάσταση

Σημαντική ήταν η παρουσία της Κυνουρίας στην Ελληνική Επανάσταση. Με το ξέσπασμά της το Μάρτιο του 1821, Τσάκωνες αγωνιστές με επικεφαλής τον καπετάν Γεωργάκη Μιχαλάκη ή Μανωλάκη, σε συνεργασία με τους Μανιάτες, πολιορκήσαν και άλωσαν τελικά το κάστρο της Μονεμβασιάς το καλοκαίρι του 1821. Στα Βέρβена τις πρώτες ημέρες του αγώνα δημιουργήθηκε στρατόπεδο. Οι Πρόκριτοι της Επαρχίας Αγίου Πέτρου και Πραστού και ο Βρεσθένης Θεοδώρητος συστήνουν το πρώτο αξιόλογο μόνιμο και σταθερό "φροντιστήριο" που ονομάζεται "Κελάρι". Το "Κελάρι", που δεχόταν τις τροφές και άλλων επαρχιών, εφοδίαζε τους πολεμιστές που βρίσκονταν έξω από την Τριπολιτσά.

Σημαντική ήταν η συμβολή στην Επανάσταση της μάχης των Βερβένων και των Δολιανών στις 18 Μαΐου 1821. Οι Τούρκοι, πιστεύοντας ότι μετά τη μάχη του Βαλτετσίου θα εύρισκαν τους Έλληνες ξένοιαστους, ξεκίνησαν νύχτα από την Τριπολιτσά με δύο φάλαγγες και τους επιτέθηκαν τα ξημερώματα αιφνιδιαστικά στα χωριά Βέρβена (αρχηγοί Π. Γιατράκος και Αντ. Μαυρομιχάλης) και Δολιανά (αρχηγός Νικήτας Σταματελόπουλος). Τους βρήκαν πραγματικά ανέτοιμους και τους απέκλεισαν μέσα σε ορισμένα σπίτια που οχυρώθηκαν βιαστικά και σε ορισμένα ταμπούρια έξω από τα χωριά. Γρήγορα όμως οι Μανιάτες αρχηγοί των Βερβένων συνήλθαν από την πρώτη κατάπληξη, απέκρουσαν τις επιθέσεις των αντιπάλων τους, τους κυνήγησαν ως τα Δολιανά και έλυσαν την πολιορκία του χωριού, τους αντεπιτέθηκαν κατά τη δύση του ηλίου και, συνενωμένοι πια, τους κυνήγησαν. Εδώ θριάμβευσε ο Νικηταράς ο οποίος επέφερε μεγάλη καταστροφή στους Τούρκους και γι' αυτό ονομάστηκε Τουρκοφάγος.

B' Εθνική Συνέλευση (Άστρος 1823)

Το 1823 στο Άστρος έγινε η Β' Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων. Η επίσημη έναρξη των εργασιών της Β' Εθνικής Συνέλευσης έγινε στις 29 Μαρτίου υπό την προεδρία του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Στις 13 Απριλίου του 1823 η Εθνοσυνέλευση ψήφισε το νέο αναθεωρημένο Σύνταγμα της επαναστατημένης Ελλάδας που, επειδή βασίζεται στο σύνταγμα της Επιδαύρου, ονομάστηκε "Νόμος της Επιδαύρου". Στις 18 Απριλίου, αφού ορίστηκε έδρα της διοίκησης η Τρίπολη και αποφασίστηκε σύγκληση νέας Εθνοσυνέλευσης μετά από μια διετία, η Β' Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων έκλεισε τις εργασίες της με διακήρυξη που διασάλπιζε για μια ακόμη φορά "την πολιτικήν των Ελλήνων ύπαρξιν και ανεξαρτησίαν". Η Β' Εθνική Συνέλευση τέλεσε τις εργασίες της στο "Άγροκλήπιο" του Άστρους δίπλα από τη Σχολή Καρυτσιώτη. Στον χώρο της Β' Εθνικής Συνελεύσεως το 1899 τοποθετήθηκε αναθηματική πλάκα που υπενθυμίζει στους επισκέπτες την ιερότητα του χώρου.

Μια σύντομη γνωριμία με την Τσακωνιά

Τσακωνιά είναι η περιοχή που εκτείνεται Ν.Α. της Κυνουρίας και περιλαμβάνει το Λεωνίδιο, τον Άγιο Ανδρέα, τον Τυρό, τον Πραστό, την Καστάνιτσα, τη Σίταινα, τα Μέλανα, τα Σαπουνακέικα, την Πραγματευτή, και τους συνοικισμούς Σαμπατική, Βασκίνα, Λιβάδι, Φούσκα κ. ά. μικρούς. Παλαιότερα, η Τσακωνιά, είχε πολύ μεγαλύτερη έκταση και έφτανε ως τη Μονεμβάσια, τα Βάτικα και τα Ελοχώρια.

Οι Τσάκωνες είναι άμεσοι απόγονοι των Δωριέων και στα απομονωμένα και κακοτράχαλα μέρη τους, διατήρησαν ανόθευτη τη ρίζα τους, τα ήθη και έθιμά τους.

Γενάρχης των Δωριέων είναι ο Δώρος, γιος του Έλληνα και της νύμφης Ορεκίδας. Η Κυνουρία, ιδίως η παραλιακή (σημερινή Τσακωνιά), απετέλεσε το μήλον της έριδας ανάμεσα στους Λακεδαιμόνιους, Αργείους και Αθηναίους.

Το 195 π.Χ. ύστερα από επέμβαση του Ύπατου Ρωμαίου Τίτου Φλαμίνιου, δίδεται στους Αργείους. Οι Σπαρτιάτες επιμένουν και επιτυγχάνουν να κρατήσουν τις Πρασιές, που εντάσσονται μαζί με άλλες 23 λακωνικές πόλεις των περιοίκων στο "κοινόν των Λακεδαιμονίων" το αργότερα γνωστό "Κοινόν των Ελευθερολακώνων".

Κατά τη Ρωμαϊοκρατία οι Τσάκωνες παρέμειναν απομονωμένοι στα δύσβατα και δυσπρόσιτα μέρη τους. Έτσι, διατηρούν ανόθευτα τη δωρική τους καταγωγή, τη διάλεκτό τους και τα ήθη - έθιμά τους.

Οι φοβερές επιδρομές των Σλάβων στην Ελλάδα και την Πελοπόννησο επηρέασαν πολύ τους Τσάκωνες και τους ανάγκασαν να μεταναστεύσουν άλλοι ανατολικότερα, στις πλαγιές του Πάρωνα και άλλοι στον Πόντο, στα νησιά του Αιγαίου και στην Κάτω Ιταλία.

Οι Σλάβοι καθυπόταξαν ολόκληρη την Πελοπόννησο και μόνο την Τσακωνιά δεν κατάφεραν να υποδουλώσουν. Κι αυτός ο αρχηγέτης του μισελληνικού κινήματος Φαλμεράνερ εξαιρέσε μόνο τους Τσάκωνες και παραδέχθηκε πως είναι γνήσιοι απόγονοι των Δωριέων και δεν αλλοιώθηκαν από τις σλαβικές επιμιξίες.

Από την εποχή του Ιουστινιανού (527 μ.Χ.) οι Τσάκωνες αποτελούν τα επίλεκτα σώματα των καστροφυλάκων και της σωματοφυλακής των βυζαντινών αυτοκρατόρων, ώστε στο βυζαντινό στρατό να υπάρχει αξίωμα: "Στρατοπεδάρχης των Τσακώνων".

Κατά τη Φραγκοκρατία η Τσακωνιά παραμένει πιστή στο Βυζάντιο και δίνει σκληρούς αγώνες εναντίον του κατακτητή.

Οι Γοδεφρείδος και Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος τιμωρούν αμείλικτα τους ανυπότακτους Τσάκωνες και χτίζουν τα κάστρα των Γεροθρών και Μιστρά, για να τους ελέγχουν.

Κατά την πρώτη Τουρκοκρατία (1453-1715 μ.Χ.) οι Τσάκωνες βοηθούν τους Ενετούς στον κατά των Τούρκων αγώνα τους.

Μετά το 1715 μ.Χ. η Τσακωνιά αναπτύσσεται οικονομικά και κοινωνικά και το 1819 χωρίζεται η Κυνουρία σε βιλαέτι του Πραστού και Αγίου Πέτρου. Ο Πραστός αναπτύσσεται σε μεγαλούπολη και έχει (8) ενορίες, (3) μονές, (9) Πύργους, (2) κάστρα και περίφημο σχολειό.

Οι Τσάκωνες προσέφεραν ανυπολόγιστες υπηρεσίες στον υπέρ ανεξαρτησίας αγώνα.

1. Επαναστάτησαν μαζί με τους Μανιάτες στις 17, 18 Μαρτίου 1821.
2. Μετέδωσαν την επαναστατική φλόγα στις Σπέτσες, τα πλοία των οποίων χρηματοδοτούσαν οι Τσάκωνες.
3. Με δυο επαναστατικά σώματα (500) ανδρών πολέμησαν σ' όλες τις μάχες, πολιορκήσαν τα φρούρια της Μονεμβάσσιας και Τριπολιτσάς και τα κυριεύσαν.
4. Πρόσφεραν όλον τους τον πλούτο και τα πλοία, και το κυριότερο:
5. Συντηρούσαν και ανεφοδιάζαν το στρατόπεδο των Βερβαίνων, που ήταν η ψυχή του επαναστατημένου Μοριά.

Μετά την απελευθέρωση της πατρίδας μας, η Τσακωνιά συνέχισε την προσφορά της σ' όλους του τομείς του Εθνικού βίου και, παρά την επικοινωνία και τις επιμιξίες, διατήρησε τα δωρικά της στοιχεία, που είναι:

- η τσακωνική διάλεκτος
- ο τσακώνικος χορός
- η ενδυμασία(τζουμπές για τη γυναίκα και πουκαμίσα για τον άνδρα)
- τα ήθη και έθιμά τους (αυστηρότητα ηθών, λιτότητα, αυτοπειθαρχία, μοιρολόγια, το καϊμάτσι*: είδος πίτας που μοιράζουν μετά την ταφή του νεκρού, προικοσύμφωνο, τσακώνικος γάμος).

Η Τσακωνιά και οι παραδόσεις της

Ονομάζεται "Τσακωνιά" η περιοχή της νοτιοανατολικής Κυνουρίας που εκτείνεται από τις ανατολικές υπώρειες του Πάρωνα μέχρι τον Αργολικό κόλπο, σε μήκος 30-40 χλμ. και πλάτος 20-25 χλμ. (παλαιότερα η έκτασή της φαίνεται ότι ήταν μεγαλύτερη).

Στην Τσακωνιά ανήκουν: το Λεωνίδιο, τα Μέλινα, ο Τυρός, ο Άγιος Ανδρέας, ο Πραστός, η Καστάνιτσα, η Σίταινα, τα Σαπουνακαίικα, ο Πραματευτής και μικροί συνοικισμοί όπως η Σαμπατική, η Βασκίνα, το Λιβάδι, η Φούσκα κ.ά.

Οι Τσάκωνες αναφέρονται συχνά από τους Βυζαντινούς συγγραφείς. Κατά τον Κων/νο Πορφυρογέννητο (10^{ος} αι μ.Χ.), το Βυζάντιο χρησιμοποιούσε τους Τσάκωνες για τη φύλαξη των φρουρίων. Αυτή η δραστηριότητα κράτησε μέχρι την κατάλυση της Αυτοκρατορίας, οπότε σημειώθηκε μία ευρεία μετανάστευση Τσακώνων σε ευρωπαϊκές χώρες, όπου διακρίθηκαν ως έμποροι.

Για την προέλευση της λέξης "Τσάκωνες" έχουν διατυπωθεί περί τις 20 εκδοχές. Τελευταία, ο καθηγητής Γλωσσολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Χ. Συμεωνίδης τη συσχετίζει προς το "Τράχωνες" > τράχων :τραχύ, ανώμαλο έδαφος. Ο Κων/νος Άμαντος, πάλι, ανέπτυξε τη θεωρία της παραγωγής της από το Εξωλάκωνες> Ετσωλάκωνες> Ετσωάκωνες> Τσάκωνες. (Το πρόβλημα, βέβαια, είναι ότι για να έχουμε "Εξωλάκωνες" πρέπει να υπάρχουν και "Εσωλάκωνες", αλλά τέτοια ονομασία δεν παραδίδεται). Εξάλλου τσάκων→ «τσερέ» =ξηρός στα τσακωνικά και tsakon :τραχύ έδαφος στα αλβανικά, που λόγω μετοίκησης κάποιων ομάδων τους στα τσακωνικά εδάφη συντήρησαν το λήμμα στη γλώσσα τους. Υπάρχει και η άποψη ότι η ονομασία προέκυψε από το διάκωνες :υπηρέτες, φύλακες κάστρων, χρέος που ανέλαβαν οι τσάκωνες (527 μΧ)

Βασικά χαρακτηριστικά των Τσακώνων, καθ' όλη την ιστορική τους διαδρομή, είναι η περηφάνεια και το αδούλωτο φρόνημα, πράγμα που το παραδέχονται- έστω και έμμεσα- ακόμα και αυτοί που είναι αρνητικά προκατειλημμένοι, όπως είναι ο Τούρκος περιηγητής Evliya Tchelebi.

Την ιδιαίτερη οντότητά τους την οφείλουν οι Τσάκωνες στα διαφορετικά- σε σχέση με τους λοιπούς Έλληνες- πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά, όπως είναι η τσακωνική διάλεκτος, ο τσακωνικός χορός και η τσακωνική φορεσιά.

Λεωνίδιο

Το Λεωνίδιο (ή Λενίδι) είναι μία από τις πιο παλιές ναυτικές πολιτείες της Ελλάδας. Είναι η πρωτεύουσα της επαρχίας Κυνουρίας και η τελευταία πόλη της Νοτιανατολικής Αρκαδίας (95 χιλ. από την Τρίπολη). Έχει 3.500 κατοίκους. Βρίσκεται σε απόσταση 4 χιλιομέτρων από τη θάλασσα στην άκρη μιας ευφορότατης πεδιάδας με εσπεριδοειδή και ελαιόδενδρα, ανάμεσα σε απόκρημνα και δύσβατα βουνά. Από πάνω του δεσπόζουν θεόρατοι και επιβλητικοί κόκκινοι βράχοι.

Το όνομα της πόλης οφείλεται, σύμφωνα με την παράδοση, στον Άγιο Λεωνίδα και στις συμμάρτυρές του (3ος αι.), που τα λείψανά τους ξέβρασε η θάλασσα στην παραλία. Άλλες πάλι παραδόσεις αναφέρουν πως το μοναστήρι της Έλυνας έδωσε την ονομασία στο χωριό (κατά το Έλωνα > Ελωνίδιο > Λεωνίδιο). Ο κάμπος του Λεωνιδίου ονομαζόταν στην αρχαιότητα "Διονύσου κήπος", γεγονός που συνδέει τη λατρεία του θεού Διονύσου με την καλλιέργεια της αμπέλου στην περιοχή. Η νέα πόλη ιδρύθηκε το 1826, μετά την καταστροφή του Πραστού από τον Ιμπραήμ. Μέχρι τότε αποτελούσε το χειμερινό τόπο διαμονής των Πρασιωτών.

Το Λεωνίδιο είναι η πρωτεύουσα της **Τσακωνιάς**. Οι Τσάκωνες είναι απόγονοι εκδωρισθέντων Λακώνων και μιλούν την δική τους διάλεκτο, την τσακωνική διάλεκτο (τσακώνικα), που είναι παραφθορά της αρχαίας δωρικής διαλέκτου. Η *τσακωνική διάλεκτος* θεωρείται η αρχαιότερη στον κόσμο. Οι Τσάκωνες διακρίνονται σε όλη τους την ιστορική διαδρομή για την περηφάνεια και το αδούλωτο φρόνημά τους. Έχουν τις δικές τους παραδόσεις, έθιμα, τραγούδια και χορούς. Ξεχωρίζει ο αρχαιότατος *τσακωνικός ρυθμός* και ο μεγαλοπρεπής παγανιστικός χορός του που χορεύεται με χαρακτηριστικό "σφικτό" και αυστηρό τρόπο από τους ντόπιους. Περιοχές με Τσακωνικό πληθυσμό είναι το Λεωνίδιο, ο Τυρός, τα Σαπουνακαϊϊκα, τα Μέλανα, ο Άγιος Ανδρέας, η Πραματευτή, η Βασκίνα, το Λιβάδι, η Σαμπατική, ο Πραστός, η Σίταινα και η Καστάνιτσα. Υπολογίζεται ότι ο τσακωνικός πληθυσμός ανέρχεται σήμερα σε 11.000 - 13.000 περίπου. Τα τσακωνικά, αν και μια γλώσσα που εξαφανίζεται, είναι ακόμα διαδεδομένα στην περιοχή. Ομιλούνται κυρίως από τους γηροντότερους κατοίκους του Λεωνιδίου και των άλλων τσακωνικών χωριών της Κυνουρίας. Σύμφωνα με τους ντόπιους, τα τσακωνικά μιλούνται (από μέτρια έως καλά) από 2.500 περίπου κατοίκους. Μέχρι το 1997 μάλιστα τα Τσακωνικά εδιδάσκοντο στο Γυμνάσιο του Τυρού από ντόπιους καθηγητές.

Το Λεωνίδιο και η περιοχή του χαρακτηρίζονται από γραφική τοπική αρχιτεκτονική, μοναδική στην Αρκαδία. Τυπικά δείγματά της είναι η αγορά στο κέντρο της πόλης με τον κεντρικό της δρόμο, και πολλά όμορφα αρχοντικά

δισπαρμένα στην πόλη, με όμορφες αυλόπορτες, χαρακτηριστικά χρώματα στα επιχρίσματα και πλούσιο εσωτερικό διάκοσμο. Μερικά από αυτά έχουν τη μορφή πύργου. Ανάμεσά τους, ξεχωριστή θέση κατέχει ο *Πύργος Τσικαλιώτη* (1808). Ο πύργος αυτός είναι από τα παλαιότερα οικοδομήματα της Πελοποννήσου και έχει κατασκευασθεί στην Τουρκοκρατία. Στο εσωτερικό του έχει ωραία ξύλινη επένδυση και ένα τεράστιο τζάκι. Έχει μερικά αποκατασταθεί και σχεδιάζεται να στεγάσει μουσείο. Λόγω όμως των χαμηλών ρυθμών χρηματοδότησης, οι εργασίες αποκατάστασης έχουν διακοπεί και έτσι ο πύργος παραμένει ακόμα ημιτελής. Παρ' όλα αυτά φιλοξενεί κατά καιρούς καλλιτεχνικές εκθέσεις και εκδηλώσεις. Άλλοι χαρακτηριστικοί πύργοι είναι αυτός του Πολυτίμου (1816) και το πυργόσπιτο του Νούφρη, τριώροφη κατασκευή με μικρά τογοτά ανοίγματα, πολεμίστρες και ζεματίστρες, κτίσμα του 18ου αιώνα, κοντά στην εκκλησία της Αγίας Αικατερίνης. Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί η ύπαρξη αρχοντικών με εξαιρετικά ζωγραφιστά ταβάνια, όπως το αρχοντικό Γιαννούση (αναπαράσταση αυλών στρωμένων με βότσαλα, επίδραση από σπετσιώτικη παραδοσιακή τεχνική).

Αξιόλογες και ιστορικής σημασίας είναι αρκετές εκκλησίες της πόλης, όπως η μητρόπολη (της Παναγίας), η Αγία Αικατερίνη, η Αγία Κυριακή, οι Άγιοι Ταξιάρχες και η Παναγία Χατζαλιού. Πάνω σε κατάφυτο ύψωμα νότια της πόλης είναι το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία το οποίο γιορτάζει με πανηγύρι το καλοκαίρι. Σε ύψωμα που δεσπάζει της πόλης στην είσοδο της πόλης σώζονται τρεις χαρακτηριστικοί παλιοί ανεμόμυλοι.

Χαρακτηριστικό προϊόν της περιοχής, είναι η μελιτζάνα, που είναι πιο γλυκιά από άλλες ποικιλίες και φημίζεται σαν η πιο εύγευστη στην Ελλάδα. Η "*τσακωνική μελιτζάνα*" του Λεωνιδίου έχει τυποποιηθεί και αναγνωρισθεί από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα (*Tsakoniki Aubergine of Leonidas*) και της έχει απονεμηθεί ειδικό πιστοποιητικό και σύμβολο προέλευσης. Τα τελευταία χρόνια η καλλιέργεια των εσπεριδοειδών έχει παραμεληθεί και το ενδιαφέρον των αγρωτών έχει στραφεί στην ανάπτυξη και διατήρηση θερμοκηπίων τα οποία έχουν κατακλύσει ήδη το μικρό κάμφο του Λεωνιδίου.

Στο Λεωνίδιο παλιότερα ανθούσε η ταπητουργία και υπήρχαν αρκετά εργαστήρια. Σήμερα τα εργαστήρια αυτά έχουν υποκαταστήσει οι αργαλειοί των σπιτιών όπου οι γυναίκες υφαίνουν ακόμα σε παραδοσιακά σχέδια στρωσίδια για το κρεβάτι και το πάτωμα.

Σε μικρή απόσταση από το Λεωνίδιο βρίσκεται η *Πλάκα*, το λιμάνι του Λεωνιδίου, παραθαλάσσιος οικισμός με γραφικό λιμανάκι και όμορφη αμμουδιά. Στην ίδια θέση ήταν και το αρχαίο λιμάνι του Λεωνιδίου. Η δεύτερη παραλία αυτή εκτείνεται σε μήκος 4 χιλ. μέχρι τον οικισμό *Λάκκο*. Στο δρόμο από το Λεωνίδιο για την Πλάκα βρίσκονται τα ερείπια της αρχαίας πόλης Βρασιές.

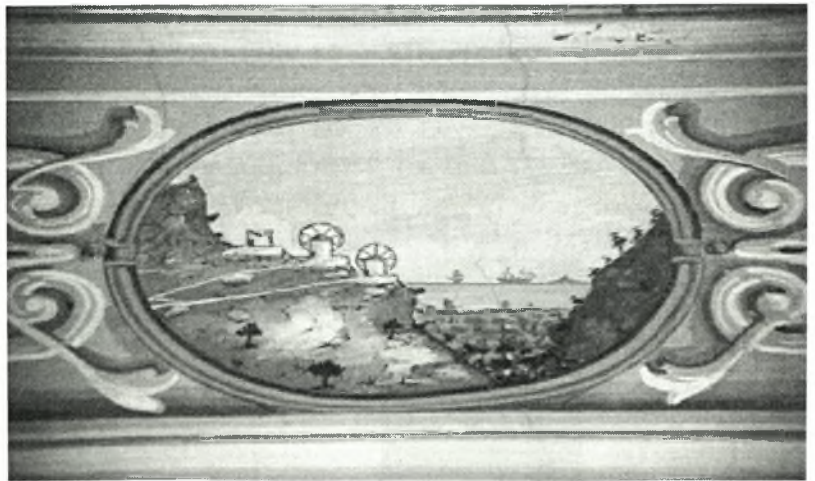
Το Λεωνίδιο γιορτάζει με παραδοσιακό, μοναδικό και φαντασμαγορικό τρόπο την Ανάσταση, με τα λεγόμενα "*αερόστατα*" που φτιάχνονται από τους ντόπιους και "πετούν" αμέσως μετά την Ανάσταση. Μια όμορφη και παραδοσιακή γιορτή είναι η "*γιορτή της μελιτζάνας*" που γίνεται την τελευταία Κυριακή του Αυγούστου με συμμετοχή πολύ κόσμου από την περιοχή και την υπόλοιπη Ελλάδα. Οι περισσότερες εκδηλώσεις γίνονται στην Πλάκα. Οι εκδηλώσεις περιλαμβάνουν χορούς από τοπικά χορευτικά συγκροτήματα καθώς και τον "*διαγωνισμό της μελιτζάνας*", δηλαδή στην βράβευση του

καλύτερου πιάτου μελιτζάνας, στον οποίον συμμετέχουν οι γυναίκες της περιοχής. Η κριτική επιτροπή αποτελείται από ειδικούς "chefs" που καλούνται από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

Κοντά στο Λεωνίδιο είναι τα *Πούλιθρα*, γραφικό παραθεριστικό χωριό με ωραία παραλία. Επίσης το *μοναστήρι της Έλυνας* (10 χιλ.). Από το Λεωνίδιο επίσης μπορεί κανείς να κατευθυνθεί προς την Λακωνία και να επισκεφτεί τα όμορφα χωριά *Κοσμάς* (32 χιλ), *Παλαιοχώρι* και *Αγιος Βασίλειος*. Μια άλλη διαδρομή οδηγεί στα *Τσιτάλια* (10 χιλ.) και από εκεί στα *Πελετά*. Τέλος από το Λεωνίδιο μπορεί κανείς να επισκευτεί τη *Βασκίνα* και το οροπέδιο της Παλαιοχώρας.

Υπάρχει τακτική οδική συγκοινωνία μεταξύ Αθήνας-Λεωνιδίου με λεωφορεία (διάρκεια 3 ώρες), όπως και ακτοπλοϊκή σύνδεση Πειραιά-Πλάκας-Μονεμβασίας με "ιπτάμενα δελφίνια" (διάρκεια 3.5 ώρες).

Τα μοναστήρια του Λεωνιδίου

Μονή Αγίου Νικολάου Σίντζας Παλιό μοναστήρι, γυναικείο σήμερα, 5 χιλ. βορειοδυτικά του Λεωνιδίου. Είναι φωλιασμένο στην κοιλότητα μιας σπηλιάς σε απότομο κοκκινόβραχο σε ύψος 500 μ. Το όνομα Σίντζα φαίνεται ότι το έλαβε η τοποθεσία από παλιά μεγάλη συκιά (συντζά στα τσακωνικά) που θα υπήρχε στη σπηλιά. Η θέα προς το Λεωνίδιο και τα νησιά του Αργολικού είναι εξαιρετική.

Η μονή έχει σταυρεπίστεγο καθολικό με ενδιαφέρουσες εικόνες του 1650, σκαλιστό τέμπλο και κατάλευκα κελιά. Οι πρώτες μαρτυρίες για την ιστορία της χρονολογούνται από το 1628. Στη βιβλιοθήκη της μονής φυλάσσεται ένα κομμάτι από σπονδυλική στήλη, λένε πως είναι του φιδιού που σκότωσαν με τρομπόνια Σπετσιώτες και Υδραίοι ναυτικοί όταν ο φόβος του έδιωχνε τους προσκυνητές. Γύρω από το μοναστήρι υπάρχουν ασκηταριά σε κάθετους βράχους. Σήμερα οι μοναχές βρίσκονται συνήθως στον Άγιο Χαράλαμπο, κοντινό μετόχι του μοναστηριού.

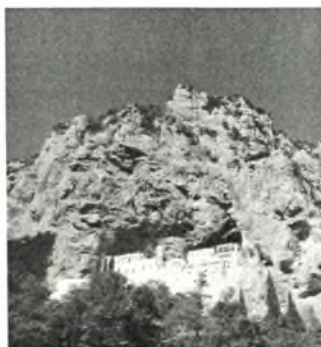
Ο Άγιος Νικόλαος απολαμβάνει μεγάλης λατρείας από τους Λεωνιδιώτες. Ορκίζονται στο όνομά του «Μα τον άγιο Νικόλα τα Σύντζα».

Μονή Έλωνας Η Μονή Έλωνας είναι ένα από τα ομορφότερα και τα πλέον γνωστά μοναστήρια της Αρκαδίας. Βρίσκεται στο δρόμο για τον Κοσμά 14 χιλ από το Λεωνίδιο (107 χλμ. από την Τρίπολη). Είναι φημισμένη για την τοποθεσία της. Χτισμένη σε ένα κάθετο και επιβλητικό κοκκινόβραχο, συναρπάζει τον επισκέπτη δίνοντας την εντύπωση ότι αιωρείται στο χάος. Η θέα από τη θέση της είναι εξαιρετική.

Η μονή ιδρύθηκε στις αρχές του 16ου αιώνα. Το καθολικό της είναι κτισμένο το 1809. Το πέτρινο καμπαναριό κατασκευάστηκε το 1831. Πιστεύεται, ότι η εικόνα της "Παναγίας της Ελώνας" που φυλάσσεται εκεί, είναι έργο του Αποστόλου Λουκά (μια από τις 70 εικόνες που ζωγράφισε). Θεωρείται θαυματουργή από τους προσκυνητές και είναι ολόκληρη ασημωμένη. Στο καθολικό υπάρχουν ωραίο ξυλόγλυπτο τέμπλο και άγια λείψανα, ευαγγέλια, ιερά κειμήλια και πολλά αφιερώματα. Το τέμπλο είναι αχρονολόγητο και χαρακτηρίζεται από λεπτή εργασία και φαντασία. Στα θωράκια του υπάρχουν σκαλιστές παραστάσεις. Γύρω-γύρω βρίσκονται παλαιά και καλοβαλμένα κτίσματα. Σήμερα είναι γυναικεία μονή.

Κατά την Τουρκοκρατία η μονή λεηλατήθηκε και πυρπολήθηκε πολλές φορές. Από το 1875 και μετά γνώρισε άνθηση πρωτόγνωρη με τη συμβολή των Λενιδιωτών, Σπετσιωτών και Υδραίων. Στην επανάσταση του '21 έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο.

Η μονή γιορτάζει το Δεκαπενταύγουστο και τα εννιάμερα, και τότε κατακλύζεται από πιστούς από όλη την Ελλάδα, ιδιαίτερος από την Κυνουρία, τη Λακωνία και τις Σπέτσες.

Ο Τσακώνικος χορός

Tanz aus Zakoniá

Θ. Γεωργιάδη "Ο Ελληνικός Ρυθμός"

1. ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ & ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ

Ο τσακώνικος χορός σε ολότητα (μελωδία ,ρυθμός ,κίνηση) είναι ίσως το μοναδικό δείγμα αρχαίας ελληνικής μουσικής που έφτασε αναλλοίωτο στις μέρες μας .Αυτό επετεύχθη χάριν στο γεγονός ότι πρόκειται για ένα ιερό τραγούδι λατρείας .Χωρίς αμφιβολία, τα τραγούδια λατρείας αντέχουν στην δοκιμασία του χρόνου .Παρ' όλες τις πιέσεις που άσκησαν οι νέες θρησκείες στην ειδωλολατρία και στους αρχαίους τύπους λατρείας ,ο Τσακώνικος χορός ζει μέχρι σήμερα. Είναι η μορφή που αποκαλείται "κλειστέ".

Μουσικά αντιστοιχεί στο ρυθμό των 5/4 για το αργό πρώτο μέρος του και 5/8 για το γρήγορο δεύτερο. Αποτελεί ορχηστρικό δείγμα παίωνα ή παιάνα τέταρτου, ή υπορχηματικού και κρητικού (u u u - ,3+2 /4=5/4), που κατά παράδοση συνηθιζόταν στους ύμνους προς τιμήν του Απόλλωνα και της Αρτέμιδος με συνοδευτικό τυπικό στοιχείο την κραυγή –υπόλειμμα παλαιών μαγικών θεραπευτικών τραγουδιών ως επωδός ή επίκληση στο θείο –iii- .Οι παιάνες εκφράζουν παράκληση, ευχαριστία ή αγαλλίαση, προσμένουν αποτροπή δυστυχίας ή απλά χρησιμοποιούνται σαν τραγούδια πομπής, εξιλασμού και εορτασμού του θεού. (Neubecker AJ,1986)

Τέσσερις υποθέσεις επικρατούν ,που αναφέρονται στην προέλευση του χορού:

Η **πρώτη** και παλαιότερη υποστηρίζει την άποψη πως ο Τσακώνικος ήταν ένας πολεμικός ή στρατιωτικός χορός(παιάνας) .Αναλυμένη από τοπικούς μελετητές εν τω βάθει αυτή η θεωρία αντιμετωπίστηκε αμφιβόλως καθώς, ως προς το μέτρο, ο χορός ακολουθεί ρυθμό 5/4 έναντι 3/4 .Τα 5/4 εξειδικεύουν τον Τσακώνικο σαν ένα ευλαβές κομμάτι, που αντιτίθεται σ' ένα στρατιωτικό κομμάτι μουσικής .

Η **δεύτερη** θεωρία πηγάζει από την έρευνα της Δώρας Στράτου και τους οπαδούς της. Η σχολή της επισημαίνει τον Ιωνικό μύθο της Αριάδνης και την υποστήριξη της στην αποστολή του Θησέα στον Μινωικό λαβύρινθο στην

Κνωσσό. Ο Τσακώνικος πιστεύεται πως είναι ο Γέρανος που ο Πλούταρχος περιγράφει στους «Αθλους του Θησέα».

«...Ήταν γύρω από αυτό το βωμό –ή κατά άλλη εκδοχή γύρω από το βωμό της Αφροδίτης, στον οποίο το Δαιδαλικό πρότυπο καθιερώθηκε- στον οποίο ο Θησέας και οι σύντροφοι του χόρεψαν τον Γέρανο, που αποτελείτο από λαβυρινθικούς ελιγμούς πατώντας σε μετρημένα βήματα εναρμονισμένα με τη συνοδεία άρπας. Οι Δήλοι ακόμη επιδίδονται στο χορό που ο Θησέας εισήγαγε από την Κνωσσό. Ο Δαίδαλος έχτισε για την Αριάδνη ένα πάτωμα χορού εκεί, που διακόσμησε με λαβυρινθικό σχέδιο ανάγλυφο από λευκό μάρμαρο, μιμούμενος τον Αιγυπτιακό λαβύρινθο. Όταν ο Θησέας και οι σύντροφοι του επιδόθηκαν στον Γέρανο στην Κνωσσό, ήταν η πρώτη φορά που άντρες και γυναίκες συμμετείχαν μαζί στον ίδιο χορό. Οι πρόγονοι μας ιδιαίτερα οι ναυτικοί, διατήρησαν τον ίδιο χορό σε πολλές διαφορετικές πόλεις της Ελλάδας και της Μ.Ασίας όπως κάνουν και τα παιδιά στην Ελ. ύπαιθρο και είναι η θεμελίωση του Τρωικού πολέμου...»

Αφήνοντας την Κρήτη, ο Θησέας έφθασε στην Δήλο. Εκεί αφιέρωσε ένα άγαλμα στην Αφροδίτη που η Αριάδνη του είχε δώσει. Χόρεψε με τους Αθηναίους νέους συντρόφους του και ο μύθος λέει πως ο χορός τους έμοιαζε με τους κύκλους που είχε κάνει μέσα στο Λαβύρινθο -είχε επαναλαμβανόμενες κινήσεις και εκκινήσεις.-

Η **τρίτη** θεωρία, αμφισβητείται αρκετά μα υποστηρίζει την ντόπια γένεση του χορού. Η υπόθεση θέλει τον Τσακώνικο να εφευρίσκεται κατά τη διάρκεια του 6^{ου} αιώνα π.Χ, όταν πράγματι οι λαβυρινθικοί χοροί ευημερούσαν αυτή την περίοδο. Πως όμως ο χορός έφθασε στην Πελοπόννησο; Οι Μινωίτες είχαν εμπορικές συναλλαγές με τα νησιά του Αιγαίου και την Πελοπόννησο. Η πολιτιστική ανταλλαγή συνέβη όταν οι Μινωίτες μετοίκησαν και εγκαταστάθηκαν στην Ανατολική ακτή της Πελ/σου. Η τοπική κοινωνία και κουλτούρα αφομοίωσε την Μινωική επιρροή και από τότε η Μινωική σφραγίδα στιγμάτισε αυτές τις κοινωνίες-ήταν άλλωστε πρόσφατη η κατακευράνωση του Μυκηναϊκού πολιτισμού. (14^{ος} αι πΧ) Έτσι ο ιερός χορός της Μινωικής Κρήτης μεταφέρθηκε στα ανατολικά παράλια της Πελ/σου. Ο χορός διατηρήθηκε και διαφυλάχτηκε από τους Αχαΐκούς και τους Λακωνικούς πληθυσμούς όταν κατέφυγαν στις γειτονικές πλαγιές του Πάρωνα για να αποφύγουν την κατάκτηση των Δωριέων στον 11^ο αι πΧ. Κατά τα επόμενα χρόνια με την επικρατούσα λατρεία του Ολύμπιου Δωδεκάθεου, ως σημαντικότερος και προσφιλέτερος θεός προς τιμήση και λατρεία, έχαιρε ο Απόλλωνας. Επιπλέον ο Θησέας δεήθηκε στον Απόλλωνα πριν αποπλεύσει για την εκστρατεία στην Κνωσσό και φτάνοντας στην Δήλο-γενέτειρα του θεού- στο ταξίδι της επιστροφής στην Αθήνα.

Όσο για την **τέταρτη** θεωρία, και την ευρύτερα δεκτή, διαδίδει πως παρ' όλο που ο χορός μπορεί να έχει τις απαρχές του στον λαβυρινθικό τύπο χορού, κατά τη διάρκεια της εξέλιξης του, δραπέτευσε από το αυθεντικό λαβυρινθικό πρότυπο και αναπαράστησε την πάλη του Απόλλωνα με τον Πύθωνα(Όφης). Με άλλα λόγια, παρόλο που το σχέδιο του λαβύρινθου κυριαρχεί, οι κινήσεις χορογραφικά αποδίδονται σαν φιδίσιοι ελιγμοί, επάλληλες στροφές ελικοειδείς, τυλίγματα σπειροειδή και ξετυλίγματα. Το μαντήλι που κουνά ο πρωτοχορευτής συμβολίζει το τόξο και τη σαΐτα με την οποία ο θεός Απόλλωνας γυροφέρνει το θηρίο για να βρει την ευκαιρία να το

χτυπήσει. Κρατά από το γέρανο το λαβυρινθικό σχέδιο του χορού, αλλά χορογραφικά παριστά την κίνηση του φιδιού.

Τα κύρια επιχειρήματα υπέρ της άποψης αυτής είναι τα εξής :

α)το μέτρο. Ο Τσακώνικος χορός είναι πεντάσημος και λόγω της θέσεως που κατέχει η μακρά συλλαβή χαρακτηρίζεται παίωνας τέταρτος, β)οι παίωνες ή παιάνες κατά τους κλασσικούς φιλολόγους είναι ευχαριστήριοι ύμνοι προς τιμή του Απόλλωνα και της Αρτέμιδος,

γ)το απαράφθαρτο της διατήρησής του μας επιβάλλει να τον θεωρήσουμε λατρευτικό χορό. Άλλωστε αρχαίοι ρυθμοί έχουν επιζήσει στο λαϊκό μας τραγούδι λ.χ : ο συρτός καλαματιανός. Μελωδίες όμως καθαρά προσωπιακού χαρακτήρα δεν έχουν επιζήσει,

δ)η χορογραφία του και ειδικά ο τρόπος που πιάνονται οι χορευτές δεν διαφέρει από τον τρόπο που αρθρώνονται οι σπόνδυλοι. Ο τρόπος αυτός στην ανατομική λέγεται αμφιάρθρωση ή ημιάρθρωση και επιτρέπει περιορισμένες κινήσεις. Αυτό δημιουργεί την οφιοειδή κίνηση του χορού, με ελάχιστη κίνηση στην τρίτη διάσταση (ύψος).

Με βάση τη χορευτική του ταυτότητα ο χορός κατατάσσεται στην κατηγορία χορών της γητειάς, ξεκίνησε δηλαδή ως γήτεμα, μιμητική και μαγική πράξη , που τη συνόδευε κι ανάλογος για την εποχή του πρωτόγονος μαγικός λόγος. Γίνεται με αναγωγή του στο απώτατο εκείνο πρωτογονικό παρελθόν του ως πρωταρχικής λατρευτικής-“τοτεμικής” ποίησης, που σκοπό και “μαγικό” κίνητρό της είχε το γήτεμα πάνω στο φίδι της υγρασίας, της αρρώστιας και των επιδημιών με εκτελεστικά μέσα έκφρασης το ρυθμικό λόγο συνοδευόμενο με μουσική και χορό μιμητικό, εναρμονισμένα οργανικά και συλλειτουργικά σε μια ενιαία σύνθεση με τη βοήθεια του κυρίαρχου πάνω απ’ όλα ρυθμού. (Χ.Δ. Πετάκος,2003)

2. ΕΘΙΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στις αρχές του αιώνα ο χορός στο Λεωνίδιο είναι συνδυασμός του τραγουδιού, της μουσικής, των κινήσεων του σώματος, του χώρου, του χρόνου και των συναισθημάτων. Πέρα από τη ψυχαγωγία είχε λειτουργικό ρόλο και αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής ζωής. Μέσω αυτού ο άνδρας θα επιδειχθεί και θα εκφρασθεί και η γυναίκα θα δείξει τη σεμνότητα και το ήθος της στην κοινωνία και στους υποψήφιους γαμπρούς. Ο χορός και τα πανηγύρια είναι τόπος συνάντησης των νέων. Εκεί θα ιδωθούν με τα πρόσωπα που τους ενδιαφέρουν. Εκεί θα φορέσουν τα καινούργια τους ρούχα και παπούτσια. Και εκεί θα συναντηθούν και θα χαιρετηθούν με όλο τον κόσμο. Είχε, λοιπόν, ο χορός ένα πολύπλευρο ρόλο στη μικρή κοινωνία του Λεωνιδίου.

Οι μεγαλύτεροι χοροί γίνονταν τις Απόκριες και το Πάσχα. Τις Απόκριες χόρευαν στα αλώνια της περιοχής Κοίλασο ή στ' αλώνι του Γούλελου και κατά γειτονιές. Συνήθως όμως μαζεύονταν και στα σπίτια χόρευαν, τραγουδούσαν και διασκέδαζαν. Τα περισσότερα σπίτια, βέβαια, διασκέδαζαν χωρίς τη συμμετοχή οργάνων και μόνο δύο με τρία σπίτια είχαν τη δυνατότητα να καλέσουν όργανα. Συνήθιζαν, επίσης, να κάνουν κατά κάποιο τρόπο παρωδία γάμου. Δηλαδή, ντύνονταν ένας άνδρας με «τζουμπέ» (τοπική γυναικεία φορεσιά) και μια γυναίκα φορούσε φουστανέλα και παρίσταναν τους νιόπαντρους. Η μεταμφίεση ήταν πετυχημένη και ξεκαρδιστική εάν μάλιστα ο φουστανελάς ήταν μικρόσωμος και η τζουμπελού ψηλή. Άλλες φορές πάλι δύο γυναίκες ντύνονταν η μία νύφη και η άλλη γαμπρός. Στο χορό τις απόκριες χόρευαν «ως επί το πλείστον» συρτό και μπάλλο. Συνήθιζαν να αυτοσχεδιάζουν και να τραγουδούν κωμικά δίστιχα. Κάποιος με ταλέντο στο να αυτοσχεδιάζει έμπαινε πρώτος στο χορό τραγουδούσε και χόρευε και οι υπόλοιποι τον ακολουθούσαν και επαναλάμβαναν τα δίστιχα. Και βέβαια στις ταβέρνες εκείνες τις μέρες δεν έλειπε ο κωμικός χορός «πως το τρίβουν το πιπέρι» κάνοντας όλες τις κινήσεις που λέει το τραγούδι.

Κάθε Καθαρή Δευτέρα επίσης, πήγαιναν στον Άη Γιάννη το Θεολόγο. Εκεί έστηναν το χορό. Πολλοί άνθρωποι συνήθιζαν να μουτζουρώνονται στο πρόσωπο και να χορεύουν έτσι.

Εξίσου μεγάλος χορός γίνονταν και τη Δευτέρα του Πάσχα. Το Πάσχα ανέκαθεν στο Λεωνίδιο γιορτάζονταν με ιδιαίτερη αίγλη. Μαζεύονταν οι Λεωνιδιώτες από όλα τα μέρη της Ελλάδας, για να γιορτάσουν την Ανάσταση με τους συγγενείς τους. Ο χορός γίνονταν στη κεντρική πλατεία του Λεωνιδίου, μπροστά από το Δημαρχείο. Τα όργανα έπαιζαν και όλος ο κόσμος συμμετείχε στο χορό. Ο κόσμος χόρευε σε πολλούς ομόκεντρους κύκλους. Οι γερνότεροι λένε ότι ο χορός ειδικά το Πάσχα μπορεί να έφτανε τις 7-8 «βόλτες», δηλαδή κύκλους, ο καθένας από τους οποίους αποτελούνταν από 70-80 άτομα.

Ένα άλλο πανηγύρι γίνονταν των Αγίων Αποστόλων. Αυτό γίνονταν στο Λάκκο, ένα συνοικισμό που βρίσκεται λίγο έξω στη βόρεια πλευρά της παραλίας του Λεωνιδίου. Εκεί βρίσκεται το εκκλησάκι των Αγίων Αποστόλων, όπως επίσης και 3-4 μαγαζιά, στα οποία, απ' ό,τι μας είπαν, γλεντούσε ο κόσμος. Θα πρέπει να πούμε δηλαδή ότι εκεί γίνονταν φαγοπότι περισσότερο, παρά χορός.

Πέρα όμως από τις Απόκριες και το Πάσχα υπήρχαν και άλλες ευκαιρίες κατά τη διάρκεια του χρόνου για χορό. Οι γάμοι και οι αρραβώνες ήταν άρρηκτα συνδυσασμένοι με το χορό. Ιδίως στους γάμους ο χορός κρατούσε μερικές φορές και τρεις μέρες και γίνονταν ή έξω από την εκκλησία στο προαύλιο ή στην πλατεία του ρολογιού ή μερικές φορές στ' αλώνια κοντά στο σπίτι του γαμπρού. Ο χορός την ημέρα του γάμου είχε μια τελετουργία που διατηρείται μέχρι τις μέρες μας. Μετά τη στέψη βγαίνουν και χορεύουν όλοι στο προαύλιο της εκκλησίας εθιμοτυπικά. Πιάνουν δύο χορούς. Στον έναν χορό είναι οι συγγενείς του γαμπρού που χορεύουν τη νύφη και στον άλλο οι συγγενείς της νύφης που χορεύουν το γαμπρό. Αργά το βράδυ και εφόσον όλοι θα έχουν θα έχουν χορέψει το γαμπρό και τη νύφη γίνεται το λεγόμενο «ζευγάρωμα», η ένωση δηλαδή του ζευγαριού, που ως την ώρα αυτή χορεύουν χωριστά ο ένας από τον άλλο, γιατί κάποιος ή κάποιοι άλλοι βρίσκονται ανάμεσά τους. Την ώρα αυτή ο πατέρας του γαμπρού ή ο κουμπάρος καθώς χορεύουν «συρτό» χορό μεταξύ του γαμπρού και της νύφης, φεύγουν ξαφνικά από τη θέση τους, ο κύκλος του χορού κόβεται και το ζευγάρι αναγκάζεται να πιάσει ο ένας το χέρι του άλλου, για να ξανασχηματιστεί ο κύκλος και να συνεχιστεί ο χορός.

Σιγά-σιγά με το πέρασμα του χρόνου ο χορός τις Απόκριες σταμάτησε. Έπαψαν να χορεύουν μετά το μυστήριο του γάμου στο προαύλιο της εκκλησίας και ο μοναδικός δημόσιος χορός ήταν το Πάσχα στη κεντρική πλατεία. Το χορό άνοιγαν οι φουστανελάδες και οι τζουμπελούδες, ακολουθούσαν ο Δήμαρχος και το Δημοτικό Συμβούλιο και στη συνέχεια έμπαινε όλος ο κόσμος. Ακόμα και τα παιδιά πιάνονταν στο τέλος και προσπαθούσαν να μάθουν τους χορούς βλέποντας τους μεγάλους. Ο χορός το Πάσχα μ' αυτή τη μορφή συνεχίζεται ως και σήμερα. Είναι η μοναδική περίπτωση που οι νέοι μπορούν να πάρουν εικόνες από τους μεγαλύτερους και να συνεχίσουν να χορεύουν με τον τρόπο, τις κινήσεις και το ύφος των προτύπων τους. Τα πιο πολλά πανηγύρια έχουν μεταφερθεί από τις πλατείες και τα αλώνια στα διάφορα μαγαζιά και ταβέρνες της περιοχής. Οι ευκαιρίες για χορό είναι περισσότερες, αλλά τα γλέντια έχουν χάσει πολλά από τα παραδοσιακά τους στοιχεία.

Το μοναδικό μέρος στο οποίο βρίσκουμε σήμερα δημόσιο χορό με την παραδοσιακή μορφή, είναι η Βασκίνα. Πρόκειται για ένα συνοικισμό του Λεωνιδίου περίπου είκοσι χιλιόμετρα μακριά απ' αυτό, που οι περισσότεροι κάτοικοι του είναι Λεωνιδιώτες κτηνοτρόφοι που ανεβοκατεβαίνουν. Εκεί εξακολουθεί να γίνεται δημόσιος χορός ακόμη και τώρα, περίπου 3-4 φορές το χρόνο. Γίνεται του Προφήτη Ηλία στις 20 Ιουλίου, του Σωτήρος στις 6 Αυγούστου, της Παναγίας το Δεκαπενταύγουστο και πολλές φορές προς το τέλος του καλοκαιριού ή όταν αρχίζει να φθινοπωριάζει ακριβώς πριν φύγουν για να κατέβουν στο Λεωνίδιο.

3.ΧΟΡΕΥΤΙΚΟ ΡΕΠΕΡΤΟΡΙΟ

Στην παραδοσιακή μας κοινωνία κάθε τόπος είχε τους δικούς του χορούς και τραγούδια που διέφεραν ως προς τη μορφή, το ρυθμό, το ύψος και τον τρόπο έκφρασης μουσικής και χορού που δίνονταν από τον τρόπο με τον οποίο οι λαϊκοί οργανοπαίκτες και οι τοπικοί χορευτές εκτελούσαν αντίστοιχα το τραγούδι και το χορό. Οι ιδιαιτερότητες αυτές διαμορφώνονταν ανάλογα με την κοινωνική-οικονομική οργάνωση, τα ήθη και έθιμα, την ιστορία, τις ασχολίες των κατοίκων και το θρησκευτικό ημερολόγιο.

Στο Λεωνίδιο, οι μεγαλύτερες χορευτικές εκδηλώσεις γίνονταν στα πλαίσια του εορτασμού ενός θρησκευτικού γεγονότος (Πάσχα, γιορτές Αγίων), τις Απόκριες καθώς επίσης και σε αρραβώνες και γάμους.

Οι κυριότεροι χοροί που χόρευαν σ' αυτές τις εκδηλώσεις ήταν: ο «Τσακωνικός ο κλειστός», ο «Συρτός», ο «Μπάλλος», ο «Τσάμικος», το «Τρίο» και το «Τεσσέρα». Σήμερα όμως δεν χορεύουν όλους αυτούς τους χορούς. Από τις συναντήσεις που είχαμε με διάφορους κατοίκους της περιοχής δεν μπορέσαμε να βρούμε αρκετά στοιχεία για το πώς χορεύονταν το «Τρίο» και το «Τέσσερα». Το μόνο που μπορούμε να πούμε είναι ότι το «τρίο» είναι χορός τύπου στα «τρία» και χορεύεται με τα χέρια στους ώμους. Το «τέσσερα» σταμάτησε να χορεύεται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και το μόνο που μας είπαν ήταν ότι χορεύονταν αντικρουστά.

Ο πιο αντιπροσωπευτικός χορός της περιοχής είναι ο «Τσακωνικός» ή «κλειστός» χορός. Σαν ενιαίο σύνολο, μελωδία, ρυθμός και χορός είναι ένα από τα λίγα αρχαία ελληνικά δείγματα μουσικής που διασώθηκε ως τις μέρες μας. Αυτό οφείλεται σε δύο λόγους: **α)** Στο συντηρητισμό και στην κλειστή κοινωνία της Τσακωνιάς. Απομονωμένη και αποκομμένη από τον υπόλοιπο κόσμο, χωρίς επικοινωνία και συγκοινωνία (μόλις το 1958 επικοινωνήσε οδικά με το Άργος), εκχριστιανισμένη κατά μία χιλιετηρίδα αργότερα από την υπόλοιπη χώρα, διατήρησε κατά φυσικό λόγο τα αυστηρά ήθη και έθιμα της αναλλοίωτα και **β)** στο ότι πρόκειται για αρχαίο ιερό λατρευτικό χόρο και ως γνωστό οι λατρευτικές συνήθειες είναι οι μόνες που αντέχουν στο πέρασμα των αιώνων.

4.ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΧΟΡΩΝ :

ΣΥΜΒΟΛΑ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

- KM : Κινητικό Μοτίβο
- F : Χορευτική Φράση
- Σ, T, W: Προσδιορισμός της χορογραφικής ενότητας και κινητικού μοτίβου ανάλογα με τη λαβή (Σ = αγκαζέ, T = από τους ώμους, W = με λυγισμένους αγκώνες).
- δ : δεξί πόδι
- α : αριστερό πόδι
- δ₀ : μετακίνηση- θέση δεξιού ποδιού αριστερά
- α₀ : μετακίνηση- θέση αριστερού ποδιού αριστερά
- δ₁ : άρση δεξιού ποδιού εμπρός με λυγισμένο γόνατο
- α₁ : άρση αριστερού ποδιού εμπρός με λυγισμένο γόνατο
- α(δ)x : σταύρωμα αριστερού ποδιού πάνω από το δεξί προς τα δεξιά με εναλλαγή στηριγμάτων.
- α(δ)x : σταύρωμα αριστερού ποδιού πίσω από το δεξί προς τα δεξιά με εναλλαγή στηριγμάτων.
- x(α)δ : σταύρωμα δεξιού ποδιού πάνω ή πίσω από το αριστερό προς τα αριστερά με εναλλαγή στηριγμάτων
- (δ)α₁ : αναπήδηση δεξιού ποδιού και άρση αριστερού μπροστά με λυγισμένο γόνατο και κίνηση προς τα δεξιά.
- (δ)α₁ : θέση δεξιού ποδιού και άρση αριστερού μπροστά λυγισμένο.
- (α₀)δ₁ : θέση αριστερού ποδιού και άρση δεξιού μπροστά λυγισμένο.
- δ+(δ): δεξί πόδι παραμένει σε θέση.
- α+(α): αριστερό πόδι παραμένει σε θέση.
- α ή α : το αριστερό πόδι πατάει και σταυρώνει πάνω ή πίσω από το δεξί με μετακίνηση προς τα δεξιά.
- δ₀ : το δεξί πόδι πατάει και σταυρώνει πάνω από το αριστερό με μετακίνηση προς τα αριστερά.
- → : κατεύθυνση προς τα δεξιά
- ← : κατεύθυνση προς τα αριστερά.

1. ΤΣΑΚΩΝΙΚΟΣ Η΄ ΚΛΕΙΣΤΟΣ

Πρόκειται για το χορό που απaráφθαρτος έφτασε από την αρχαιότητα στην εποχή μας σε ρυθμό μουσική και βήμα. Είναι ο πιο αντιπροσωπευτικός χορός του Λεωνιδίου και χορεύεται σ΄ όλες τις χορευτικές εκδηλώσεις. Με τον χορό αυτό κλείνουν σχεδόν κάθε πανηγυρική εκδήλωση. Οφείλει την ονομασία στον τόπο στον οποίο χορεύεται (Τσακωνιά), αλλά και στον τρόπο με τον οποίο πιάνονται οι χορευτές (κλειστά).

Μοντέλο φόρμας : Ομοιογενής ως προς τη χρήση του χορευτικού μοτίβου, που εμφανίζει ετερογένεια στη ρυθμική αγωγή (Σ1 + Σ2) v επαναλαμβανόμενη. (Όπου Σ1 = το πρώτο χορευτικό κινητικό μοτίβο και Σ2 = το δεύτερο χορευτικό κινητικό μοτίβο, v=επαναλήψεις).

Χορευτικό σχήμα και διάταξη : Ημικύκλιο ανδρών και γυναικών χωρίς καθορισμένη χορευτική διάταξη και με λαβή αγκαζέ-κλειστή. Δηλαδή το δεξιό χέρι του δεύτερου κάτω από το αριστερό του πρώτου με μπλεγμένα σφιχτά τα δάχτυλα και με τους αγκώνες ενωμένους. Χαρακτηριστικό του χορού η "λαβυρινθοειδής" κίνηση.

Ρυθμικό μοτίβο : 5/4 ! ! ! ! όπου το Σ1 : αργή ρυθμική αγωγή και Σ2 : γρήγορη ρυθμική αγωγή.

Βασικό χορευτικό μοτίβο : Τόσο στο Σ1 όσο και στο Σ2 έχουμε μία επανάληψη του ρυθμικού μοτίβου των 5/4.

Ανάλυση: $F_1 = 1 \text{ KM}, F_2 = 1 \text{ KM}$

$$F_1 = \underline{\Sigma_1} \left(\overset{1/4}{\delta} + \overset{1/4}{\alpha} + \overset{1/4}{\delta} + \overset{2/4}{\alpha} \right) \times 4$$
$$F_2 = \underline{\Sigma_2} \left(\overset{1/4}{\delta} + \overset{1/4}{\alpha} + \overset{1/4}{\delta} + \overset{1/4}{\delta} + \overset{1/4}{\alpha} + \overset{1/4}{\alpha} \right) \times 4$$

Φιγούρες

α. Ο χορός κάνει ελικοειδή κυκλίσματα (δίπλες) όσα του επιτρέπει ο αριθμός των χορευτών. Ο πρωτοχορευτής στο τέλος γυρίζει με την πλάτη προς αυτούς που τον ακολουθούν με ελικοειδή κατεύθυνση προς τα αριστερά, για να επαναλάβει την ίδια ή άλλη φιγούρα ή να σχηματίσει τον αρχικό κύκλο.

II. ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ ΕΛΙΚΟΕΙΔΩΝ - ΕΠΙΔΕΙΚΤΙΚΩΝ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΩΝ

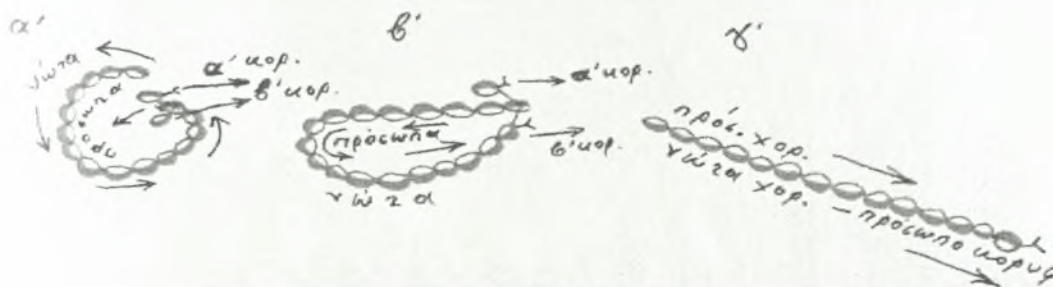
β. Οι χορευτές μπαίνουν μέσα στο κύκλο του χορού σχηματίζοντας ένα "σαλίγκαρο" και κατόπιν βγαίνουν με τη πλάτη από το κέντρο του κοχλία στην περιφέρεια και τον αρχικό κύκλο.

III. ΤΡΙΤΗ ΦΑΣΗ ΕΛΙΚΟΕΙΔΩΝ - ΕΠΙΔΕΙΚΤΙΚΩΝ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΩΝ

γ. Ο πρωτοχορευτής, όταν ο κύκλος είναι ανοικτός, γυρίζει με την πλάτη προς τα έξω, κάνει μία στροφή το δεύτερο και σχηματίζουν μεταξύ τους "γέφυρα" κάτω από την οποία περνούν οι υπόλοιποι χορευτές.

IV. ΤΕΤΑΡΤΗ ΦΑΣΗ ΑΠΟΣΥΣΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΩΝ

a.

β.

γ.

Η παραπάνω παρουσίαση όσον αφορά τη γέννηση του χορού τσακώνικου επιτρέπει σήμερα στους χοροθεραπευτές να εντοπίσουν τα θεραπευτικά του στοιχεία. Ειδικότερα μπορούμε να επικαλεστούμε ως θεραπευτικά στοιχεία του χορού τσακώνικου τα ακόλουθα :

1. ο χορός βοηθά στην εύρεση ενός στόχου, μιας υπαρξιακής σημασίας, ακόμα και όταν αυτή είναι δυσδιάκριτη
2. ο χορός δείχνει ένα δρόμο μέσα από το συναισθηματικό λαβύρινθο, για να χαθεί κανείς και να ξαναγεννηθεί
3. μέσω του χαμηλού άλματος –στο 4^ο βήμα της 2^{ης} σειράς βημάτων-, δίνει την αίσθηση της ελαφρύτητας αλλά και της ταυτόχρονης σύνδεσης με τη γη.

Λειτουργεί λοιπόν ο χορός ως μια απελευθερωτική άποψη για τις κρίσιμες φάσεις της ζωής, που συχνά μοιάζουν με λαβύρινθους. Ο χορευτής του τσακώνικου προσπαθεί να διαφύγει, μέσω του χορού, μιας δύσκολης κατάστασης. Με τις επαναλήψεις των κινητικών σειρών, έχει την ευκαιρία να επεξεργαστεί περαιτέρω την κατάσταση και να βρει την έξοδο από τον προσωπικό του λαβύρινθο. Τέτοιες εσωτερικές διαδικασίες φαίνεται ότι είναι ιδιαίτερα σημαντικές γι' αυτούς που βρίσκονται σε ψυχική σύγκρουση και προσπαθούν να την ξεπεράσουν.

Επιπλέον, είναι σημαντικό, ότι ο χορευτής σ' αυτή του την προσπάθεια δεν είναι μόνος, αλλά έχει ένα χέρι βοήθειας και από τις δύο πλευρές: πίσω και μπροστά του βρίσκονται και του κρατούν το χέρι οι συγχορευτές του. Υπό αυτήν την έννοια η στρατηγική επικράτησης του Θησέα μεταφέρεται και σε σύγχρονες καταστάσεις, ενώ ο θεραπευτικός χαρακτήρας του τσακώνικου μπορεί να αποτελέσει αφορμή για την εφαρμογή του χορού στη χοροθεραπευτική πράξη. (Μουρατίδου)

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΣΑΚΩΝΙΚΟΥ :

1. "Τα τσανόπουλα"

Κινήσαν τα - κι αμάν αμάν.
Κινήσαν τα - τσανόπουλα.
Κινήσαν τα τσανόπουλα κι' όλα τα λεβεντόπουλα.

Και παν' στον πε - κι αμάν αμάν,
Και παν' στον πέρα Μαχαλά.
Και παν' στον πέρα Μαχαλά, που είν' τα κορίτσια τα καλά.

Κι εκεί τους πιά - κι αμάν αμάν,
κι εκεί τους πάνει μια βροχή.
Κι εκεί τους πάνει μια βροχή, μια σιγανή, μια ταπεινή.

Βραχήκανε κι αμάν αμάν,
Βραχήκανε τα τσάμικα,
Βραχήκανε τα τσάμικα και τ' άσπρα τους πουκάμισα.

Μαστε κορί - κι αμάν αμάν
Μάστε κορίτσια τσάκαλα
Μάστε κορίτσια τσάκαλα, στεγνώστε τα πουκάμισα

2. "Σου πα μανα"

Σούπα μανά, καλή μου μανά, σούπα μανά πάντρεψέ με,
σούπα μανά, παντρεψέ με, σπιτονοικοκύρεψέ με,
και στα ξένα, καλή μου μανά, και στα ξένα μη με δώσεις,
και στα ξένα μη με δώσεις, μανά θα το μετανιώσεις,
για θα τύχει καλή μου μανά, για θα τύχει ν' αρρωστήσω
για θα τύχει ν' αρρωστήσω μανά θα πρωτομιλήσω
θα μιλήσω, καλή μου μανά, θα μιλήσω της κουνιάδας
θα μιλήσω της κουνιάδας και της πρώτης συνηφάδας
θα μου πουν, καλή μου μανά, θα μου πουν πως δεν αδειάζω,
θα μου πουν πως δεν αδειάζω και θα βαριαναστενάζω.

3. “Η Βλαχοθανάσω”

Μεσ’ στον Άη - Βλαχοθανάσω,
Μεσ’ στον Άη - Λιά στη ράχη.
Μεσ’ στον Άη Λιά στη ράχη καθετ’ ο Μαντάς και γράφει

Με φανά - Βλαχοθανάσω,
Με φανάρια με λυχνάρια.
Με φανάρια με λυχνάρια, με τριακόσια παλικάρια

Πάει η κό - Βλαχοθανάσω
Πάει η κόρη να περάσει.
Πάει η κόρη να περάσει, βρίσκει το Μαντά και γράφει

Πέρνα κό - Βλαχοθανάσω,
Πέρνα κόρη μη φοβάσαι.
Πέρνα κόρη μη φοβάσαι και δική μου πάντα θα ‘σαι

Κι ότι μ’ ε - Βλαχοθανάσω
Κι ότι μ’ έχεις καμωμένα
Κι ότι μ’ έχεις καμωμένα, στο χαρτί τα ‘χω γραμμένα

Στο χαρτί Βλαχοθανάσω
Στο χαρτί και στο δεφτέρι
Στο χαρτί και στο δεφτέρι κι ο αδελφός σου δεν το ξέρει.

2.ΣΥΡΤΟΣ

Χορεύεται σ' όλες τις χορευτικές εκδηλώσεις του Λεωνιδίου ανοίγοντας σχεδόν όλα τα δημόσια γλέντια. Έχει τις ίδιες κινήσεις μ' αυτές του Ύσρτου "καλαματιανού" με σταυρώματα μπροστά ή πίσω.

Χορευτικό σχήμα και διάταξη : Ανοικτός κύκλος ανδρών και γυναικών χωρίς καθορισμένη χορευτική διάταξη και με λαβή από τις παλάμες και με λυγισμένους τους αγκώνες. Ομοιογενής χορευτική φόρμα.

Ρυθμικό μοτίβο : 7/8 !. !. ! γρήγορη ρυθμική αγωγή.

Βασικό χορευτικό μοτίβο : 4 επαναλήψεις του ρυθμικού μοτίβου των 7/8.

Ανάλυση: $F = 4 \text{ KM} (W_1 + W_2 + W_3 + W_4)$

$$F = \underbrace{W_1}_{\rightarrow} \left(\overset{\frac{3}{8}}{\delta} + \overset{\frac{2}{8}}{\alpha} + \overset{\frac{2}{8}}{\delta} \right) + \underbrace{W_2}_{\rightarrow} \left(\overset{\frac{3}{8}}{\alpha} + \overset{\frac{2}{8}}{\delta} + \overset{\frac{2}{8}}{\alpha} \right) +$$

$$+ \underbrace{W_3}_{\rightarrow} \left(\overset{\frac{3}{8}}{\delta} + \overset{\frac{2}{8}}{\alpha(\delta)} \overset{\frac{2}{8}}{\alpha} - \overset{\frac{2}{8}}{\delta} \right) + \underbrace{W_4}_{\leftarrow} \left(\overset{\frac{3}{8}}{\alpha_0} + \overset{\frac{2}{8}}{\alpha} \overset{\frac{2}{8}}{\delta} - \overset{\frac{2}{8}}{\alpha} \right)$$

ή

$$F = \underbrace{W_1}_{\rightarrow} \left(\overset{\frac{3}{8}}{\delta} + \overset{\frac{2}{8}}{\alpha} + \overset{\frac{2}{8}}{\delta} \right) + \underbrace{W_2}_{\rightarrow} \left(\overset{\frac{3}{8}}{\alpha} + \overset{\frac{2}{8}}{\delta} + \overset{\frac{2}{8}}{\alpha} \right) +$$

$$+ \underbrace{W_3}_{\rightarrow} \left(\overset{\frac{3}{8}}{\delta} + \overset{\frac{2}{8}}{\alpha(\delta)} \overset{\frac{2}{8}}{\alpha} - \overset{\frac{2}{8}}{\alpha} \right) + \underbrace{W_4}_{\leftarrow} \left(\overset{\frac{3}{8}}{\alpha_0} + \overset{\frac{2}{8}}{\alpha} \overset{\frac{2}{8}}{\delta} + \overset{\frac{2}{8}}{\alpha} \right)$$

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΥΡΤΟΥ :

1. “Περδικούλα”

Περδικούλα ημέρωνα, κι εκείνη μ’ αγριευότανε
θύμωσα την άδεια, στα βουνά την έστειλα
στα βουνά τα πετρωτά, στα ομιχλοσκεπαστά
μα μια λαμπρή, μια Κυριακή, την ακούω και κελαϊδή
την ακούω και κελαϊδή, μεσ’ του εχθρού μου την αυλή
πέτα περδικούλα μου, κι έλα στα χερούλια μου
κι αν σε ξαναδείρω εγώ, σ’ εκκλησιά να μην εμπώ
σ’ εκκλησιά να μην εμπώ, μήτε να λειτουργηθώ.

2. “Ούλα τα πουλάκια”

Ούλα τα πουλάκια, μονά ζυγά, τόρημο τ’ αηδόνι το μοναχό
τόρημο τ’ αηδόνι το μοναχό, περπατεί στους κάμπους με τον αετό
περπατεί και λέγει και κελαδεί, άντρα μου πολίτη,πραματευτή
άντρα μου πολίτηπραματευτή και μεσολογγίτη προξενιτή
ξένε που την ήυρες αυτή την νιά την ξανθομαλούσα την πατρινιά
απ’ την πόλη ερχόμουν κι απ’ τα νησιά, κι απ’ τη γειτονιά της επέρασε
τα βασιλικά της επότιζε και τις μαντζουράνες εδρόσιζε
ζήτησα κλωνάρι και μέδωσε μουπε κι ένα λόγο που μάρεσε
βρέ μωραϊτάκι σαν μ’ αγαπάς τι περνοδιαβαίνεις και με κοιτάς
στείλε προξενεία στη μάνα μου και προξενητάδες στον μάρμπα μου.

3. ΜΠΑΛΛΟΣ

Χορός τύπου στα "τρία" ο οποίος δεν έχει σχέση με τους νησιώτικους μπάλλους.

Χορευτικό σχήμα και διάταξη : Ανοικτός κύκλος, μεικτός, χωρίς καθορισμένη χορευτική διάταξη. Η διαφορά του με τους νησιώτικους μπάλλους διαφαίνεται και από το σχήμα, αφού στο Λεωνίδιο το σχήμα είναι ανοικτός κύκλος, ενώ στα νησιά χορεύεται αντικρουστά. Η λαβή του είναι από τους ώμους και έχει ομοιογενή χορευτική φόρμα.

Ρυθμικό μοτίβο : 2/4 !! αργή ρυθμική αγωγή που στη συνέχεια γρηγορεύει.

Βασικό χορευτικό μοτίβο : 3 επαναλήψεις του ρυθμικού μοτίβου των 2/4.

Ανάλυση: $F = 3 \text{ KM} (T_1 + T_2 + T_3)$

$$F = \underbrace{T_1}_{\rightarrow} \left(\overset{1/4}{\delta} + \overset{1/4}{\alpha} \right) + \underbrace{T_2}_{\rightarrow} \left(\overset{1/4}{\delta} + (\delta) \overset{1/4}{\alpha_1} \right) +$$
$$+ \underbrace{T_3}_{\leftarrow} \left(\overset{1/4}{\alpha_0} + (\alpha_0) \overset{1/4}{\delta_1} \right).$$

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΜΠΑΛΛΟΥ :

1. “Κάτου στην ακροθαλασσιά”

Κάτου, καλέ κάτου στην ακροθαλασσιά,
κει π'αράζουν τα καράβια τα μικρά και τα μεγάλα
τα τουρ, καλέ τα τούρκικα 'ναι εκατό
γιε μ' και του ρωμιού εξήντα, συρματένια μου πλεξίδα
παίρνω, καλέ, παίρνω, το τουφεκάκι μου
γιε μ' και πά(ω) να κυνηγήσω, μαύρα μάτια ν' απαντήσω
ρίχνω, καλέ, ρίχνω, την πρώτη ντουφεκιά
σε μιά περδικοτρυγώνα, συ με μάρανες Παγώνα
την έβα..., καλέ, την έβαλε την έψησα,
σε μαλαματένια σούβλα, γειά σου αγάπη μου καινούρια
την έ..., καλέ, την έβαλα την έκοψα,
σε μαλαματένιο πιάτο, μήλο μου και ζαχαράτο
και κα... καλέ... και καλέσατ' ανύπαντρα,
ωχ και τ'αρραβωνιασμένα, μια χαρά ήταν τα καημένα.

2. “ Τρεις θάλασσες ξαγνάτισα”

Τρεις θάλασσες ξαγνάτισα, τριανταφυλλάκι κόκκινο,
μάδα πύργους χτισμένους, μολυβδοσκεπασμένους
και στα παραθυράκια τους, μαύρα γλαρά 'ναι τα μάτια σου
κάθονταν τρεις κυράδες, λέγονταν συνυφάδες
η μια ξομπλιάζει τον αετό, δεν βγαίνεις έξω να σε ιδώ
κι η άλλη τον πετριτή, Παρασκευή και Τρίτη
κι η τρίτη κι η καλλιότερη, κι απ'ούλες ομορφότερη
εννιά αρμαθούλες φτάνει κι ούλες με το γαϊτάνι.

4. ΤΣΑΜΙΚΟΣ

Χορός που κατείχε ξεχωριστή θέση στα δημόσια, αλλά και στα περιστασιακά γλέντια. Καθαρά αυτοσχεδιαστικός χορός που χρειάζεται ιδιαίτερη δεξιότητα για να αποδοθεί σωστά.

Χορευτικό σχήμα και διάταξη: Μεικτός κυκλικός χορός που χορεύονταν με λαβή από τις παλάμες και με τους αγκώνες λυγισμένους. Ομοιογενής χορευτική φόρμα.

Ρυθμικό μοτίβο : $\frac{3}{4}$!! αργή ρυθμική αγωγή που καταλήγει σε μουσικό αυτοσχεδιασμό.

Βασικό χορευτικό μοτίβο : 5 επαναλήψεις του βασικού ρυθμικού μοτίβου των $\frac{3}{4}$

Ανάλυση: $F = 5 \text{ KM} (W_1 + W_2 + W_3 + W_4 + W_5)$

$$F = \begin{matrix} \xrightarrow{\frac{2}{4}} \\ \xrightarrow{\frac{2}{4}} \\ \xrightarrow{\frac{2}{4}} \\ \xrightarrow{\frac{2}{4}} \\ \xrightarrow{\frac{2}{4}} \end{matrix} \left(\begin{matrix} \delta + \alpha \\ \delta + \alpha \\ \delta + (\delta) \alpha_1 \\ \alpha_0 + \delta_0 \\ \alpha_0 + (\alpha_0) \delta_1 \end{matrix} \right) + \begin{matrix} \xrightarrow{\frac{1}{4}} \\ \xrightarrow{\frac{1}{4}} \\ \xrightarrow{\frac{1}{4}} \\ \xrightarrow{\frac{1}{4}} \\ \xrightarrow{\frac{1}{4}} \end{matrix}$$

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΣΑΜΙΚΟΥ :

1. “Παπαλάμπραινα”

Εις την απάνου , Παπαλάμπραινα, εις την απάνου γειτονιά
ωχ εις του παπά το σπίτι, που κανείς τους δε θα λείπει
στου Παπαλά.. Παπαλάμπραινα στου Παπαλάμπρου την αυλή
κόσμος είναι μαζεμένοι, Παπαλάμπραινα καημένη
μην ο παπάς είν’ άρρωστος, μην η παπαδιά πεθαίνει,
παπαλάμπραινα καημένη.

Παπαδοπού... Παπαλάμπραινα παπαδοπούλα παντρεύεται
παπαδοπούλα παντρεύεται , κι ούλος ο κόσμος χαίρεται
και γι’ αυτό ‘ναι μαζεμένοι, Παπαλάμπραινα καημένη.

2. “Αμάραντος”

Ποιος είδε τον αμάραντο σε τι βουνό φυτρώνει,
φυτρώνει στα ψηλά βουνά και στις ψηλές ραχούλες
τον τρών’ τα λάφια και φοφοών τ’ αγρίμια κι ημερώνουν
να τότρωγε κι η μάνα μου, να μη κάν’ εμένα
κι αν μ’έκανε τι μέθελε κι αν μ’έχη τι με θέλει
η ξενιτειά με χαίρεται κι αυτή είναι πικραμένη.

5. ΤΕΣΣΕΡΑ

Τα μοναδικά στοιχεία που μπορέσαμε να βρούμε για το χορό και να τα παραθέτουμε είναι : α) ότι χορεύεται αντικρουστά, β) ότι η ονομασία προέρχεται από τους στίχους του τραγουδιού που το συνοδεύει, γ) ότι τραγουδώντας το πρώτο ημίστιχο "τέσσερα χρόνια ταχτικό – πουλί μου" κάνουμε βήματα επιτόπου και τραγουδώντας το δεύτερο ημίστιχο "κι άλλα τέσσερα στα ξένα – κλαιν' τα μάτια μου για σένα" προχωράμε με γρήγορο ρυθμό, δ) ότι ο χορός έχει μέτρο 5/4

Η μουσική ανάλυση του τραγουδιού είναι η παρακάτω :

τέσσερα χρόνια ταχτικό - πουλί μου
κι άλλα τέσσερα στα ξένα - κλαιν' τα μάτια μου για σένα

Οι στίχοι του τραγουδιού είναι :

Τέσσερα χρόνια ταχτικό – πουλί μου -
κι άλλα τέσσερα στα ξένα – κλαιν' τα μάτια μου για σένα.
κανείς δεν ήρθε να με δει - πουλί μου.
Μάειδε μάνα και πατέρας, μάειδε συγγενής κανένας.
Μόνο μια νέα π' αγαπώ – πουλί μου.
'κείνη γράμματα μου στέλνει και κρυφά μου παραγγέλνει.

Τσακώνικη Διάλεκτος (ΤΣΑΚΩΝΙΚΑ)

Αφέγκη νόμου

Πάτερ ημών ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γεννηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον· καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Αφέγκη νόμου π' εἶσι τον ουρανε. Να ἐνὶ ἀγιαστέ το ὄνομά ντι, να μὸλει α βασιλεία ντι, να ναθεῖ το θέλημά ντι ὅπου τον ουρανε ἔτρου τῶαι ταν-ι-γῆ. Τον ἄντε τον ἐπιούσιε (ταρ ἀμερη) δι νι νόμου σᾶμερε τῶαι ἄφε νόμου τα χρία νόμου ὅπουρ ἔμε αφίντε τῶ' ἐνεῖ του χρεῶ-στοι νόμου τῶαι να μη νόμου φέρερε σε κειρασμό, ἀλλά ελευθέρου νόμου ἀπὸ το κακό.

Τα τσακώνικα εἶναι ἐπιβίωση τῆς ἀρχαίας Λακωνικῆς καὶ το μοναδικό γλωσσικό ἰδίωμα, ἀπὸ αὐτὰ που κρατοῦν ἀπὸ τις ἀρχαίες Ἑλληνικὲς διαλέκτους, το ὁποῖο ἔμεινε ζωντανό- δηλαδὴ ομιλούμενο- τουλάχιστον στον Ἑλλαδικό χώρο. (Ἐκτὸς του Ἑλλαδικοῦ χώρου παρόμοιους δεσμούς ἔχουν ἡ Ποντιακὴ, ἡ Καππαδοκικὴ καὶ τα Ἑλληνικὰ τῆς Νότιας Ἰταλίας). Ἡ σπανιότητα ὀφείλεται στο γεγονός ὅτι ἀπὸ τον 3^ο αἰῶνα π.Χ. καὶ ἐντεῦθεν, ὅπως εἶναι γνωστό, ἐπικράτησε στον Ἑλληνικό κόσμο ἡ Ἀλεξανδρινὴ ἢ Ἑλληνιστικὴ Κοινὴ, που προήλθε ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ διάλεκτο καὶ εἶχε υπερδιαλεκτικό χαρακτήρα. Διάδοχός τῆς ἦταν ἡ Μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ (6^ο – 18^ο αἰ.) που ἐξελίχθηκε στὴ σημερινὴ Νέα Ἑλληνικὴ. Ἔτσι, τα τσακώνικα θεωρεῖται σαν παραφθορὰ καὶ ἐξέλιξη τῆς ἀρχαίας Λακωνικῆς, ἀναμειγμένη με ὅλες τις ἐπιρροές τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας κατὰ τὴν ἐξέλιξή τῆς μέχρι σήμερα. Ομιλεῖται στις περιοχές τῆς Κυνουρίας ὅπου ὑπάρχει τσακώνικος πληθυσμός, δηλαδὴ στον Τυρό, τα Σαπουνακαῖικα, τα Μέλανα, τον Ἄνιο Ἀνδρέα, τὴν Πραματευτὴ, τὴ Βασκίνα, το Λιβᾶδι, τὴ Σαμπατικὴ, τον Πραστό, τὴ Σίταινα καὶ τὴν Καστάνιτσα.

Απὸ τα ὑπάρχοντα στοιχεῖα φαίνεται ὅτι τα τσακώνικα μιλήθηκαν κατὰ το παρελθόν καὶ ἐκτὸς των ὁρίων τῆς σημερινῆς Τσακωνίας, ὅπως, γιὰ παράδειγμα, στὴ γειτονικὴ περιοχὴ τῆς Λακωνίας, ἀλλὰ καὶ στις τσακώνικες ἀποικίες. Ἡ τελευταία ἐκτίμηση στηρίζεται στὴν πρόσφατη- σχετικᾶ- ἀποκάλυψη ὅτι στα χωριά Βάτικα καὶ Χαβουτσί, των ἀνατολικῶν παραλίων τῆς θάλασσας του Μαρμαρά, ὅπου ἦταν συγκεντρωμένοι Τσάκωνες, μέχρι του ἔτους 1924 τουλάχιστον ἦταν σε χρῆση τα τσακώνικα.

- Τα τσακώνικα διαιροῦνται σε τρία ἰδιώματα :
- Του Πραστοῦ καὶ Λεωνιδίου
- Τῆς Καστάνιτσας καὶ Σίταινας
- Του Χαβουτσίου καὶ Βάτικων Προποντίδας (πιθανολογεῖται πως τσακώνικοι πλυθησμοὶ μετέφεραν καὶ παράλλαξαν με το χρόνο τὴ διάλεκτο ἐγκαθιστούμενοι ὡς μετανάστες στὴν περιοχὴ ἢ ταξιδεύοντας γιὰ ἐμπορικούς σκοπούς. Βαγενᾶς 1971)

Ἡ Τσακώνικη διάλεκτος ἐπιβιώνει σήμερα στα 2 πρῶτα ἰδιώματά τῆς καὶ μιλιέται ὄχι ἐπίσημα ἀπὸ τους γεροντότερους στο σπίτι καὶ τις δουλειές τους

σε όλα τα χωριά της σημερινής Τσακωνιάς. Χωρίς ιδιαίτερα πλούσιο λεξιλόγιο προορισμένο να εξυπηρετεί την αγροτική ζωή με τις κτηνοτροφικές και γεωργικές εργασίες και την καθημερινότητα στο σπίτι, άντεξε στο πέρασμα των αιώνων μη αλλοιωμένη ευνοούμενη από τη γεωγραφική απομόνωση της περιοχής.

Σήμερα, βέβαια, η χρήση αυτής της διαλέκτου έχει υποχωρήσει αισθητά. Υπολογίζεται ότι το μιλούν (από μέτρια έως καλά) έως και 2.000 κάτοικοι της Τσακωνιάς, που οι περισσότεροι είναι υπερήλικες. Αξίζει να σημειωθεί πως μέχρι το 1997 τα τσακωνικά διδάσκονταν στο Γυμνάσιο του Τυρού από ντόπιους καθηγητές.

Τα κυριότερα γλωσσικά στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η Τσακωνική έχει στενούς δεσμούς με την Αρχαία Λακωνική είναι:

α) Διατήρηση του Δωρικού **α** εκεί που η Ιωνική είχε **η** (μάτηρ- μήτηρ).

β) Τροπή του **σ** σε δασεία, μεταξύ φωνηέντων, και αποκοπή του έπειτα.

γ) Τροπή του **θ** σε **σ**.

δ) Τροπή του τελικού **ς** σε **ρ** (ρωτακισμός) όταν ακολουθεί φωνήεν.

ε) Διπλή προφορά του **υ** σαν **ου** και **ιου**, ανάλογα με το ποιο σύμφωνο υπάρχει πριν το **υ** (κύων-κούε, λύκος-λιούκο).

ζ) Αποβολή του τελικού **ς** (τοίχο-τοίχος).

Η διάλεκτος γράφεται σήμερα με στοιχεία της νέας ελληνικής εμπλουτισμένα με μερικά επιπλέον σύμβολα φθόγγων.

Η τσακωνική διάλεκτος θεωρείται από τις αρχαιότερες στον κόσμο. Η αρχαιότητα και η καταγωγή της διαλέκτου αποδείχθηκε και από τον μεγάλο Γερμανό φιλόλογο Μιχαήλ Δέφνερ. Επίσης, για τη διάλεκτο αυτή έχουν γίνει αρκετές έρευνες από Έλληνες και ξένους ειδικούς και γλωσσολόγους και έχει εκπονηθεί γραμματική (Κωστάκης) και λεξικό της. Υπάρχει επίσης και αναγνωστικό με στοιχεία λεξιλογίου και γραμματικής.

Τα τσακωνικά ζωντανεύουν σήμερα και στη μουσική παράδοση, με αρκετά δημοτικά τραγούδια που συνοδεύουν κυρίως τον τσακωνικό χορό. Μάλιστα τελευταία έχει εκδοθεί και ποίηση στην τσακωνική διάλεκτο. Μια καλή αναφορά μεταξύ άλλων για την τσακωνική διάλεκτο είναι τα *"Χρονικά των Τσακωνών"*, έκδοση του συλλόγου του "Αρχείου των Τσακωνών" με έδρα το Λεωνίδιο, όπου δημοσιεύονται αρκετά άρθρα και εργασίες γύρω από την προέλευση και την εξέλιξη της γλώσσας.

Τα' ένι έγκεινι;

κάρη

ύα

θάσσα

όινα

αητέ

βούλε

πέτζικο

κότα

γάλο

αγζοπουλι

τάιτοφρονα

μελισσά

χιούρε

θάνε

φορτακά

κούε

λιούκο

αγο

αγο

όνε

ούθι

Ται χρώμα ένι;

βου

βου

κούλινα

μούκα

Τα' ένι έγκεινι;

χαρκί

λύχινε

τάερί

καγκήλι

κιρούνι

μίδα ταούτα

γυιθί

καρέγκλα

λεβέτα

κούθελε

δίνακα

μπίκο

μάτουκα

κοθίνι

ομπλέρα

τέγανε

κρεβάτα

τηλέφωνε

ποδηλατε

ουρίδα

ψαλί

κμάκα

γυαλία

τασούλι

τέστα

Τσακωνικά Τραγούδια

Τα δημοτικά τραγούδια της Τσακωνιάς είναι ζυμωμένα με τους αγώνες, τις λύπες και τα βάσανα των κατοίκων της. Αντικατοπτρίζουν την καθημερινή ζωή που είναι γεμάτη παραδόσεις, θρύλους, μύθους και προλήψεις.

Τα παλαιότερα χρόνια και πριν το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι φωνές των τραγουδιών και των χορευτών ακούγονταν ολόκληρες μέρες. Ιδιαίτερα στους γάμους όπου γυναίκες και άνδρες παράβγαιναν όχι μόνο στη φωνή, αλλά και στον αριθμό των τραγουδιών που ήξεραν. Οι τραγουδιστές ήταν τόσο πολλοί και η επιθυμία τους να ακουστεί το δικό τους τραγούδι πολύ μεγάλη, με αποτέλεσμα να μην προλαβαίνουν να ολοκληρώσουν το τραγούδι τους γιατί έπρεπε να πάρουν σειρά και οι επόμενοι τραγουδιστές. Έλεγαν μάλιστα σαν παρηγοριά σ' αυτόν που δεν προλάβαινε να τελειώσει το τραγούδι του ότι "το χωράφι ξακρίζουν" – καλλιεργούν ως την άκρη – και όχι το τραγούδι.

Τα κλέφτικα τραγούδια τα χαρακτηρίζει η λεβεντιά, ο φιλελευθερισμός, η φιλοπατρία, η ανδρεία και ο ηρωισμός. Τα πιο πολλά τραγουδιούνται και χορεύονται με τον εύθυμο και ζωηρό συρτό ή στο τρίο. Με το συρτό χορεύονται και τα πιο πολλά τραγούδια της αγάπης και του έρωτα. Τα τραγούδια αυτά ξεχειλίζουν από αγνό και άδολο έρωτα, από αγάπη και τρυφερότητα που περικλείουν με ένα πληθωρικό ξεφάντωμα στους γάμους, τις χαρές και τα πανηγύρια μαζί με τα τραγούδια του γάμου και τα εύθυμα/σατυρικά του χορού, που διακρίνονται για την τρυφερότητά τους και την πληθωρική συγκίνηση τους, καθώς και για το εύθυμο, γρήγορο και σατυρικό τους στοιχείο εφόσον οι τσάκωνες είναι σκωπτικοί και φιλοπαίγμονες.

Για την απόμερη και άγονη Τσακωνιά η ξενιτιά ήταν κάτι το αναπόφευκτο, αφού πολλοί ήταν αυτοί που αναζήτησαν την τύχη τους σε ξένους τόπους. Όμως οι Τσάκωνες πάντοτε νοσταλγούσαν την πατρίδα τους και τα αγαπημένα τους πρόσωπα και αυτό το εκφράζουν με χαρακτηριστικό τρόπο με τα τραγούδια τους.

Όμως η τσακωνική λαϊκή ποίηση έχει να επιδείξει αξιόλογα δείγματα και στο είδος των παραλογών που διακρίνονται για το συγκινητικό τους θέμα και πολλές φορές για το τραγικό τους αποτέλεσμα, έτσι που θυμίζουν τη λύση και την κάθαρση των αρχαίων τραγωδιών.

Το μοιρολόι κατέχει εξέχουσα θέση στα τραγούδια της Τσακωνιάς. Τα πιο πολλά αναφέρονται στον πατέρα, στη μάνα, στο γιο και πολύ λίγα στην κόρη, ίσως γιατί οι Τσάκωνες σαν γνήσιοι απόγονοι των Δωριέων έδιναν ελάχιστη αξία στα κορίτσια. Δε θα βρούμε βέβαια σήμερα εδώ τις "εξ επαγγέλματος" μοιρολογίστρες, που υπάρχουν στα χωριά της Μάνης όπου το νεαρό κορίτσι φιλοδοξεί να γίνει άξια μοιρολογίστρα, θ' ακούσει όμως την κορυφαία να μοιρολογεί με το χορό της το νεκρό στο μονότονο σκοπό των μοιρολογιών, με χαρακτηριστικό το επιφώνημα "ενέβαι σου, ενέβαι ντι, ενέβαι μοι" που ήταν επίλογος σε τσακωνικά μοιρολόγια.

ΤΟΠΙΚΟΥ ΧΡΩΜΑΤΟΣ-ΚΛΕΦΤΙΚΑ :

Ένα γέρου

Στα Τσακωνικά*

Ένα γέρου τσαι νια γρια
κατσιμένοι χάμου τθα γωνία
κχάρα ανάβαι περσά
για να βράσει α τραχανά
συκχρούνου ο γέρου
φυσούα α γρια
εσονίστε α φωτογωνία
τσαι ο γέρου ανεμουτέ
τσαι τθα γρια εσυγκληρούτε'
νι εθιλήτσαι τάνου τθο τθούμα
τσαι νιακαλίε τθο στρούμα'
το λύχνε χέρι - χέρι επφουντέ
όρπα μ'ένα φουσατέ.
- Έα γρια να' ντ' οράου
μπρού τθον άλλε κόσμο ζάου'
μα α γρια όκι θέα
να νι κοάσει τάσου τθα τ(ζ)σέα.
- Φύτσε γέρου τσερατά
να μην αβράτσου τα μασά,
φύτσε γέρου τσερατά
ταν κακάντι ταν ψουχρά.

Ένας γέρος

Στη νεοελληνική

Ένας γέρος και μια γρια
κάθονταν χάμω στη γωνιά
φωτιά ανάψανε περισσή (μεγάλη)
για να βράσει ο τραχανάς.
Συνδαύλιζε ο γέρος
φυσούσε η γρια
κοκκίνισε η φωτογωνιά (από τη ζέστη)
Και ο γέρος πετάχτηκε
και στη γρια όρμησε (επιτέθηκε)
τη φίλησε πάνω στο στόμα
και την κύλισε στο στρώμα
το λυχνάρι γρήγορα έσβησε
εκεί αμέσως μ' ένα φύσημα.
- Έλα γρια να σε ιδώ
προτού πάω στον άλλο κόσμο
μα η γρια δεν ήθελε
να την κολάσει μέσα στο σπίτι.
- Φύγε γέρο κερατά
να μην αρπάξω τη μασά
φύγε γέρο κερατά
την κακή σου την ψυχρή.

Τραγούδι τσακωνικού χορού

Σου είπα μάνα, καλέ μάνα, σου είπα μάνα πάντρεψέ με
σου είπα μάνα πάντρεψέ με, σπιτονοικοκύρεψέ με.
Και στα ξένα, καλέ μάνα, και στα ξένα μη με δώσεις
και στα ξένα μη με δώσεις, γιατί θα το μετανοιώσεις.

Γω στα ξένα, καλέ μάνα, γω στα ξένα θ' αρρωστήσω
γω στα ξένα θ' αρρωστήσω, τη μανούλα θα ζητήσω.

Σου είπα μάνα, καλέ μάνα, σου είπα μάνα πάντρεψέ με
σου είπα μάνα πάντρεψέ με σπιτονοικοκύρεψέ με.
Γέρον άντρα, καλέ μάνα, γέρον άντρα μη μου δώσεις,
γέρον άντρα μη μου δώσεις, τη ζωή μου να σκλαβώσεις.

Γέρον άντρα μη μου δώσεις, κάλλιο να με θανατώσεις
γιατ' ο γέρος τα μετράει, την καρδιά μου δεν πονάει.

Τραγούδι τσακωνικού χορού

Κινήσαν τα τσαμόπουλα κι όλα τα Τσακωνόπουλα
και παν' στον πέρα μαχαλά, πουν' τα κορίτσια τα καλά
κι εκεί τους πιάνει μια βροχή, μια σιγανή, μια ταπεινή
και βράχηκαν τα τσάμικα και τα λευκά πουκάμισα.

Τραγουδιέται:

Κινήσαν τα, κι αμάν, αμάν, αμάν, κινήσαν τα τσαμόπουλα (δισ)
κινήσαν τα τσαμόπουλα κι όλα τα Τσακωνόπουλα (γρήγορα)
και παν' στον πε' κιαμάν, αμάν, αμάν και παν' στον πέρα
μαχαλά, και παν' στον πέρα μαχαλά, πουν' τα κορίτσια τα
καλά...κ.λ.π.

* Τραγούδι για χορό συρτό

- α) Δεν είν' αυγή (αυγή) να σηκωθεί κι αργεί να ξημερώσει
Τσακωνοπούλα για δεν παντρεύεσαι
Τσακωνοπούλα δεν προξενεύεσαι.
- β) Θα παντρευτού (παντρευτού) ρε μάτη μοι,
θα παντρευτού ρε' αφέγκη
(θα παντρευτώ ρε μάνα μου, θα παντρευτώ ρε πατέρα)
Τσακωνοπούλα για δεν παντρεύεσαι
Τσακωνοπούλα δεν προξενεύεσαι.
- γ) Θα άρου σάτη (ρε σάτη) ταν Γιωργού, πφε 'νέσα όα μέρα
(θα παντρευτώ το κορίτσι της Γιωργούς που γνέθει όλη τη μέρα)
Τσακωνοπούλα για δεν παντρεύεσαι
Τσακωνοπούλα δεν προξενεύεσαι.
- δ) Π' εμποία ασίτου (ασίτου) δώδεκα, θελίε⁽¹⁾ δεκαπέντε
(που κάνει αδράχτια δώδεκα, θελιές δεκαπέντε)
Τσακωνοπούλα για δεν παντρεύεσαι
Τσακωνοπούλα δεν προξενεύεσαι.
- ε) Π' ενέχα χούρε τθα Σοχά, τ(ζ)σέα τθον Άγιε-Λίδι
(που έχει χωράφια στη Σοχά, σπίτι στο Λεωνίδι)
Τσακωνοπούλα για δεν παντρεύεσαι
Τσακωνοπούλα δεν προξενεύεσαι.
-

Βερβαινωτοπούλα.

Πατήσανε τα Βέρβαινα και τα κάνανε σεργιάνι
τράβα ρε λεβέντη Γιάννη
πήραν άσπρα, πήραν γρόσια, πήρανε μαργαριτάρια
νιους και νιες και παλληκάρια.
Πήρανε και μια νιόνυφη, τριών ημερών νυφούλα
γεια-χαρά σου, περδικούλα.
Μπροστά την παν, δεν περπατεί και πίσω δε διαβαίνει
* κόρη μικροπαντρεμένη.
"Περπάτα αστρί, περπάτα αυγή, περπάτα νιονυφούλα
γεια-χαρά σου περδικούλα
μη σε βαραίνουν τα φλωριά, μη σε βαραίν' η φούντα;
κόρη Βερβαινωτοπούλα".

Το χελιδόني (στην Τσακωνική)*

- Ω! καούρ' εκοκιάερε καλέ χελιδονάτσι
ταν τζέα μοι εκάνερε να ποίερε κονάτσι
να φκιάσερ' τα φωλιάντι, ν' ανοίτσερε πουλάντζια
ωσά τσ' ετίου όμορφα χρυσά χελιδονάντζια.
Αλλ' άλε μοι παρακαού, οπά τα ξενικεία
πφουρ' επεράιρε τάσου τον Αρακία,
Τσι τόποι δα οράτσερε, πετούντα πφουρ' εζάτσερε;

-Οι Γερανοί με άγγαι τσαι τάνου τα φτερά σου
'γγραία τα νυχάντζα μοι, τσ' απ' τα χίουκχάσου
ψνουχρέ βατσούλι αρτσετέ έμα κίντα ταν πορεία
πφ' ήγγι έχουντε του γούε σου για ταν οδοιορία.
Επεραία πέαγο afsche τσαι ερηνία
τσ' εζά'καμε τσ' εκατσάκαμε τάσου ταν Αρακία
Ανθρήποι κατακούβαννοι, τσαι μελισσοί οράκα
τσαπόλυτοι, ξεσκούφουτοι, τσαι χίομα σι σα θράκα.

Στη νεοελληνική (μεταφορά δική μας)

- Ω! καλώς ήρθες καλό χελιδονάκι
στο σπίτι μου ήρθες να κάνεις κονάκι (να φτιάσεις σπίτι)
να φτιάσεις τη φωλιά σου, ν' ανοίξεις πουλάκια
ωσάν εσένα όμορφα χρυσά χελιδονάκια
Αλλά, πες μου, σε παρακαλώ, εκεί στην ξενιτειά
πώς επέρασες μέσα στην Αραβία
Τι τόπους είδες, πετώντας πώς πήγες;

- Οι Γερανοί με βάλανε κι επάνω στα φτεράτους
άγγριωσα τα νυχάκια μου κι απ' το κεφάλι τους,
κρύο νερό αρκετό έπινα στο ταξίδι
που είχανε στη γκούσα τους για την οδοιορία.
Πέρασα πέλαγο μεγάλο και ερηνιά
κι επήγαμε κι εκάτσαμε μέσα στην Αραβία.
Ανθρώπους ολόμαυρους και μελαχροινούς είδα
ξιπόλυτους, ξεσκούφουτους και όμοιους σαν θράκα

Τα κάαντα (στην τσακόνικη)

Άγιε - Βασίλη εμπάριου - μα τσαι όνι καταδεχούμενε
από ταν Τσεσαζία - εκιού έσι αρχόνγκισα τουρία.
Εν ίκχου κόα τσαι χαρκί - χαρκί τσαι καλαμάρι
το καλαμάρι έκει γράφουντα, τσαι το χαρκί έκει νιούντα:
- Βασίλη, από κια ζ' παρίου, τσ' από κια έσι κχαμπαίνου;
- Από τα μάτη μοι ένι παρίου τσαι το σχολείε ιν ιέγκου.
- Κάτσα να φάρε, κάτσα να κίρε, κάτσα να τραγουδίερε.
- Εζού γράμματα έμα μαθαίνου, τραγούδια όνι ξέρου.
- Τσ' αφού ρ' εσκξέρου γράμματα, άλενά μου ταν άλφα - βήτα.
Τσαι τα μαγκούρα ακχουγκίε, να λει ταν άλφα - βήτα.
Τσερά έκει α μαγκούρα σοι, χωρά βαστάρια έκει ανεμούκχα
τσαι τάνου του χωροί βαστοί πέντζικα έκει άουα
δεν έκει μόνο πέντζικα, μα τσ' άγριο πεζιστέρια
εκχαμπάσε α πέντζικα να βρέτσει το φτερέ σοι
τσ' εβρέε τον αφέγκη σοι, το πολυχρονεμένε.
τσαι χρόνοι πάσοι

Τα κάλαντα (στη νεοελληνική)

Άγιο - Βασίλης έρχεται, μα δε μας καταδέχεται
από την Καισαρεία, εσύ σ' αρχόντισσα κυρία.
Κρατάει κόλλα και χαρτί, χαρτί και καλαμάρι
το καλαμάρι έγραφε και το χαρτί μιλούσε:
- Βασίλη από πού έρχεσαι κι από πούθε κατεβαίνεις;
- Από τη μάνα μου έρχομαι και στο σχολειό πηγαίνω.
- Κάτσε να φας, κάτσε να πεις, κάτσε να τραγουδήσεις.
- Εγώ γράμματα μάθαινα, τραγούδια δεν ηξεύρω (γνωρίζω)
- Κι αφού γνωρίζεις γράμματα, πες μας την άλφα - βήτα.
Και στη μαγκούρα ακούμπησε να πει την άλφα - βήτα.
Ξερή 'ναι (ήταν) η μαγκούρα του, χλωρά βλαστάρια πέταξε (έβγαλε)
κι επάνω στα χλωρά βλαστάρια, πέρδικα κελαηδούσε.
Δεν ήταν μόνο πέρδικα, μα κι άγρια περιστέρια
κατέβηκε η πέρδικα να βρέξει τα φτερά της
κι έβρεξε τον αφέντη της, τον πολυχρονεμένο.
και χρόνια πολλά

Έα.

Έα να ζάμ' τθα(ν) βρύση
να κχρύσουμ' άχανα
να ντι μοσκοθιλήου
τθα δυό ντι μάγουα.
- Έα πέρα - όϊ μπερούα
γιατοί με πετσοβούα.

Έλα.

Έλα να πάμε στη βρύση
να πλύνουμε λάχανα
να σε μοσχοφιλήσω
στα δυο σου μάγουλα.
- Έλα πέρα, δεν περνάω
γιατί με πετροβολάς.

Πουλάτσι*

Πουλάτσι έμα έχα τθο κουϊδί τσαι μερουτέ νι έμα έχα
ταγίχα νι έμα ζάχαρη, ποϊκίχα νι έμα μόσκο
τσ' από το μόσκο το μπερσού τσ' από τα νυρωϊδία
εσκανταλίστε το κουϊδί τσ' εφύντζε μοι τ' αηδόνι.
τσ' αφέγκη σοι νι εντζυνηγού με το κουϊδί τθο χέρε
- Έα, πουλί, τθον τόποντι, έα τάσου τθο κουϊδί ντι
να άτσου τα κουδούνια ντι, να βάλου άβα τζαινούρτζα.

Ελεύθερη μετάφραση

Πουλάκι είχα στο κλουβί και το 'χα ημερωμένο
το τάγιζα τη ζάχαρη, το πότιζα το μόσχο
κι από το μόσχο τον πολύ κι από τη μυρωδία
εσκανταλίστη το κλουβί και μου 'φυγε τ' αηδόνι.
Κι ο αφέντης του το κυνηγά με το κλουβί στο χέρι:
- Έλα πουλί στον τόπο σου, έλα μες το κλουβί σου
ν' αλλάζω τα κουδούνια σου , να βάλω άλλα καινούρια.

Απαντζά τθο Σαπουνάτσι*

Απαντζά τθο Σαπουνάτσι
τσ' απογεί τθου Καρκαλή
εμπαρίου ο Γιάννο Μένη
μ' ένα σάκχο όο ζοντζοί.
- Κι άσε σέγκου Γιάννο Μένη
κι άσε σέγκου του ζοντζοί;
- Εζάτσε ο όνε τθαν ελιά
τσ' εκατσούτσε ταν γκουνία
εζάτσε ο όνε τθαν μουριά
τσ' εφαήτσε ταν κληματαριά.

Απέναντι στο Σαπουνάκι

Απέναντι στο Σαπουνάκι
κι από 'δω στου Καρκαλή
έρχεται ο Γιάννος Μένης
μ' ένα σακί όλο ζογκιά (λάχανα)
- Πού τα πας, Γιαννομένη
πού τα πας τα ζογκιά;
- Πήγε ο γάϊδαρος στην ελιά
κι έσπασε τη στάμνα
πήγε ο γάϊδαρος στη μουριά
κι έφαγε την κληματαριά.

Πρασιώτικο

Εσείς χελιδονάκια μου που πάτε στον αέρα
δόστε χαμπέρια στο Μωριά, σ'όλα τα βιλαέτια
βγήκαν τα Τσακωνόπουλα κι ο καπετάν Γιωργάκης
πατήσαν τη Μονεμβασιά το παινεμένο κάστρο.
Καρτέρα μας Τροπολιτσά σε πέντε - δέκα μέρες
να 'ρθουν τα Τσακωνόπουλα κι ο καπετάν Γιωργάκης
να ιδείς Πρασιώτικο σπαθί, τσακώνικο τουφέκι.

15. Μια λυγερή'

Μια λυγερή καθότανε στον Έλατο, στη Σέλα⁽²⁾
κι αγνάντευε την Τσακωνιά και του Πραστού το ρέμα
γλέπει καπνό σαν σύγνεφο, λαμπούρα σαν αντάρα
την πήρε το παράπονο και κάθεσαι και κλαίει
και λέει τραγούδι χλιβερό και παραπονεμένο:
- Πραστέ μου, πούν' τα κάλλη σου, πού ειν' η λεβεντιά σου;
- Μπραήμ Πασάς επέρασε με ούλο του τ' ασκέρι
κι ούλοι σκορπίσαν κουρνιαχτό κι ούλα γενήκαν στάχτη
και πήρανε τα κάλλη μου, σβήσαν τη λεβεντιά μου.

16. Του Γούλελου*

Γιατί πουλιά μ' χαρούμενα δεν κηλαηδάτε ως πρώτα
δεν παίζετε, δεν τρέχετε στα κλώνια, στα λαγκάδια
γιατί δέντρα τα φύλλα σας μαράθηκαν, χαθήκαν
κι όλη την πλάση η γύμνια σας την κάνει να φοβάται,
γιατί νερά δεν τρέχετε τον τόπο να δροσίστε
κι εσύ λεβέντη Μαλεβέ, τι στέκεις δακρυσμένος
μην απαντέχεις πόλεμο, μην απαντέχεις Τούρκους;
- Δεν απαντέχω πόλεμο στο τόπο μας και Τούρκους
πώς να μην κλαίω όσο μπορώ και πώς να μη δακρύσω
στη Μονεμπάσια το κακό είναι πολύ μεγάλο
το κάστρο το πατήσανε Πραστιώτες, Τσακωνίτες
μα χάσανε το Γούλελο, το πρώτο παληκάρι.

17. Η Τσακωνοπούλα*

Της Σίταινας τις όμορφες, της Καστανιάς τις ρούσες
και του Πραστού οι αρχόντισσες, οι γαϊτανοφρυδούσες,
τις μάζεψαν, τις πήγανε στου Γούλελου τον πύργο.
Κι ούλες το δώσαν το φιλί κι ούλες τα μαύρα μάτια
μα μια μικρή μελαχροινή δεν μπόρ' να τη γελάσουν:
- Δος το, Λενιώ μου, το φιλί,δος και τα μαύρα μάτια.
- Κι αμ πώς να δώσω το φιλί κι αμ πώς τα μαύρα μάτια
που μ' έχει ο αφέντης μ' ακριβή κι η μάνα μ' χαϊδεμένη;

Πικρά το λένε τα πουλιά*

Πικρά το λένε τα πουλιά, πικρά το λεν' τ' αηδόνια
πικρά το λέει κι ένας παπάς μεσ' απ' το ιερό του:
- Παιδιά, για μεταλάβετε, για ξομολογηθείτε
πάλι πολέμους έχουμε, σεφέρια όπως πρώτα
περάστε πέρα' στα νησιά, στη Σπέτσα και την Ύδρα
όπου 'ναι τα καλά κρασιά και τ' όμορφα κορίτσια
με τα φλουριά στα γόνατα, με τα φλουριά στα στήθια.
Της Σίταινας οι όμορφες, Καστάνιτσας οι ρούσες
και του Πραστού οι αρχόντισσες, οι γαϊτανοφρυδούσες.
Πήγανε και κλειστήκανε στου Γούλελου τον πύργο.
Και ο Πασάς τις φώναζε και τις γλυκομιλάει:
- Δόστε, κορίτσια, το φιλί, δόστε την αγκαλιά σας
Εδώ 'στε σκλάβες του Πασά, σκλάβες των Αρβανίτων.
Και όλες τους εφώναξαν, που σείστηκε ο πύργος:
- Εμείς φιλί δε δίνουμε, ούτε την αγκαλιά μας
παρά μπαρούτη και φωτιά και βόλια με τις χούφτες.

Λεβεντοπράνουδο

Βουνά ψηλά της Τσακωνιάς κι εσείς κοντοραχούλες
τι έγινε ο σταυραετός, ο λεβεντοπραστιώτης
που έχει καρδιά του λιονταριού και του λαφιού γοργάδα
πού κάνει τάχα κολατσιό και πού ξελημεριάζει
και πού κοιμάται του βραδιού και πού ταχιά ξυπνάει;
- Αποβραδís επέρασε με κανα δυο νομάτους
επήγε και ενέδρεψε σε ένα σταυροδρόμι
που θα περάσει ο πασάς, εκείνος ο Μπραήμης
να γδικηθεί το χαλασμό που 'κανε στους δικούς του.

Κλέφτικο

Για φώτα, ήλιε, τα βουνά, να λιώσουνε τα χιόνια
και τα μπουλούκια για να βγουν μπαϊράκι να σηκώσουν
να βγουν ψηλά στο Μαλεβό να στήσουνε λημέρι
και στην ψηλότερη κορφή να κάνουνε καραούλι
εκεί να Πασχαλιάσουνε, να ξεκαλοκαιριάσουν
απάνω στα ψηλά βουνά, που δεν τουρκοπατούνται
μονάχα κλέφτες τα πατούν, κλέφτες τα διαφεντεύουν
που προσκυνάνε το Χριστό, την Παναγιά Παρθένα.

Του Πραστού*

Μοιρολογάνε τα πουλιά, μοιρολογούν τ' αηδόνια
μοιρολογάει κι ένας παπάς απ' του Πραστού το κάστρο
και τα βουνά αγνάντευε και τα βουνά αγναντεύει
και τους μιλάει με καημό και παραπονεμένα:
- Βουνά, ψηλά, υπερήφανα και κλεφτοπατημένα
τώρα να χαμηλώσετε και να ταπεινωθείτε
γιατ' ο Πραστός εκάηκε απ' του Ιμπραήμ τ' ασκέρι,
για τη θρησκεία, τη λευτεριά και τη γλυκιά πατρίδα.
Το λέω υπερήφανα, χωρίς πολλές κουβέντες:
"Οι κάμποι θρέψαν άλογα και ο Πραστός λεβέντες.
Γεια σου, Πραστέ, τρισένδοξε και της καρδιάς μ' αφέντη
που 'θρεψες συ τον Πορθητή, το Δούνια το λεβέντη"

Του Κοσμά

Πάνω στον Κοσμά και πίσω στον Αγιώργη
αητός κάθεται το ξένο, δε μου λέτε τι να γένω
ν' αητός κάθονταν, τα χιόνια φορτωμένος
και περικαλεί τον ήλιο, πότε να 'βγει το καημένο
για να λιώσουνε τα χιόνια, άσπρη μου παχιά τρυγόνα
για να λιώσουνε τα χιόνια απ' τα φτερά του
για να πεταχτεί το ξένο, δε μου λέτε τι να γένω
γιά να πεταχτεί και στον Κοσμά να πάει
στη Διαμάντω του Κατσίκια, που φορεί τα σκουλαρίκια.

Οι πρωτοκλέφτες του Μαλεβού⁽¹⁾

Λάμπουν τα χιόνια στα βουνά κι ο ήλιος στα λαγκάδια
έτσι λάμπει κι ο Ζαχαριάς με τ' άλλα παλληκάρια
τα Τσακωνίτικα βουνά πολύ 'ναι βουρκωμένα
κάνε βοριάς τα φύσησε κάνε βαρύς χειμώνας;
Μάιδε βοριάς τα φύσησε μάιδε βαρύς χειμώνας
κι ο Τούρκος δεν τα πάτησε απ' τα παλιά τα χρόνια.
Ο Ζαχαριάς τα πάτησε ο Κλεφτοκαπετάνιος
ο Ζαχαριάς τα χαίρεται με τον Κουλομερτζίλιο.
Μπροστά πηγαίνει ο Ζαχαριάς, πίσω ο Κουλομερτζίλιος
στη μέση πάει ο Καλλιοντζής σαν παλληκάρι που 'ναι
πέτρα την πέτρα περπατούν, λιθάρι στο λιθάρι
μα πήγανε κι εκάτσανε σε μαντρωμένο αμπέλι.
Κάθονται, γράφουν μια γραφή και στο Μπραστό τη στέλνουν:
"Σε σένα γερο-Γούλελε, σ' εσέ κυρ Δημητράκη
για δε μας στέλνεις το λουφέ, οπού μας τον χρωστάτε;"
"Εμείς ψωμί σας στέλνουμε, τσαρούχι 'αν δεν εχειτε
παρά γρόσια δε σου χρωστώ, φλουριά για να σου στείλω
βόλια, μπαρούτες έχουμε και θα τα μοιραستούμε"
Ο Ζαχαριάς τα διάβασε, πολύ χαμογελάει:
"Ακούτε τι μας γράφουνε οι φίλοι μας Πραστιώτες;
Τώρα πηδάτε στον Πραστό, στου Γούλελου τον πύργο"

(1) Μαλεβος λέγεται το όρος Πάρνωνας.

Τοπικό

Πέντε δέκα Τεριωτίτσες
κι άλλες τόσες Πραστιωτίτσες
το βασιλικό ζυγιάζαν
και το δυόσμο τον μοιράζαν.
Πέρασα κι εγώ διαβάτης
ωσάν ξένος, στρατολάτης
και μου βάλανε μοιράδι
μιας παπαδοπούλας χάδι.

Κατακαημένε Πλάτανε

Κατακαημένε Πλάτανε ψηλά πουν' τα βουνά σου
κι ωραία τα κορίτσια σου και κρύα τα νερά σου
σ' όλον τον κόσμο ξαστεριά, σ' όλον τον κόσμο ήλιος
και στον καημένο τον Πραστό ρίχνει μαύρο χαλάζι
κι έχασ' η γλάστρα τον ανθό και ο βλαστός τη γλάστρα
έχασε μια Πραστιώτισσα τ' ωραίο παλληκάρι
που' ταν λουλούδι του Μαγιού, το κρύο νερό της βρύσης.

Του Κλέφτη

- Λεβέντη μου, τί σκέπτεσαι, τ' είσαι συλλογισμένος;
- Παιδιά σαν με ρωτήσατε, παιδιά σαν με ρωτάτε
καθίστε δω τριγύρω μου, να σας το μολογήσω:
Εχτές μου 'ρθαν τα γράμματα, από το γέρο - Δήμο
κι απόζω λέει τ' απόγραμμα και μέσα λέει το γράμμα:
Τούρκοι μου πήραν τα παιδιά, κουρσάροι τη γυναίκα.
Χίλιοι τους παν από μπροστά και δυο χιλιάδες πίσω
στο δρόμο τούς πιέζανε την πίστη τους ν' αλλάξουν.
Γυναίκα πέφτει στον γκρεμό και τα παιδιά στο ρέμα.

Πραστιώτικο ποιμενικό*

Μάνα μικρή με πάντρεψες και μ' έδωσες του βλάχου
του βλάχου του παλιόβλαχου και του παλιοτσοπάνου
που κάνει μήνες στα βουνά και ' ξάμηνα στους κάμπους
κι εγώ κοιμάμαι μοναχή σαν τ' άλογο στη φτέρη
παίρνω τη ρόκα μ' αγκαλιά, τ' αδράχτι μου κουβέρτα
και στο Θεό προσεύχεται και τον παρακαλάει:
- Θε μου να πιάσει μια βροχή κι ένα κακό χαλάζι
να χάσ' ο νιος τα πρόβατα, να χάσει και τα γίδια
να πάρει να 'ρθει σπίτι του, στη δόλια του γυναίκα.

34. Τα στέφανα

Μάνα μ' ο Γιάννος με καλεί να πάω να στεφανώσω.
Με τι ποδάκια να σταθώ και μάτια να κοιτάξω
χεράκια γοργογύριστα τα στέφανα ν' αλλάξω;
Τρεις μέρες χτενιζότανε και τέσσερις αλλάζει
και στις εφτά και στις οχτώ πάει να στεφανώσει.
Στην εκκλησιά που πήγαινε για να τους στεφανώσει
βάζει φωνίτσα ο γαμπρός και στον παπά του λέει:
- Παπά, αυτά τα στέφανα βάλε τα στην κουμπάρα.

Μάνα μικρή με πάντρευες

Μάνα μικρή με πάντρευες και μ' έδωσες του βλάχου
του βλάχου του παλιόβλαχου και του παλιοτσοπάνη
που κάνει μήνες στα βουνά κι' εξάμηνα στους κάμπους
και γω στους κάμπους δε βαστώ και χλίο νερό δεν πίνω
μα το θεό παρακαλώ, μα το θεό απαντέχω:
- Θε μου να ρίξεις μια βροχή κι ένα βαρύ χαλάζι
να μαλακώσουν τα λουριά να πέσουν τα τρουκάνια
να χάσει ο νιος τα πρόβατα, να χάσει ο νιος τα γίδια
να μείνει η βλάχα μοναχή σαν το λαγό στη φτέρη.

Στην Αράχωβα

Στη μέση στην Αράχωβα και στην παλιά Μπαρμπίτσα
πέντε πολέμοι γίνονται απ' το πρωί ως το βράδυ
κι άλλοι πέντε το δειλινό ώσπου να πέσ' ο ήλιος
κι ο καπετάνιος φώναζε κι ο καπετάνιος λέει:
- Πάφτε, παιδιά, τον πόλεμο, πάφτε και τα ντουφέκια
να κατακάτσει ο κουρνιαχτός, να μετρηθεί τ' ασκέρι.
Μετριούνται οι Τούρκοι τρεις φορές και λείπουν τρεις χιλιάδες
μετριούνται τα Ρωμιόπουλα και λείπουν τρεις λεβέντες
μάιδε σε γάμο λείπουνε, μάιδε σε πανηγύρι
το 'να λείπει στη μάνα του, τ' άλλο στην αδερφή του
το τρίτο το καλύτερο στην αγαπητικιά του.

129 Η βλάχα

Μια βλάχα μια παλιόβλαχα και του Νταβέλη η μάνα
πέτρα σε πέτρα περπατεί, λιθάρι σε λιθάρι
να μη λερώσει η κάλτσα της και τ' άσπρο της ποδάρι
κι αγνάντιο βγήκε κι έκατσε σ' ένα ψηλό λιθάρι
κι αγνάντευε τα Βέρβαινα που γίνονται οι πολέμοι
πέντε πολέμοι γίνονται και οι πέντε αράδα αράδα
βασιλοπούλα φώναξε από το παραθύρι:

- Πάφτε, παιδιά, τον πόλεμο, πάφτε και το ντουφέκι
να κατακάτσει ο κουρνιαχτός να μετρηθεί τ' ασκέρι.
Μετριούνται οι Τούρκοι τρεις φορές και λείπουν τρεις χιλιάδες
μετριούνται τα ελληνόπουλα και λείπουν τρεις λεβέντες
ο ένας πάει στη μάνα του κι ο άλλος στην αδερφή του
κι ο τρίτος ο καλύτερος στην αρρεβωνιαστικιά του

130 Ο βασιλέας

Μωρ' περδικούλα του Μωριά, κοσμοπερπατημένη
εφτού ψηλά που περπατάς και χαμηλά αγναντεύεις
μην είδες κλέφτες πουθενά, παλιούς καπεταναίους
μην είδατε τον Κατσαβό και τον Κλεφτογιαννάκη
πες τους να κάτσουν φρόνιμα, πες τους να κάτσουν χάμω
δεν είν' ο περσινός καιρός, ο περσινός ο χρόνος
φέτος μας ήρθε βασιλιάς από τη Βαυαρία
πιάνει τους κλέφτες ζωντανούς και τους καπεταναίους.

131 Καλοπέραση

Εμείς καλά το βρήκαμε μ' αυτόν το νοικοκύρη
με τα γλυκά του τα κρασιά, με τα όμορφα τραπέζια.
- Φάτε και πιέται, ρε παιδιά, χαρείτε να χαρούμε
αυτόν το χρόνο τον καλό, τον άλλον ποιος τον ξέρει
για ζούμε, για πεθαίνουμε, για σ' άλλον κόσμο πάμε
γιατ' έπεσε το μόλεμα* και κόβει και θερίζει.

* εννοεί την επιδημία "βλογιά".

Βουνά*

Βουνά να 'χα τη χάρη σας, να 'χα τη λεβεντιά σας
που δε φοβάστε θάνατο, χάρο δεν καρτερείτε
μον καρτερείτε άνοιξη, τ' όμορφο καλοκαίρι
π' ανοίγει ο γαύρος κι η οξιά και βγάζει η γης λουλούδια
που βγαίνουν βλάχοι στα βουνά, βγαίνουν και βλαχοπούλες
με τα γιορντάνια στο λαιμό, τις κεντηστές ποδιές τους
βγαίνουν και τα βλαχόπουλα παίζοντας τις φλογέρες.

Ο Δήμος εμαράθηκεν

Μαράθηκαν τα δέντρα κι όλα τα κλαριά
μαράθηκεν κι ο Δήμος απ' τα κλάματα
βγήκε στα πέντε αλώνια κι αγνάντια στο χωριό
βλέπει φωτιές να καίνε, να καιν τα σπίτια του
κι η μάνα του του λέει και τον παρηγορεί:
- Σώπα, παιδί μου, Δήμο και μην πικραίνεσαι,
κι εγώ σου φτιάνω σπίτια κι αυλές μαρμαρωτές.
- Δεν κλαίω, μάνα, τα σπίτια, μάιδε τις αυλές
μον' κλαίω τα παιδιά μου και τη γυναίκα μου.

Ενα πουλάκι

Ενα πουλάκι ξέβγαινε από τον Αγιοπέτρο
στους σκοτωμένους έκατσε και το Μυστρά αγναντεύει
βλέπει το Γιάννο να 'ρχεται στο άλογο καβάλα
και τ' άλογο κοντοκρατεί, στέκει και το ρωτάει:
- Γεια σου, χαρά σου, Γιάννο μου, - καλώστον το λεβέντη
είναι μακριά η Αράχωβα από τον Αγιοπέτρο
και παρακάτω η Μπαμπακού που 'ναι το δημαρχείο;
- Σαν πάτε στην Αράχωβα φρόνιμα να καθίστε
είν' ο Ματάλας δήμαρχος κι ο γιος του αστυνόμος
δικάζουν και κρεμάζουνε και κόβουνε κεφάλια.

Οι νυφάδες

- Κορίτσια τι αγναντεύετε, κοπέλες τι τηράτε;
- Τηράμε την Τροπολιτσα, του Λιονταριού την πόρτα που ξέβγαине μια πεθερά με δώδεκα νυφάδες τις βγάζει στον περίπατο, τις βγάζει στο σεργιάνι απόστασ' η μικρότερη, δεν πάει κοντά στις άλλες κι η πεθερά τής έλεγε κι η πεθερά τής λέει:
- Νυφούλα μου, τ' απόστασες, δεν πας κοντά στις άλλες περπάτα, νύφη, ξάστερα, περπάτα ηλιοφεγγάρι μη σε βαραίνουν τα φλωριά, μη σε βαραίνει η φούντα;
- Δε με βαραίνουν τα φλωριά, δε με βαραίν' η φούντα μον με βαραίνει το παιδί που τ' άφησα στην κούνια.
- Κούνια, για κούνα το παιδί, το μοσχαναθρεμένο κούνησέ το, ανάστησέ το και για μένα φύλαξέ το.

Οι φυλακισμένοι

Ενα πουλάκι ξέβγαине μεσ' από την Αθήνα
νύχτα σε νύχτα περπατεί, νύχτα σε νύχτα τρέχει
να μην το κάψ' ο κουρνιαχτός, μη το μαυρίσ' ο ήλιος.
Στην Κόρθο κάνει κολατσό, στο Αργος μεσημέρι
και με το γέρμα του ηλιού στ' Ανάπλι κατεβαίνει
στη φυλακή πάει κι έκατσε, στις φυλακής την πόρτα
φυλακισμένοι το ρωτούν, κατάδικοι καημένοι:
"Για πες μας ρε καλό πουλί, καλό μας χελιδόνι
μην άκουσες για χάρητα από το βασιλιά μας;"

Κλέφτικο

Τη φετινή την άνοιξη, τούτο το καλοκαίρι
θέλω να γίνω αρματολός, να γίνω καπετάνιος
θέλω ν' ανέβω σε βουνό, ψηλά στα κορφοβούνια
για να σφυριζώ κλέφτικα να μαζευτούν οι κλέφτες.
Μα κλέφτες δεν εφάνηκαν, μάιδε καπεταναίοι
βρίσκω του κλέφτη τα μαλλιά, του κλέφτη το κεφάλι
στα γόνατά μου το' βαλα, κάθομαι το 'ξετάζω:
"Κεφάλι, πού' ναι το κορμί, πού είναι και τα χέρια";

Το κάστρο της Ωριάς (παραλλαγή)

Όσα κάστρα κι αν είδα και περπάτησα
σαν της Ωριάς το κάστρο δε συνάντησα
κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό
σαράντα οργιές του ψήλου, δώδεκα πλατύ
μολύβι σκεπασμένο, μαρμαροχτιστό
με πόρτες ατσαλένιες κι αργυρά κλειδιά
κι η μπροστινή μου πόρτα 'στράφτει μάλαμα.
Τούρκος το τριγυρίζει χρόνους δώδεκα
δεν μπορεί να το πάρει το ερημόκαστρο
κι ένα σκυλί τουρκάκι, μιας φράγκισσας παιδί
στον Αμιρά του πάει και τον προσκυνεί:

- Αφέντη μ', Αμιρά μου, και σουλτάνε μου
αν πάρω γω το κάστρο τί είν' η ρόγα μου;
- Χίλια άσπρα την ημέρα κι άλογο καλό
και δυο σπαθιά ασημένια για τον πόλεμο.
- Ούτε τα άσπρα θέλω ούτε τα φλουριά
ουδέ και τ' άλογά σου κι ούτε τα σπαθιά
μον θέλω γω την κόρη, που' ναι στα γυαλιά.
- Ωσάν το κάστρο πάρεις, χάρισμα κι αυτή.

Πράσινα ρούχα βάζει, ζώνη ζώθηκε
κι έτσι ο φραγκοτούρκος εγκαστρώθηκε.

Στην πόρτα πάει και στέκει και παρακαλεί:

- Γι' άνοιξε τώρα πόρτα, πόρτα της Ωριάς
ανοίχτε μου της έρμης και της ορφανής
γιατί 'μαι γκαστρομένη και στο μήνα μου.
- Φεύγα απ' αυτού βρε Τούρκε, βρε σκυλότουρκε.
- Εγώ 'μαι γκαστρομένη και στο μήνα μου
κι αν δεν μ' ανοίχτε, νά' χετε το κρίμα μου.

Γελάστηκε μια κόρη, πάει άνοιξε.

Όσο ν' ανοίξει η πόρτα, χίλιοι εμπήκανε
κι' όσο να μισανοίξει, γέμισ' η αυλή
κι όσο να καλοκλείσει, το κάστρο πάρθηκε.

Όλοι χυθήκαν στ' άσπρα, όλοι στα φλουριά
κι εκείνος εις την κόρη, που' ναι στα γυαλιά.

Κι η κόρη από τον Πύργο κάτω έπεσε
μήτε σε πέτρα πέφτει, μήτε σε κλαριά
παρά σε Τούρκου χέρια και ξεψύχησε.

ΕΡΩΤΑ-ΖΩΗΣ :

Μια λυγερή κοιμότανε.

Μια λυγερή κοιμότανε στου Κώστα τις αγκάλες
και ύπνος δεν της πήγαινε να γείρει να πλαγιάσει
κι όλο του Κώστα έλεγε κι όλο του Κώστα λέει:

- Βαριά κοιμάσαι, Κωσταντή, βαρύν ύπνο που κάνεις,
κι η συντροφιά σου μίσεψε, εδώ και πέντε μέρες
και το δικό σου κάτεργο κάθεται στο λιμάνι.
- Πολύ με βιάζεις, ρούσα μου, πολύ με αναγκάζεις,
μην άλλον, ρούσα μ' αγαπάς και θέλεις να με διώξεις;

Απόγε...

Απόψε δεν κοιμήθηκα και σήμερα νυστάζω
για δυο ματάκια γαλανά, για δυο ματάκια μαύρα,
θε να τα κλέψω μια βραδιά, βραδιά χωρίς φεγγάρι
να τ' ανεβάσω σε βουνό και σε ψηλές ραχούλες
να τα ρωτήσω αν παίρνονται τα δεύτερα ξαδέρφια.
Τα ρώτησα, τα ξέτασα και μου' πανε δεν κάνει
μάιδη τα στεφανώνουνε παπάδες και κουμπάροι.

1. Εσείς πουλιά του Μάν

Εσείς πουλιά του Μάη και της Άνοιξης
εκεί ψηλά που πάτε, για χαμηλώσετε
γράμμα 'χω να σας στείλω με ψιλή γραφή
δόστετο της καλής μου να μη με καρτερεί
εμένα με παντρέψαν εδώ στην ξενιτειά
μου δώσαν για γυναίκα μάγισσας τσουπί
μαγεύει τα καράβια και δεν αρμενούν
εμάγεψε και μένα και δεν μπορώ να ρθω
όταν κινάω να έρθω, χιόνια και νερά
κι όταν γυρίζω πίσω, ήλιος ξαστεριά.

Το τσελιοντάκι

Άρρωστο δυο χρόνια στο κρεβάτι του, βάι, βάι το τσελιοντάκι
ξαρρωστικό μού γύρεψε, για να ξεαρρωστήσει
βάι, βάι, το τσελιοντάκι, το δικό μου το πουλάκι
μου γύρεψε λαγού τυρί, βάι, βάι το τσελιοντάκι
μου γύρεψε λαγού τυρί κι απ' άγριο γίδι γάλα
βάι, βάι, το τσελιοντάκι, το δικό μου το πουλάκι
πότε ν' ανέβω στο βουνό, βάι, βάι το τσελιοντάκι
πότε ν' ανέβω στο βουνό να κατεβώ στους κάμπους
να κόψω τις χαμομηλιές, βάι, βάι το τσελιοντάκι
να κόψω τις χαμομηλιές, τις χαμονεραντζούλες
να φτιάξω στρούγκα του λαγού, βάι, βάι το τσελιοντάκι
να φτιάξω στρούγκα του λαγού, ν' αρμέξω τ' άγριο γίδι
βάι, βάι το τσελιοντάκι, το δικό μου το πουλάκι
να φτιάξω το ξαρρωστικό, βάι, βάι, το τσελιοντάκι
να φτιάξω το ξαρρωστικό να φάει να ξεαρρωστήσει
βάι, βάι το τσελιοντάκι, το δικό μου το πουλάκι.

(χορεύεται στο χορό "τρίο" με τρία βήματα εμπρός και ένα πίσω) (το

Η Μαριγώ*

Ανάθεμα τη μάνα σου, το δόλιο σου πατέρα
- διαβόλου δυχατέρα -
που σε στείλε στα έλατα, να πας για τα γελάδια
- να πας να ρθεις πηλάλα -
Κι έκανε τον ανήφορο και βγήκε στη ραχούλα
- ωσάν την περδικούλα -
δυο κλέφτες την αγνάντευαν, δυο λεροφορεμένοι
- μωρ' Μαριγώ καημένη -
Ο 'νας την πιάνει απ' τα μαλλιά κι ο άλλος απ' το χέρι
- συ 'σαι δικό μου ταίρι -
- Πουλάκια μ' άγρια κι ήμερα, άγρια κι ημερωμένα
- γλυτώστε με και μένα -
- Οσο να πάρει η άνοιξη, να 'ρθει το καλοκαίρι
- θε να σε κάνω ταίρι -.

* τραγουδιέται και χορεύεται πολύ εύθυμα, σε ρυθμό "τρίο" ή "καλαματιανό συρτό". Τραγουδιέται ως εξής: "Ανάθεμα, ανάθεμα τη μάνα σου, μωρ Μαριγώ, ανάθεμα τη μάνα σου, το δόλια σου πατέρα - διαβόλου δυχατέρα που σε 'στελνε, που σε 'στελνε στα έλατα, μωρ Μαριγώ κ.λ.π".

2. Πουλάκια μ'

Πουλάκια μ' άγρια κι ήμερα όλα να μαζευτείτε
να πάτε στην αγάπη μου τον πόνο μου να πείτε
πέστε της μη με καρτερεί και μη με περιμένει
και μένα με μαγέψανε εκεί μακριά στα ξένα
μου δώσανε γυναίκα μιας μάγισσας τσουπί
συρματοβέργινο κλουβί μου φτιάξαν οι γονείς του
και μέσα με κλειδώσανε να σ' αρνηθώ καλή μου.

3. Βαρέθηκα

Βαρέθηκα τα νειάτα μου κι αυτή τη λεβεντιά μου
κι απόψε θα μαχαιρωθώ μπρος την αυλόπορτά μου.
Έβγα και συ κι αγνάντεψε από το παραθύρι
πάρε κι εσύ απ' το αίμα μου, βάλτο σ' ένα ποτήρι
να λούζεις τα μαλλάκια σου, τις αργυροπλεξίδες
να βγαίνεις στον περίπατο, να λες ότι με είδες.

4. Το μαντήλι

Σε κακοσκάλα ανέβαινα, σ' ένα ανηφοράκι
κι έντωσε το σελάχι μου κι έπεσε το μαντήλι
με τετρακόσια δυο φλωριά, με πεντακόσια γρόσια
δεν κλαίω ο μαύρος τα φλωριά, δεν κλαίω και τα γρόσια
σαν κλαίω το μαντηλάκι μου, τ' ωραίο, το κεντημένο
οπού μου το κεντούσανε τέσσερες παντρεμένες
και δεκαπέντε ανύπαντρες και δυο αρρεβωνιασμένες
μου 'χαν κεντήσει τον αητό, δε βγαίνεις έξω να σε ιδώ.

Κόρη με τα φλουριά

Κόρη με τα πολλά φλουριά και με τα μαύρα μάτια
στην πέρα ρούγα μη διαβείς, στη δώθε μην περάσεις
γιατί 'ν' ο γιος μ' από κρασί, γιατί 'ναι μεθυσμένος
τραβά σου κόβει τα λουριά, τα μάτια σου φιλάει.
Και πώς μου κόβει τα φλουριά και πώς φιλάει τα μάτια
πο' χω το δήμαρχο αδερφό, το δικαστή πατέρα
δικάζουν, ξεδικάζουνε, κρεμάνε, ξεκρεμάνε,
κι άλλους δικάζουν ξάμηνο κι άλλους δικάζουν χρόνο
κι άλλους δικάζουν τη ζωή στη φυλακή να σβήσει.

Του Κώστα ο χορός

Σύρτον, ρε Κώστα, το χορό, σύρτον γιατί σου μοιάζει
κι αν αποστάσεις στο χορό τρία κάστρα σου χαρίζω
την Πόλη και τη Βενετιά, τη Χίο με τα καράβια
και την Κωνσταντινούπολη μ' όλα τα παλληκάρια.
Τα παλληκάρια, Κώστα μου, θέλουν καλές γυναίκες
να ξέρουν ρόκα κι αργαλειό, να ξέρουν να κεντάνε.
"Το κέντημα είναι γλέντημα κι η ρόκα είναι σεργιάνι
και ο παντέρμος ο αργαλειός είναι σκλαβιά μεγάλη".

Πέρδικα

Πού πας καημένη πέρδικα, που πας να ξεχειμάσεις;
Στης Τσακωνιάς τις πετρωτές βουνοπλαγιές πηγαίνω.
Εκεί νερό δε βρίσκεται, χορτάρι δε φυτρώνει
παρά μια πικρομυγδαλιά, μια πικρομυγδαλίτσα
κάνει τα φύλλα πράσινα, τα μύγδαλα φαρμάκι
κι όσες μανούλες φάγανε, άλλα παιδιά δεν κάνουν
ας το'τρωγε κι η μάνα μου να μη με κάνει μένα
που'μαι παιδί, μικρό παιδί, εδώ μακριά στα ξένα

3 Το φονικό*

Δε στο 'πα μια, δε στο 'πα δυο, δε στο 'πα τρεις και πέντε
τις έμορφες μην αγαπάς, τις ρούσες μη ζηλεύεις
τ' οι έμορφες θε να σε φαν, οι ρούσες να σε μπλέξουν
τις νύχτες να μην περπατάς με λαμπερό φεγγάρι
τι θε να σε σκοτώσουνε του μπέη τα παλληκάρια.
Καρτέρι πήγαν κι έκαναν, μια νύχτα με φεγγάρι
μια κουμπουριά του ρίζανε με τρια 'σημένια βόλια
το 'να τον πήρε στο πλευρό και τ' άλλο στο κεφάλι
το τρίτο το φαρμακερό του τρώει τα φυλλοκάρδια.
Το στόμα τ' αίμα γιόμισε, η μύτη του φαρμάκι
κι η γλώσσα του αηδονολαλεί, σαν το χελιδονάκι.

* από τα πιο αγαπητά τραγούδια, που ακούγεται σ'όλα τα γλέντια των χωριών της Τσακωνιάς. Είναι εύθυμο, ζωηρό και χορεύεται σε ρυθμό "τρίο" ή "συρτό". Το λέει πρώτα ένας ή μια ομάδα και επαναλαμβάνεται από όλους. Τραγουδιέται ως εξής: "Δε στο 'πα μια, δε στο 'πα δυο, δε στο 'πα τρεις και πέντε / τις έμορφες, τις έμορφες μην αγαπάς,λεβέντη μου" κ.λ.π.

Δεν κοιμήθηκα

Απόψε δεν επλάγιασα, πέρδικα, πέρδικά μου
πέρδικα, πέρδικά μου και πάλι δε νυστάζω
γιατ' εκουβέντιασα πολύ, περδικούλα λυγερή
πέρδικα, πέρδικά μου, με μια γειτόνισσά μου
μάειχε τα χείλη κόκκινα, πέρδικα πώς το έπαθα
πέρδικα, πέρδικά μου, όμορφη γειτόνισσά μου.
Έσκυψα και τη φίλησα και βάψαν τα δικά μου
με το μαντήλι το έσυρα, πέρδικα, πέρδικά μου
πέρδικα, πέρδικά μου, κι άναψε το μαντήλι.
Σ' οχτώ ποτάμια το' πλυνα, πέρδικα πώς το έπαθα
πέρδικα, πέρδικά μου και τα επτά εβάψαν
έβαψε η άκρη του γιαλού, πέρδικα του Μαλεβού
πέρδικα, πέρδικά μου κι η μέση του πελάγου.

Περδικούλα*

Περδικούλα ημέρωνα, κείνη μ' αγριευότανε
θύμωσα την έδειρα, στα βουνά την έστειλα
στα βουνά τα πετρωτά, τα μολυβοσκεπαστά
μια Λαμπρή, μια Κυριακή την ακώ να κελαηδεί
την ακώ να κελαηδεί στου εχτρού μου την αυλή.

- Πέτα, περδικούλα μου, κι έλα στα χερούλια μου
κι αν σε ξαναδείρω γω, σ' εκκλησιά να μην εμπώ.

* τραγουδιέται και χορεύεται σε ρυθμό "συρτό" ως εξής:
"Περδικού, κι αμάν, αμάν, περδικούλα ημέρωνα
περδικούλα ημέρωνα, κείνη μ' αγριευότανε κ.λ.π"

Σαρανταπέντε Κυριακές

Σαρανταπέντε Κυριακές κι εξηνταδυό Δευτέρες
μην είδες την αγάπη μου, την αγαπητικιά μου;

"Εχτές την είδα στο χορό, μες το χορό χορεύει
με δυο μαντήλια στο λαιμό, με τέσσερα στα χέρια".

- Πού ήσουν, ρε λεβέντη μου, εψές προψές πού ήσουν;

- Εψές ήμουν στη μάνα μου, προψές στην αδερφή μου
κι απόψε μαυρομάτα μου σε σένα θε να μείνω.

- Καλώς να ρθεις, λεβέντη μου, και καλώς να κοπιάσεις
πόχω περδίκια στον ταβά, λαγούς καλοψημένους.

Το λεβεντόπουλο

Χόρευε λεβεντόπαιδο κι εγώ σου τραγουδάω

σαν τι τραγούδι να σου πω, λεβέντη, να σ' αρέσει

πόχεις βεργόλιγνο κορμί και δαχτυλίδι μέση;

"όταν σε γέννα η μάνα σου όλα τα δέντρα ανθούσαν

και τα πουλάκια στα κλαδιά κι εκείνα κελαηδούσαν

ότανε σε βαφτίζανε ο ήλιος εκατέβη

και σου'δωσε τη λεβεντιά και πάλι πίσω ανέβη".

Πολλές βραδιές

Πολλές βραδιές περπάτησα μ' ένα κορίτσι αντάμα
να τη φιλήσω ντρέπομαι, να της το πω διστάζω
να την αφήσω αφίλητη, ταχιά γελάει με μένα.

Κάλλιο και την εφίλησα και δε γελά με μένα
πιάνω και δένω τ' άλογο σε ριζιμιό λιθάρι
κρεμάω και το ντουφέκι μου σε λεμονιάς κλωνάρι
φιλώ την κόρη σταυρωτά στα μάτια και στα χείλη
και στο στερνό το φίλημα ελύθη τ' άλογό μου.

- Τρέξε, κόρη, για τ' άλογο κι εγώ για το ντουφέκι
- Λύκος να φάει τ' άλογο, σκουριά και το ντουφέκι

Παρακαλώ την Παναγιά

Παρακαλώ την Παναγιά και προσκυνώ την Πόλη
να μου χαρίσει τα κλειδιά να μπω σε περιβόλι
να κόψω μήλο κόκκινο, να πιω νερό δροσάτο
να πέσω ν' αποκοιμηθώ σε μια μηλιά από κάτω
να πέσουν τ' άνθη απάνω μου, τα μήλα στην ποδιά μου
και τα χρυσά τριαντάφυλλα τριγύρω στα μαλλιά μου

Ο Θερισμός

Γενήκαν τα γεννήματα, αχ και μπήκαμε στο θέρο
με τα νάζια θα σε φέρω.

Παίρνω το δρεπανάκι μου και πάω να θερίσω
μαύρα μάτια ν' απαντήσω.

Παίρνουν τον έργον τον πλατύ και θερίζουν το σιτάρι
κόρη με το παλληκάρι,

και θερίζουν τον καρπό, η πέρδικα με τον αητό
κι αρχίζ'ο νιος τα χωρατά κι η κόρη τα παιχνίδια
να 'χε να τους φαν τα φίδια.

Το βλαχόπουλο

Γέχεις μικρό βλαχόπουλο και βαριαναστενάξεις;
μήπως τα γίδια στέρεψαν, τα πρόβατα χαθήκαν
μήπως εστέρεψ' η πηγή κι άλλο νερό δε βγάζει;
Μάι δε τα γίδια στέρεψαν, τα πρόβατα ν'εδώ' ναι
κι η βρύση όπου έχει το νερό, κρύο πολύ το βγάζει.
Μά' χω μαράζι στην καρδιά, ντέρτι στα φυλλοκάρδια
απέναντι στο ξάγναντο βλαχούλα σεργιανάει
κρατεί ν' αδράχτι γεμιστό και ρόκα με κεντίδια
κρατεί τα φυλλοκάρδια μου μέσα στα δυο της χέρια.

Κόρη μαλαματένια

Κόρη μαλαματένια μου και μαργαριταρένια μου
βγαίνεις το Μάη μια φορά, με τα λουλούδια στην ποδιά
κάνεις τους νιους και σφάζονται, τους γέρους και πλαντάζονται
κάνεις και μένα τ' ορφανό, βάζω μαχαίρι να σφαγώ.
- Σώπα,ρε νιε,μη σφάζεσαι,μη μαχαιροπλαντάζεσαι
και μεις θα σου τη φέρουμε την πέρδικα που ξέρουμε
για να τη βάλεις στο κλουβί, να κελαηδεί κάθε πρωί
για να ξυπνάει τις όμορφες, όπου κοιμώνται ξέγνοιαστες
για να ξυπνάει και μένανε, που μ' έχει η μάνα μ' ένανε.

Η φιλημένη

Τώρα το βράδυ είναι καλά να τραγουδήσω θέλω
που ροβολάν οι όμορφες απ' τα βουνά ιδρωμένες
άλλες πεινούν κι άλλες διψούν κι άλλες παντρειά γυρεύουν
μα μια νεραντζομάγουλη, μια γαϊτανοφρυδούσα
ούτε πεινάει ούτε διψάει ούτε παντρειά γυρεύει
ρίχνει την μπόλια από μπροστά και την τσεμπέρα δίπλα
να μη φανεί το φίλημα που ήταν φιλημένη.

❁ Μια κόρη (παραλλαγή)

Μια κόρην' αποφάσισε να πάει με τους κλέφτες
βάζει φωτιά στον αργαλειό, στο φλιντισένιο χτένι
και τ' άρματά της ζώστηκε και πάει με τους κλέφτες.
Δώδεκα χρόνους έκανε η κόρη με τους κλέφτες
κανείς δεν την εγνώρισε πως ήταν κορασίδα.
Μα μια Λαμπρή, μια Κυριακή, μια 'πίσημην ημέρα
βγήκαν οι κλέφτες στο βουνό να ρίξουν το λιθάρι.
Κι απ' το πολύ το πήδημα κι απ' το πολύ λιθάρι
της κόπη τ' αργυρό κουμπί και φάνηκε ο λαιμός της.
Κι ένα μικρό κλεφτόπουλο τη βλέπει και γελάει:
- Σαν τ'έχεις, βρε κλεφτόπουλο, κι όλο γελάς με μένα;

❁ (άλλη παραλλαγή)

'Νας κυνηγός κυνήγαγε σαρανταπέντε μέρες
κι απάνω στις σαρανταδυό και στις σαρανταπέντε
εδίψασεν κι απόστασε, έκατσε να ξανασάνει
ακούει μιας πέρδικας λαλιά, μιας πετροκελαηδούσας:
- Μη με σκοτώνεις, κυνηγέ, και μη με ντουφεκίζεις
κι εγώ σε πάω σε κρύο νερό, σε πάω σε κρύα βρύση
εκεί 'ναι κόρην έμορφη, ξανθιά και μαυρομάτα
που λάμπουν τα βραχιόλια της κι αστράφτει η φορεσιά της.
Μη γελαστείς, βαριόμοιρε, σκύψεις και τη φιλήσεις
τ' έχει αδερφό το σταυραετό και ξάδερφο πετρίτη.

❁ Οι τρεις αητοί

Πάνω σε τρίκορφο βουνό, στον Άγιο Κων/νο
εκεί καθόμουν κι έρραβα και κένταγα μαντήλια
κι εκεί περάσαν τρεις αητοί και τρεις καλοί λεβέντες.
Ο 'νας με μήλο με βαράει κι ο άλλος με πορτοκάλι
κι ο τρίτος ο καλύτερος πετά την αρρεβώνα.
"Μάνα το μήλο το'φαγα, το πορτοκάλι το'χω
την αρρεβώνα τη φορά κι είμ' αρρεβωνιασμένη.

13. Η Διαμαντένια

Για σένα Διαμαντένια μου
και μαργαριταρένια μου
για σένα βαριαρρώστησα
πολλούς καημούς απόχτησα
για σένα κι όχι γι' άλλονε
έχω καημό μεγάλο.
Με στείλανε στο Μαλεβό
για ν' αγναντεύω το χωριό
με στείλανε και στην κορφή
για σέν' αγάπη μου κρυφή
έχω τα πεύκα συντροφιά
τα έλατα παρηγοριά.

(τραγουδιέται συχνά σ' όλες τις χαρές και τα πανηγύρια σε ρυθμό συρτό-καλαματιανό).

14. Πέρασα...*

Πέρασ' απ' την πόρτα σου
π' έγνεθες τη ρόκα σου
κι είδα το χεράκι σου
που 'στριβες τ' αδράχτι σου
κι η καρδιά μου ράγισε
μη σ' αρρεβωνιάσανε
και σε καπαρώσανε.
- Έτσι το' χει το χωριό
δαχτυλίδι να φορά
τώρα με παντρεύουνε
και με προξενεύουνε
μα δεν παίρνω από δω
γιατ' εσένα καρτερώ.

* το τραγουδούν και το χορεύουν σε συρτό ή τρίο ως εξής:
"Πέρασα, καλέ πέρασα, πέρασ' απ' την πόρτα σου
πέρασ' απ' την πόρτα σου, π' έγνεθες τη ρόκα σου
κι είδα το, καλέ, είδα το, είδα το χεράκι σου
είδα το χεράκι σου, που' στριβες τ' αδράχτι σου... κ.λ.π".

Σιγανά βρέχει ο Θεός*

Σιγανά βρέχει ο Θεός, σιγανός ψιχαλισμός
σιγανά πάω και γω στην αγάπη π' αγαπώ
πάω τη βρίσκω θυμωμένη και πολύ βαλαντωμένη
της μιλώ, δε μου μιλάει και με τ' άγριο με κοιτάει.

- Τ'έχεις, κόρη μου και κλαις και σε μένα δεν το λες
μη σε μάλωσε κανείς, αγάπη μου να μου το πεις
- Με μαλώνει η μάνα μου, πες το μαντζουράνα μου
με μαλώνει κι ο αδερφός μου, τα ματάκια και το φως μου
με μαλώνει η νύφη μου, να φτιάξω χώρια σπίτι μου.

* Χορεύεται σε ρυθμό συρτό ως εξής:

"Σιγανά κι αμάν, αμάν, σιγανά βρέχει ο Θεός σιγανά βρέχει ο Θεός, σιγανός
ψιχαλισμός πάω τη βρι, κι αμάν, αμάν, πάω τη βρίσκω θυμωμένη κ.λ.π".

Η Ρόιδω*

Να'χα 'να μήλο να'ριχνα στο πέρα παραθύρι
να τσάκιζα το μαστραπά πό'χει το τζεβαίρι
και μέσα η κόρη κάθεται και κένταγε μαντήλι
το μαντηλάκι που κεντάς σε μένα να το στείλεις
να μην το στείλεις 'πο βραδιού, να μην το στείλεις νύχτα.
Κι εκείνη το παράκουσε κι από βραδιού το στέλνει
στα γόνατά μου το 'βαλα, κάθομαι το ξετάζω:
"Για πες μου, μαντηλάκι μου, αν μ' αγαπά η κυρά σου"
"Ασήκη, σαν με ρώτησες θα σου το μαρτυρήσω:
όντας σε συλλογίζεται κι όντας σε βάλει ο νους της,
σαν θάλασσα βουρλίζεται, σαν κύμα όλο χτυπιέται"

* Κι αυτό, από τα πιο αγαπητά χορευτικά τραγούδια, που ακούγονται στην
Τσακωνιά. Χορεύεται σε "συρτό καλαματιανό" και τραγουδιέται:

"Να'χα 'να μήλο να, μωρέ νά'ριχνα, στο πε, καλέ, στο πέρα παραθύρι
να τσάκιζα, τσάκιζα το μαστραπά, Ρόιδω μου,
να τσάκιζα το μαστραπά πό'χει το τζεβαίρι κλπ."

Το πλύσιμο

Μάνα, μια κόρη που'δα γω στον ποταμό να πλένει
να'χει ασμένιο κόπανο και μαρμαρένια πλάκα
πώς να'ταν να τη φίλαγα στα μάτια και τα χείλια
και στο δεξί της μάγουλο, να 'χει το κοκκινάδι.
Της δίνω χίλια πρόβατα και πεντακόσια γίδια
της δίνω τ' αλογάκι μου να περπατά καβάλα
κι αν δεν της φτάνουν όλ' αυτά, της δίνω τ' άρματά μου.

10. Αρρωστος

Αρρώστησα ο βαριόμοιρος βαριά για να πεθάνω,
έρχοντ' οι φιλενάδες μου, συχνορωτούν τη μάνα μου
"έλα πιο μέσα να σε ιδώ, γιατί εσένα αγαπώ
πάρε το προσκεφάλι μου κι εδώ σιμά μου κάτσε
και πιάσε το χεράκι μου να βρεις την αρρωστειά μου".
- Να μη σε νοιάζει, λυγερή, για το δικό μου το παιδί.
- Εσένα είν'ο γιόκας σου και μεν' η απαντοχή μου
"Πάρε το μαντηλάκι μου και σύρε να το πλύνεις
για να βρεις πάλι αφορμή, να έρθεις πάλι να με ιδείς".

11. Κιτρολεμονιά

Κιτρολεμονιά και μαντζουράνα μου
άσε τους δικούς σου κι έλα αντάμα μου.
- Πώς να του το πω και να του τ' αρνηθώ
που'μαι κοριτσάκι δώδεκα χρονώ.
- Πες το, κόρη, πες το και μη ντρέπεσαι
την Κυριακή σε παίρνω κι έρχεσαι.

12. Αμπελουργός

Σε βουνό θε ν' ανεβώ, κοντονεραντζούλα μου
να φτιάσω έναν κήπο, ίσως και σε πετύχω.
Κήπο και παράκηπο, κοντονεραντζούλα μου
να φύτευα αμπέλι, κόρη μου κοντοκαρτέρει,
να'ρχονται οι μελαχροινές, κοντονεραντζούλα μου
κι όλες οι μαυρομάτες, όλες τους, πανάθεμά τες
να με λεν αμπελουργό, κοντονεραντζούλα μου
και πλούσιο νοικοκύρη, γλυκό, καλό σταφύλι
ώριο μοσχοστάφυλο, φίλαμε στο μάγουλο.

Όλα τα πουλάκια

Όλα τα πουλάκια, μονά-ζυγά, τα χελιδονάκια ζευγαρωτά
τό'ρημο τ'αηδόνι το μοναχό, περπατεί στα πλάγια με τον αητό
περπατεί και λέει και κελαηδεί: άντρα μου πολίτη, πραματευτή
πες μας πού τη βρήκες αυτή τη νια, την ξανθομαλούσ' απ' την Τσακωνιά.
"Απ' την πόλη ερχόμουν κι απ' τα νησιά κι απ' τη γειτονιά της επέρασα
μου'κοψε κλωνάρι βασιλικό και μου είπε: σένανε αγαπώ.

Της γαλανής

Πώς να σε κάνω γαλανή, να γίνεις μαυρομάτα
να σε κρατώ στα γόνατα, να με κερνάς γιομάτα.
- Κέρνα μας, κόρη, κέρνα μας, γεμάτα τα ποτήρια
και στο δικό μου το γυαλί, ρίξε σπυρί φαρμάκι
να ιδούν και να πιστέψουνε πώς πιάνετ' η αγάπη.
Από τα μάτια πιάνεται στα χείλη κατεβαίνει
κι από τα χείλη στην καρδιά ριζώνει και δε βγαίνει.

Τώρα είν' αργά

Τώρα είν' αργά, τώρα είν' καλά, τώρα είν' αέρας και δροσιά
μπήκαν οι ρούσες στο χορό, σαν τις βαρκούλες στο γιαλό
μα μπήκε μια, μα μπήκαν δυο, μπήκε κι η ρούσα π' αγαπώ
σ' άλλα χερούλια πιάστηκε και μένα μ' απaráτησε
της κάνω νόημα κι εγώ - φεύγα από κει κι έλα από δω -
μη σφίζουν τα δαχτύλια σου και βγουν τα δαχτυλίδια σου.
- Κάλλιο 'χω τα δαχτύλια μου, παρά τα δαχτυλίδια μου.

Του γέρου

Εγέρασα και δεν μπορώ τα τραγούδια μου να ειπώ
βλέπω νιες και τραγουδάνε και τα νειάτα τους γλεντάνε
Σώπα, γέρο, και μην κλαις, θα γεράσουνε κι αυτές
θα φορέσουν και γυαλιά, θα'χουνε άσπρα μαλλιά
θα γυρίσουνε καμπούρα, θα βαστάνε και μαγκούρα.

Παράπονο

Δεν ήμουν κάποτες κι εγώ πουλί και χελιδόνι
δεν πέταγα στα ξέκορφα, δεν έφτανα στους ήλιους;
Τώρα μου'ρθαν γεράματα, μου'ρθαν αρρωστημάρες
στο παραγώνι κάθομαι, στο στρώμα ξενυχτίζω.
Το δέντρο από αστραπόβροντο το σάπισμα το πιάνει.

Σαν αποθάνω

Σαν αποθάνω θάψτε με στις εκκλησιάς την πόρτα
να με πατούν οι έμορφες κι όλες οι μαυρομάτες
να με πατάει και μια ξανθιά μιας χήρας δυχατέρα
οπού για μένα ήτανε του τάφου η αιτία
με πλάνεψε, με μάγεψε με τα γλυκοφιλιά της.

Μάνα και δυχατέρα

Πάνω σε τρίκορφο βουνό, μάνα και δυχατέρα
κι οι δυο μαζεύαν λάχανα, αμάραντο γυρεύαν
κι εκεί που τον μαζεύανε και τον κορφολογίζουν
βρίσκουνε έναν άρρωστο, ξένον, που να κοιμάται.
- Μάνα, να τότε πάρουμε στο σπίτι μας τον ξένο.
- Μωρ τί να τότε κάνουμε στο σπίτι μας τον ξένο
π' εμείς ψωμί δεν έχουμε, ρούχα να σκεπαστούμε;
- Μάνα, ψωμί δε χρειάζεται, θα δίν'απ'το δικό μου
και ρούχα, το ζιμπούνι μου μας φτάνει και τους δύο.

11. Η κοκκινοφορεμένη

Εγώ στα ξένα περπατώ
και τις έμορφες κοιτώ
όλα τα κορίτσια τα'δα
με τα γέλια, με τα νάζια
κι όλα τα εγέλασα
το κρυφοκουβέντιασα
μια κοκκινοφορεμένη
μου'χει την καρδιά καημένη
δεν μπορώ να τη γελάσω
το χεράκι να της πιάσω
και μ'ορμήνεψε μια θεια μου
μια πρωτοσυγγένισσά μου
στο χορό όπου χορεύει
σύρε πιάστην απ' το χέρι
κι αν ιδείς και κοκκινίσει
πάλ' εσένα θα αγαπήσει
κι αν' ιδείς και πάρει χρώμα
έχε μιάν ελπίδα ακόμα
κι αν ιδείς και πάρει πέτρα
φύγε και μακριά σκαπέτα.

Τσακόνικο τραγούδι του 'γάμου* (στην τσακόνικη)

Σάμερ'έν'άσ'ο ουρανό (να ζή ο γαμβρέ)
Σάμερ'έν'άσα α μέρα (να ζή ο γαμβρέ, τσ'α νύθη)
Σάμερ'ένι στεφούμενε, ο νέο ταν περιστέρα
Με το Βαντζέλι του Χριστού, με το σταυρέ τα Πόλει
Με τετρακούσοι άρχουντε, με χίλια παλληκάρια
Πορείται καθαρίσθητε, καδία φουντουθήτε
Για να περάει ο νιόγαμβρε, με ταν αρχοντοπούα
Χίλοι πφουρτές'είν'έγκουντε, τσαι δυ'χιλιάδε κίσου
τσαι πεντακόσοι τθα πλευρά, να μη δάη ο ήλιε.
Σάτη μοι, όπφ'έκάνερε, ωγί τθου πεθερούντυ
Σαν τουπαρίσσι αψελέ, ωγί να χιντουθήρε
Σα νυγδαλία δροσερά, ν'ανθήσερε λουλούδια.

(στη νεοελληνική)

Σήμερ'αλλάζει ο ουρανός (να ζει ο γαμπρός)
σήμερ'αλλάζει η μέρα (να ζει ο γαμπρός κι η νύφη)
σήμερα στεφανώνεται ο νέος την περιστέρα
με το ευαγγέλιο του Χριστού, με το σταυρό της Πόλης
με τετρακόσιους άρχοντες, με χίλια παλληκάρια
δρόμοι καθαριστείτε, δέντρα φουντώσετε (βγάλτε φυλλωσιά)
για να περάσει ο νιόγαμπρος με την αρχοντοπούλα
χίλιοι την παν από μπροστά και δυο χιλιάδες πίσω
και πεντακόσοι στα πλευρά να μην την κάψει ο ήλιος.
Κόρη μου, εδώ που ήρθες, εδώ στους πεθερούς σου
σαν κυπαρίσσι αψηλό, εδώ να ριζώσεις
σαν μυγδαλιά δροσερή ν'ανθίσεις λουλούδια.

Τραγούδια του γάμου* (όπως γινόταν παλιά)

(Τραγουδούν όταν ο κουρέας ξυρίζει το γαμπρό και σε ένα πιάτο με νερό ρίχνουν κέρματα οι συγγενείς).

11. Τώρα που λούζουν το γαμπρό και τραγουδούν τη νύφη για φέρτε το χρυσό θρονί και τ'αργυρό λαγήνι να λούσουμε το νιόγαμπρο το πρώτο παλληκάρι γιατ'είν'από ψηλή σειρά κι από μεγάλο σόι.

- Ευκήσουμε πατέρα μου τώρα στα λούσματά μου.
- Με την ευκή μου, γιούλη μου να ζήσεις να γεράσεις.
- Ευκήσουμε μανούλα μου τώρα στα λούσματά μου.
- Με την ευκή μου, γιούλη μου να ζήσεις να γεράσεις.

(Το ίδιο λέγεται για τ'αδέρφια και τις αδερφές). (Καθώς προχωρούν προς την εκκλησία, το συμπεθεριό του γαμπρού τραγουδάει):

12. "Τις στράτες, ρόδα γιόμισα και τα σοκάκια μόσχο για να περάσει ο γαμπρός το πρώτο παλληκάρι".

(Το συμπεθεριό της νύφης, καθώς πηγαίνει στην εκκλησία, τραγουδεί:)

13. "Για δε μου λες τι καρτερείς και τι καλό απαντέχεις".

"Τον Αγιο-Γιάννη καρτερώ και το Χριστό απαντέχω και την κυρά την Παναγιά να'ρθει να στεφανώσει. Φέρνει τα στέφανα χρυσά και τα κεριά ασημένια και τη λαμπάδα του γαμπρού χρυσή, μαλαματένια.

Ο γάμος

Λεβέντης θέλω να γινώ και ταμπουρά δεν έχω
κονόμησα τον ταμπουρά, τραγούδια δεν ηξεύρω.
Κατακαημένε ταμπουρά, βόηθα με στα τραγούδια
μήγαρις για χορό 'ρθα δω, μήγαρις για τραγούδια;
για το χατίρι του γαμπρού, για τη χαρά της νύφης.
Θα τραγουδήσω σιγαλά και θα βαρώ γεμάτα
γιατ'είν'η νύφη μάλαμα, γαμπρός καθάριο ασήμι
κι η πεθερά ολόχρυση, χαρά σε τέτοιο γάμο.

6. Τραγούδι της νύφης

Μαντζουρανίτσα φουντωνή, που σ'είχα στην αυλή μου
σε σκάλιζα, σε πότιζα και σ'είχα για δική μου.
Μα ήρθε ξένος 'πο μακριά, ήρθε να μας την πάρει.
- Κρύψε με, μάνα, κρύψε με, να μη με πάρει ο ξένος
- Πού να σε κρύψω, κόρη μου, που σε γνωρίζει ο ξένος.
- Κρύψε με στα βασιλικά και μες τις μαντζουράνες
δε στο'λεγα μανούλα μου, αυτή την εβδομάδα
τους ξένους μην τους δέχεσαι και μην τους κουβεντιάζεις
τι σε γελούν, τι σε πλανούν, σου παίρνουν το παιδί σου.
- Μάνα, φτιάξε κουραμπιέδες, φίλεψε τις συμπεθέρες
έλα, φίλεψε και μένα, που με έχει η μάνα μου ένα

7. Νυφικό

Στη ρίζα στην τριανταφυλλιά φτιάχνει η πέρδικα φωλιά
μέσα τη φτιάχνει με φλωριά κι απόξω με τριαντάφυλλα
το μάθαν τρεις αρχόντισσες και τρεις καλές γειτόνισσες
και πάνε να το μάσουνε, ροδόσταμο να φτιάξουνε
να λούσουν νύφη και γαμπρό και όλο το συμπεθεριό.

8. Ευχές του γάμου

Εμείς καλά το βρήκαμε τούτον το νοικοκύρη
με τα γλυκά του τα κρασιά, τα πλούσια τα τραπέζια
"φάτε και πιέτε, ρε παιδιά, χαρείτε να χαρούμε
τροπολιτσιώτικο κρασί, καστρίτικο κεράσι
τ'αντρόγυνο που γίνεται να ζήσει να γεράσει
να ζήσει χρόνους εκατό κι ακόμα να περάσει
ν'ασπρίσει σαν το πρόβατο και σαν το περιστέρι
να κάνει τους εννιά υγιούς και μια ωραία κόρη".

10 Ο γάμος

Εκίνησεν ένας άρχοντας να πάει να στεφανώσει
κι ο ήλιος ήτανε γαμπρός και το φεγγάρι νύφη
και τ' αστεράκια τ' ουρανού ήτανε συμπεθέροι
καλά εφάγαν κι ήπιανε, καλά πήραν τη νύφη
στο δρόμο που πηγαίνανε, στοιχειό τούς περιμένει
πιάνει της νύφης τ'άλογο και του γαμπρού το χέρι
- Κατέβα κάτω συ γαμπρέ και συ όμορφη νυφούλα.

11 Εύδυμο του γάμου

Σήκω μωρ νύφη γιατ'έρχεται ν'ο γάμος
κι αν έρχεται και τί, ο χορός καλά κρατεί
το ψωμί 'ναι στο σακίδι, το τυρί'ναι στο δερμάτι
το κρασί 'ναι στο βαρέλι, τα κρεμμύδια στο κελάρι
τι καλό'χω η κακομοίρα με τον ξιπολιά που πήρα
δόςτε του να φάει να πιει, χώρια του να κοιμηθεί
το 'να βόδι 'ναι ζεμένο, τ'άλλο στο παχνί δεμένο
το γαϊδούρι με το σπόρο, το λησμόνησε στο δρόμο.

12 Της αγάπης

Τ'έχεις καρδιά μου και βογγάς και βαριαναστενάξεις
κι εσύ κουφάρι δεν κρατάς κι ανήφορο δε βγάζεις;
- Κάλλιο κουφάρι ανήμπορο και ποδοπατημένο
μα το κακό που έπαθα κανείς να μην το πάθει
μάιδε Τούρκος, μάιδε Ρωμιός, μάιδε κανένας άλλος
παντρεύετ' η αγάπη μου και παίρνει τον εχτρό μου
και για κουμπάρο με καλεί, να πάω να στεφανώσω.

Τα στέφανα

Στ'απόσκια του βασιλικού και στο γύρμα του βαρσάμου
- Μάρω μου κι Αναστασιά μου -
παντρεύετ'η αγάπη μου, ωχ και παίρνει τον εχτρό μου
- για το πείσμα το δικό μου -
Δεν το'χω πως παντρεύεται,μωρ κι αν παίρνει τον εχτρό μου
- για το ινάτι το δικό μου,
μα το'χω πως με κάλεσε να πάω να στεφανώσω
- τα προικιά να παραδώσω.
Παίρνω τα στέφανα χρυσά και τα κεριά ασημένια
- πάλι αλλοίμονο σε μένα
και τη λαμπάδα του γαμπρού, χρυσή, μαλαματένια,
- κλαιν τα μάτια μου για σένα.
Με τι πόδια να σταθώ και τα στέφανα ν'αλλάξω
- και να μην αναστενάξω!

Παντρεύετ'η αγάπη μου.

Πέρα μεριά στον ποταμό
κι αγνάντια στον ξερόκαμπο
ψηλά ανταρίτσα ρίχνεται
κι η καταχνιά δε σβήνεται
παντρεύεται η αγάπη μου
το κάνει για το ινάτι μου.
Κι αν την παντρεύουν σήμερα
βάστα καρδιά στα σίδερα
κι αν την παντρεύουν και ταχιά
βάστα καρδιά μου δυνατά.
Δεν το'χω πως παντρεύεται
ωχ και παίρνει τον εχτρό μου

για το ινάτι το δικό μου,
μα το'χω που με κάλεσε
νουνό να στεφανώσω
και να προικοπαραδώσω.
Με τι καρδιά, με τι ψυχή
τα στέφανα ν'αλλάξω
και να μην αναστενάξω.
Τι να κάνω δεν μπορώ
και για κει ψηλά τραβώ
παίρνω στέφανα χρυσά
χρυσά, μαλαματένια
κλαιν' τα μάτια μου για σένα.

Ο χορός

Μη χαλάτε το χορό, τώρα που χορεύω γω
τι ταχιά θα φύγω γω και θα πάω σ'άλλο χωριό
κι εκεί θα με ρωτήσουνε, να τους απαντήσουμε:
- Τι χορό χορεύατε, τι τραγούδια λέγατε;
- Τον τσακόνικο χορό, πώς τον αγαπώ εγώ
πο'χει τα στριψίματα, τα βεργολυγίσματα,
πο'χει τις Τσακωνοπούλες, όμορφες σαν περδικούλες

Εύδυμο γάμου

Η μάνα μου με πάντρεψε, γειτόνοι, γειτόνοι
γειτόνισσες, γειτόνοι και μου'δωσε έναν άντρα
που'ταν ψηλός σαν σίκαλη, το μάθατε γειτόνοι
γειτόνισσες, γειτόνοι, χοντρός σαν το βελόνι
τη στάχτη εδιβόλιζε, το μάθατε γειτόνοι
γειτόνισσες, γειτόνοι και βρίσκει ένα βελόνι
στον ώμο του το έκοψε, το μάθατε γειτόνοι
γειτόνισσες, γειτόνοι, στο γύφτο το παγαίνει.
- Γύφτο μου σε παρακαλώ, γειτόνοι, γειτόνοι
γειτόνισσες, γειτόνοι, φτιάξε μου ένα τσεκούρι.
Στησφαραγγιά ανέβηκε, το μάθατε γειτόνοι
γειτόνισσες, γειτόνοι, να κόψει ένα στυλιάρι
ξεμασκαλίστη η σφαραγγιά, το μάθατε γειτόνοι
γειτόνισσες, γειτόνοι κι έπεσ' ο νέος κάτω
παίρνουν οι σκούρκοι τ'άντερα κι οι σφήκες τα μυαλά του.

Κορίτσια

- Κορίτσια μπάτε στο χορό
τώρα που 'χετε καιρό
γιατί ταχιά παντρεύεστε
σπιτονοικοκυρεύεστε
δε σας αφήνουν οι άντρες σας
να πάτε στις μανάδες σας
δε σας αφήνει ο πεθερός
να βγείτε έξω στο χορό
δε σας αφήνουν τα παιδιά
να πάτε σ' άλλη γειτονιά.

- Τους άντρες τούς μεθύσαμε
και τούς αποκοιμήσαμε
και τα παιδιά τα δέρνουμε
και στο σχολειό τα στέλνουμε
και την κακιά την πεθερά
τη δένουμ' έξω στη μουριά
και τον κακό τον πεθερό
τον στέλνουμ' έξ' απ' το χωριό.

Διαλογή γυναίκας

Ξένε σαν θες να παντρευτείς γυναίκα για να πάρεις
έλα ρώτα και μένανε να σε κατατοπίσω:
Ψηλή γυναίκα μην πάρεις, δεντρί ξεβλαστωμένο
το δεντρί ξεβλαστωμένο πάντα είναι μαραμένο.
Κοντή γυναίκα μην πάρεις, βουτσι του ταβερνιάρη
το βουτσι του ταβερνιάρη πάντα μεθυσμένους βγάζει.
Ασπρη γυναίκα μην πάρεις, σακί αλευρωμένο
το σακί τ'αλευρωμένο, είναι πάντα λερωμένο.
Μέτρια γυναίκα να πάρεις, νά'χει και μαύρα μάτια
κι αν γεράσει κι αν χαλάσει, πάντα μαύρα μάτια θα'χει.

Πιπερόριζα

Κάτω στα πέντε μάρμαρα, κάτω στη μαύρη πλάκα
την πιπερόριζα
κοντούλα και γεμάτη, δυο ώρες να σ'όριζα
εκεί καθότανε μια γρια, καθότανε 'νας γέρος
την πιπερόριζα
κοντούλα και γεμάτη, δυο ώρες να σ'όριζα
μα'χανε 'να κακό σκυλί κ ένα καλό κορίτσι
την πιπερόριζα
κοντούλα και γεμάτη, δυο ώρες να σ'όριζα
να'ταν να πέθαινε η γρια, να ψόφαγε ο γέρος
την πιπερόριζα
κοντούλα και γεμάτη, δυο ώρες να σ'όριζα
να'πιανε λύσσα το σκυλί, ν'αρπάζαμε την κόρη
την πιπερόριζα
κοντούλα και γεμάτη δυο ωρες να σ'όριζα.

Οι παπαδιές

Πέντε δέκα παπαδιές
κι άλλες τόσες καλογριές
πήγαν να θερίσουνε
και να βοτανίσουνε.
Στο δρόμο που πηγαίνανε
στη στράτα που διαβαίνανε
δίψασ' η ηγουμένισσα
κι η καπεταναίισσα
πάει στη βρύση για νερό
βρίσκει το πολύ θολό.
- Βρύση, ποιος σε θέλωσε
και δεν το φανέρωσε;
- Η αγάπη π'αγαπώ
αυτή θολώνει το νερό.

Η παπαδιά

Μπάτε, κορίτσια, στο χορό να μάθετε τραγούδια να ιδείτε και μια παπαδιά που πάει με τους λεβέντες και ο παπάς από κοντά πάει περικαλώντας:

- Κοντοκαρτέρει, παπαδιά, κάτι να σε ρωτήσω να μη μου πήρες τα ιερά τι θελ' να λειτουργήσω;
- Σύρε παπά στο διάβολο, εσύ και τα ιερά σου εγώ θα πάω να παντρευτώ, να πάρω παλληκάρι να πάρω 'να βλαχόπουλο να με βλαχοκοιμάει.

Αυτοδαυμασμός

Το φαντάζομαι κι εγώ, τι λουλουδάκι θα γενώ σε τι γλάστρα θα φυτρώσω, τι καρδιές θα βαλαντώσω θα φυτρώσω στη βοσκίτσα, πουν' τα έμορφα κορίτσια να με βάλουνε στη μέση, να διαλέξω ποια μ'αρέσει, να διαλέξω τη Βασίλω, είν' μικρή, θα τρώω ξύλο να διαλέξω Παναγιώτα, έχει μάτια σαν την κότα θα διαλέξω την Ελένη, το φιλί της με μαραίνει.

Μπαίνω μες τ'αμπέλι

Μπαίνω μες τ'αμπέλι σαν τον άγγελο να κι ο νοικοκύρης σαν το διάβολο έλα νοικοκύρη να τρυγήσουμε κόκκινα σταφύλια να πατήσουμε.

Από την Αθήνα ως τον Πειραιά έχασα μαντήλι μ'εκατό φλωριά.

Μου'πανε πως το'βρε η κόρη του παπά δεν ήταν δικά μου, τα'χα δανεικά.

Εύδυμο του χορού

Κάτω σ'ώριο περιβόλι
δάφνη και μηλιά μαλώνει:
- Δάφνη, μου'κοψες κλωνάρι
- Οχι, μα τον Αλωνάρη
κι αν σου έκοψα κλωνάρι
να με πάρει το ποτάμι
να με πάει δύση-δύση
μες τ'Αλή-Πασά τη βρύση
που'ρχονται οι ξανθιές και πλένουν
μαυρομάτες και λευκαίνουν
ήρθ'η μια, ήρθε η άλλη
ήρθε μια κυρά μεγάλη
μου ζητάει να τη βοηθήσω
τη βαρέλα να γεμίσω
και καθώς την κατεβάζω
τη βουτώ, την αγκαλιάζω
και εκείνη λυγωμένη
κάνει δεν καταλαβαίνει.
- Πάμε μέσα κει στο ρέμα
για να ιδώ αν είναι ψέμα
κι ας χυθεί και η βαρέλα
γιατί θα με πιάσει τρέλα.

Τούτη γη

Τούτη γη την έσκαψα, με δυο ασημομάχαιρα
κι όσο χώμα έβγαλα, στην ποδιά μου το'βαλα
γεφυράκι στέργιωνα κι ακριβά το πλέρωνα
να περνάν οι κοπελιές, να μαζεύουν τις ελιές
να περνά η αγάπη μου, να στρώνει το κρεβάτι μου.

Η ατιμασμένη

Μικρός Γιώργος παντρεύεται μικρή γυναίκα παίρνει
πρώτη βραδιά την κοίμησε, τη βρήκε φιλημένη.
- Γιώργαινα, ποιος σε φίλησε που είσαι φιλημένη;
- Εγώ'λεγα, ρε Γιώργη μου, πως δε θα το ρωτούσες
και τώρα που με ρώτησες θα σου το μαρτυρήσω:
Όντας ήμουν εννιά χρονών και πάταγα στα δέκα
επήγα στον πνευματικό να με ξομολογήσει,
με γέλασε, με πλάνεψε με σύκα, με καρύδια
και το φιλί μου έδωσε και είμαι φιλημένη.

Χόρευε, βρε γέρο.

Χόρευε, βρε γέρο, βρε γέροντα
χόρευε, βρε γέρο, λίγο πιο καλά (δισ)
όμορφα κι ωραία και ταπεινά.

Για θυμήσου, γέρο, βρε γέροντα
για θυμήσου, γέρο, τα νειάτα σου (δισ)
τα καμώματά σου, τα νάζια σου.

Πότρεχες τις νύχτες, βρε γέροντα
πότρεχες τις νύχτες στις γειτονιές (δισ)
και ανησυχούσες όλες τις νιές.

Και ανησυχούσες, βρε γέροντα
και ανησυχούσες και μένανε (δισ)
που με έχει η μάνα μου ένανε.

Και ανησυχούσες, βρε γέροντα
και ανησυχούσες και μας τα δυο (δισ)
αχ την περδικούλα και τον αητό.

Περιβόλι

Περιβόλι ν'είχα, πάπια μ', νεραντζοσπαρμένο
νεραντζοσπαρμένο κι άνθη γεμισμένο
κι από κάτω απ'τ'άνθη, πάπια μ', πέρδικα καθόταν
πέρδικα καθόταν και δροσολογιόταν
κι από τη δροσιά της, πάπια μ', πέσαν τα φτερά της
τέσαν τα φτερά της, τα χρυσοπούπουλά της
τα'κουσε η κυρά της, πάπια μ', τα'κουσε η κυρά της
τα'κουσε η κυρά της, τραβάει τα μάγουλά της.

Η αγάπη

Ας παν να ιδούν τα μάτια μου, πώς τα περνά η αγάπη μου,
μη βρήκ' αλλού κι αγάπησε και μένανε παράτησε.
Ποιος στο'πε αυτό δεντράκι μου, ήλιε και φεγγαράκι μου
αν στο'πε ο ήλιος να μη βγει, τ'άστρο να μην ξημερωθεί
αν στο'πανε στην εκκλησιά, κερί να μην ανάψουν πια,
αν στο'πανε στην αγορά, κακιά αρρώστια τους βαρά
αν σου το είπε 'να πουλί, να μην ιδεί ανατολή
εγώ σένα αγαλώ και σένα μόνο καρτερώ
κι αφάνω τη μανούλα μου, για σένα καρδούλα μου.

Ξανθή κόρη

Ξανθή κόρη τραγούδαγε σ'ένα γιοφύρ' απάνω
και λέει τραγούδι θλιβερό και παραπονεμένο
και το γιοφύρι εράγισε κι ο ποταμός εστάθη
και το στοιχειό του ποταμού εστάθη κι αφουγκράστη.
- Γι' άλλαξε, κόρη, το σκοπό και πες άλλο τραγούδι
- Ω, πώς ν'αλλάξω το σκοπό, να πω άλλο τραγούδι
πόχω τον άντρα μ'άρρωστο τρία χρόνια στο κρεβάτι
μου γύρευε ξαρρωστικό να φάει να ξαρρωστήσει
μου γύρευε λαγού τυρί κι απ'αγριογίδι γάλα.
Πότε ν'ανέβω στα βουνά, ψηλά στα κορφοβούνια
να κόψω τις αμυγδαλιές, τις χαμονεραντζούλες
να κάνω στρούγκα του λαγού, ν'αρμέξω τ'άγρια γίδια
Όσο να πάω και να ρθω τον βρίσκω πεθαμένο.

*Γιὰ φέρτε τὸ χρυσὸ γυαλί καὶ τ' ἀργυρὸ τὸ χιένι
νὰ λούσωμε τὴ νιόνυφη¹ ποὺ θέλει νὰ στρατιέψη
—Εὐχῆσου με μανούλα μου² τώρα σιὰ λούσματά μου!
—Μὲ τὴν εὐχὴ μου, κόρη μου³, καὶ μὲ τῆς Παναγίας!
Κουκούλια νάειναι οἱ στραῖτες σου, βαμπάκια οἱ δημοσιές σου.
—Εὐχῆστε μ', ἀδερφάκια μου, τώρα σιὰ λούσματά μου.
—Κρύψε με, μάννα μ' κρύψε με, νὰ μὴ μὲ πάρ' ὁ ξένος!
—Ποῦ νὰ σὲ κρύψω, κόρη μου, νὰ μὴ σὲ πάρ' ὁ ξένος!
Ροῦχα τοῦ ξένου φόρεσες κι' ὁ ξένος θὰ σὲ πάρη.
—Νύφη μας ξαστερόγυαλη καὶ λαμπερὸ φεγγάρι,
ποῦ τῶβρες, ποῦ τὸ διάλεξες αὐτὸ τὸ παλληκάρι;
—Μήτε τὰ γρόσια μ' ἔδωκα, μήτε τὰ χρῆματά μου,
ἐμένα μοῦ τὸ χάρισεν ἢ χρυσοπεθερά μου!
—Χιενίσαμε τὴ νιόνυφη, μᾶστε τ' ἀποχτενίδια,
καὶ δῶστέ τα σιὸ χρυσοικὸ νὰ φτιάξῃ δαχτυλίδια.
—Νύφη μας καλορίζικη, νὰ ζήσης νὰ γεράσης.
Νὰ ζήσης χρόνους ἑκατὸ καὶ νὰ τοὺς ἐπεράσης!
Σήμερα λάμπει ὁ οὐρανός, σήμερα λάμπει ἡ μέρα,
σήμερα στεφανώνεται αὐτὸς τὴν περισιτέρα...*

ΞΕΝΙΤΙΑΣ :

Προσμονή

Αχέ, το ξέρω η ορφανή, αχέ το ξέρω η δόλια
να του το δώσω το φιλί προτού να ταξιδέψει
και τώρα που ταξίδεψε και πάει με τα καράβια
κι εγώ στην άμμο καρτερώ, στην άμμο περιμένω
με τα μαλλιά μου ξέπλεγα στις πλάτες απλωμένα:
"Καράβια μου, βαρκούλες μου, καλά μου τρεχαντήρια
για φέρτε μου τον άντρα μου που'ναι ξενιτεμένος".

Θα τραγουδήσω

Θα τραγουδήσω και θα πω, θα πω γλυκά τραγούδια
οι κάμποι να δακρύνουνε και τα βουνά να κλαίνε
να κάνω και τη μάνα μου να βγει στο παρεθύρι
να πει ποιος ειν που τραγουδεί και λέει τέτοια τραγούδια.
Μην ειν ο γιος μου ο μικρός, μην είναι ο μεγάλος
μην ειν'κι ο μεγαλύτερος που'ναι στα μαύρα ξένα;

Η μανούλα

Κάποια μανούλα ζύμωνε του γιου της παξιμάδια
και με τα δάκρυα ζύμωνε και με τα μοιρολόγια
κι ο γιούλης της μπαινόβγαινε και τη συχνορωτάει:
- Γοργά, μανούλα, το ψωμί, γοργά τα παξιμάδια
τ' η συντροφιά μου μίσεψε κι έμεινα μοναχός μου
κει που θα πάω, μανούλα μου, και δεν γνωρίζω κόσμο.

Ξενιτεμός

Σ' αφήνω γεια μανούλα μου, σ' αφήνω γεια μητέρα
έχετε γεια αδελφάκια μου κι εσείς ξαδελφοπούλες
θα φύγω θα ξενιτευτώ, να πάω μακριά στα ξένα
θα φύγω μάνα και θα 'ρθώ και μην πολυλυπάσαι
από τα ξένα, όπου βρεθώ, μηνύματα σου στέλνω
με τη δροσιά της άνοιξης την πάχνη του χειμώνα
και με τ' αστέρια τ' ουρανού, τα ρόδα του Μαΐου
θε να σου στέλνω μάλαμα, θε να σου στέλνω ασήμι
θε να σου στέλνω πράγματα π' ουδέ τα συλλογιέσαι.

- Παιδί μου, πάαινε στο καλό κι όλοι οι άγιοι κοντά σου
και της μανούλας σου η ευχή να'ναι για φυλαχτό σου
να μη σε πιάνει, βάσκαμα και το κακό το μάτι
θυμήσου με, παιδάκι μου, κι εμέ και τα παιδιά μου
μη σε πλανέψει η ξενιτειά και μας αλησμονήσεις.

- Κάλλιο, μανούλα μου γλυκιά, κάλλιο να σκάσω πρώτα
παρά να μη σε θυμηθώ στα έρημα τα ξένα.

? Της ξενιτειάς

Σαν πήρα 'ναν ανήφορο κι έναν ανηφοράκι
να βρω κλαράκι φουντωτό και ριζιμιό λιθάρι
να βρω και μια κρυόβρυση να ξαμπλωθώ στον ίσκιο
να πιω νερό να δροσιστώ της ξενιτειάς τα πάθη.
Στα ξένα δεν ανθίζουνε την άνοιξη τα δέντρα
και δε λαλούνε τα πουλιά, ζεστός δε λάμπει ο ήλιος
στα ξένα ποιος θα σε χαρεί και ποιος θα σου γελάσει;
πού'ναι τα γέλια τ'αδελφού, η συντροφιά του φίλου
της αδελφούλας οι ματιές και οι γλυκές κουβέντες;
Κι αν έρθει μέρα θλιβερή ο ξένος να πεθάνει
ποιος θα βρεθεί στο πλάι του τα μάτια να του κλείσει
ποιος θα του λούσει το κορμί, ποιος θα τον σαβανώσει
και ποιος με πόνο θα ριχτεί στο νεκροκρέβατό του
και μοιρολόγια να του πει και δάκρυα να χύσει;
Ν' εγώ 'δα με τα μάτια μου τους ξένους πώς τους θάφτουν
χωρίς λιβάνι και κερί, χωρίς παπά και ψάλτη
χωρίς μανούλας κλάματα, γυναίκας μοιρολόγια.

Η ξενιτειά

Διώξε με, μάνα μ' διώξε με με ξύλα, με λιθάρια
να πάω κι εγώ στα μακρινά που παν τα χελιδόνια
τα χελιδόνια να'ρχονται κι εγώ μον να πηγαίνω
να'ρθει καιρός να πικραθείς νάρθει καιρός να κλάψεις:
Παρακαλώ σε, ξενιτειά και προσκυνώ σε Πόλη
αυτόν το νιο που σου'στειλα καλά να τον φυλάξεις
να μην του δώσεις αρρωστιά, να μην ιδεί ασθένεια
η αρρώστια θέλει στρώματα, θέλει προσκεφαλάδες
θέλει μανούλας γόνατα, θέλει πατρός φροντίδες
θέλει αδερφάδες γκαρδιακές να στρώνουν να ξεστρώνουν
θέλει νερό απ' τον τόπο του, μήλο από τη μηλιά του
θα σκάσει το χειλάκι μου ρωτώντας τους διαβάτες:
- Διαβάτες που διαβαίνετε, διαβάτες που περνάτε
μην είδατε το γιόκα μου, μην είδατε το γιό μου;
- Για πες μας τα σουλούπια σου, σουλούπια του κορμιού του.
- Ήταν ψηλός σαν το βεργί, λιγνός σαν το καλάμι
ήταν φεγγαροπρόσωπος, ήταν καγκελοφρύδης
φορούσε και στο χέρι του μαλαματένια βέρα.
- Εχτές, προχτές τον είδαμε στη μέση απ' ένα κάμπο
μαύρα πουλιά τον έτρωγαν, άσπρα τον τριγουρίζαν
κι ένα πουλί, καλό πουλί, δεν τρώει, μα τον κλαίει:
- Φάγε και συ, πουλάκι μου απ' αντρειωμένου πλάτες
να κάμεις πήχυ το φτερό και δυο πήχες κοντύλια
"Όλον, πουλάκια μ' φάτε με τίποτα μην αφήστε
αφήστε μου την πλάτη μου και το δεξί μου χέρι
να γράψω τρία γράμματα, πικρά, φαρμακωμένα
να στείλω 'να της μάνας μου, τ' άλλο της αδερφής μου
το τρίτο το πικρότερο να στείλω της καλής μου
να τ'αναγνώσει η μάνα μου να κλαίει η αδερφή μου
να τ'αναγνώσει η αδελφή να κλαίει η καλή μου
να τ'αναγνώσει κι η καλή να κλαίει όλος ο κόσμος."

Το καρυοφύλλι

Θα φύγω μάνα και μην κλαις, μον δός μου την ευχή σου
ευχήσουμε, μανούλα μου, Τούρκους πολλούς να σφάξω
και φύτεψε τριανταφυλλιά και μαύρο καρυοφύλλι
και πότιζέ τα ζάχαρη και πότιζέ τα μόνχο
όσο π' ανθίζουν, μάνα μου, και βγάζουνε λουλούδια
ο γιος σου δεν απόθανε, μον'πολεμάει τους Τούρκους.
Δώδεκα χρόνοι πέρασαν και δεκαπέντε μήνες
μα μιαν αυγή ανοιξιιάτικη, μια πρώτη του Μαΐου
που κελαηδούσαν τα πουλιά κι ο ουρανός γελούσε
με μιας αστράφτει και βροντά και γίνεται σκοτάδι
Τριανταφυλλιά 'ναστέναξε, καρυοφυλλιά μαράθη
με μιας ξεράθηκαν τα δυο και πέσαν τα λουλούδια.
Μαζί μ' αυτά σωριάστηκε κι η δόλια του μανούλα.

Η κορασίδα

Απόψε στον οντά μου και μες την κάμαρά μου
ακώ' να κοριτσάκι και σκούζει στο σοκάκι.
- Σαν τέχεις κορασίδα και κλαις μέσα στη νύχτα;
- Κι αν έχω τι καλό 'χω και τι καλό απαντέχω
που μίσεψ' ο αδερμός μου, τα μάτια και το φως μου
και πάει στη λάγια Μάνη, μάλιδ' ήταν μάλιδ' εφάνη
μάιδη γράμμα μού στέλνει, μάιδη μού παραγγέλνει
μόνο 'να μαντηλάκι το στέλνει στην αγάπη:
"Θέλεις, κόρη, παντρέψου, θέλεις καλογερέψου
θέλεις τα μαύρα βάλε, τα μοναστήρια πάρε".

Εσείς παιδιά*

Εσείς παιδιά κλεφτόπουλα, εσείς Ρουμελιωτάκια
βλέπω κι ετοιμαζόσαστε, μην είστε για φευγάλα
κι εμένα πού μ' αφήνετε, εδώ στον ξένο τόπο
ποιος θα μου φέρει γιατρικά, που είμαι λαβωμένος;
πικρό που'να το λάβωμα, φαρμακερό το βόλι.
Σαν πάτε και στον τόπο μας και στη γλυκιά πατρίδα
ντουφέκια να μη ρίξετε, τραγούδια μην ειπείτε
κι αν σας ρωτήσει και κανείς από τους εδικούς μου
κι αν σας ρωτήσ' η μάνα μου, η δόλια η αδερφή μου
μην πείτε πως πληγώθηκα βαριά για να πεθάνω
να ειπείτε πως παντρεύτηκα και είμαι παντρεμένος
πήρα την πλάκα πεθερά, τη μαύρη γης γυναίκα
κι αυτά τα λιανολίθαρα, αδέρφια και ξαδέσφια.

ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ :

Στα ξένα

Ποια σκύλα μάνα τ'έλεγε τ'αδέλφια δεν πονιούνται
τ'αδέλφια σκίζουν τα βουνά όσο ν' ανταμωθούνε.

Πήγανε κι ανταμώσανε σ'ένα'μορφο τραπέζι
χρυσά μαντήλια λιώσανε τα μάτια τους σφουγγιώντας
κι ένας στον άλλον έλεγε κι ένας στον άλλο λέει:

- Πώς τα περνάς, μωρ' αδερφέ, εδώ στα ξένα που'σαι;

- Καλά περνάω, αδερφέ, εδώ στα ξένα που'μαι.

Τα ξένα θέλουν φρόνιμα, θέλουν ταπεινοσύνη.

Όσο είν' ο ξένος στα καλά, πολλοί τον αγαπάνε.

Ηρθε καιρός κι αρρώστησε ο ξένος να πεθάνει

δεν είχε μάνα στο πλευρό τα μάτια να του κλείσει

ούτ' αδερφή ούτ' αδερφό λουλούδια να τον ράνουν

ούτε τη γυναικούλα του να τον βαστάει στα χέρια.

Έκατσε και τραγούδησε και το'πε μοιρολόγι:

- Να'χα νερό απ' τον τόπο μου και μήλ' απ' την μηλιά μου

να'χα και γλυκοστάφυλλα απ' την κληματαριά μου

να'χα και τη μανούλα μου να με βαστάει στα χέρια.

Ο αντράδελφος

Τίποτα δεν εζήλεψα δω στον απάνω κόσμο
τα πέντε αδέρφια γκαρδιακά και πολυαγαπημένα
εζήλεψε ο μικρότερος του πρώτου τη γυναίκα
μα ντρέπεται να της το πει, να της το μολογήσει.

Μα μια Λαμπρή, μια Κυριακή, μια 'πίσημη ημέρα
εβγήκ' εκείν' απ' το λουτρό κι ο νιος απ' τον μπαρμπέρη
ετόλμησε και της το λέει και της το μολογάει:

- Νυφούλα μου, γω σ' αγαπώ, γυναίκα να σε κάνω.

- Αν μ' αγαπάς, αντράδερφε, γυναίκα να με κάνεις
σκότω τον αδερφούλη σου και τότε είμαι δική σου.

- Μα πώς να το'βρω εύλογο για να τονε σκοτώσω.

- Χωράφια, αμπέλια έχετε, βάλτε να τα μοιράστε
βγάλτον απ'άκρη χωραφιού κι απ'ακλαδούρα αμπέλι
τότε να το 'βρεις εύλογο και να τονε σκοτώσεις.

Τότε γυρίζει και της λέει, γυρίζει και της κραίνει:

- Γυναίκες κάνω δεκαοχτώ αλλ' αδερφό δεν κάνω.

Τα αδέλφια

Πραματευτής ροβόλαγε από ψηλή ραχούλα
φέρνει μουλάρια δώδεκα και μούλες δεκαπέντε
φέρνει και μια χρυσόμουλα χρυσή καλιγωμένη
χρυσά ήταν τα πέταλα, χρυσά και τα καρφιά της
κι ο νιος αποκοιμήθηκε στις μούλας τα καπούλια
μα η μούλα επαραστράτησε κι άλλο δρόμον επήρε
πήρε το δρόμο τον πλατύ, το δρόμο το μεγάλο
και πήγε και τον έβγαλε σε κλέφτικα λημέρια
τότε κι ο νιος εξύπνησε, τη μούλα του ρωτάει:
- Μούλα εδώ που μ' έβγαλες στα κλέφτικα λημέρια
εδώ κλέφτες δε φαίνονται, κλέφτες δεν απαντώνται.
Ακόμα ο λόγος έστεκε κι ακόμα ο λόγος στέκει
και ξαγναντούν μια δεκαριά με τα σπαθιά στα χέρια
ένας βαρεί με το σπαθί κι άλλος με το ντουφέκι
κι ο δόλιος ο αδελφούλης του βαρεί με το χατζάρι
Τρεις μαχαιριές, τρεις χατζαριές κι οι τρεις φαρμακωμένες.
Πρώτα τονε λαβώσανε κι ύστερα τον ρωτάνε:
- Πραματευτή πούθ'έρχεςαι και πούθε κατεβαίνεις;
- Από τη μάνα μ'έρχομαι και στο χωριό πηγαίνω
έχω μάν'απ'τα Γιάννινα, πατέρα από την Πόλη
έχω κι έναν μικρό αδερφό στους κλέφτες καπετάνιο
Στην αγκαλιά τον άρπαξε και στο γιατρό τον πάει:
- Γιατρέ, που γιάτρεψες πολλούς, κομμένους και σφαγμένους
γιατρέ, τον αδελφούλη μου κι ό,τι είν' η προσταγή σου.
- Εγώ πολλούς εγιάτρεψα, πολλούς έχω γιατρέψει
μα τ'αδερφού σ'η χατζαριά γιατριά δεν περιμένει.
Χρυσό μαχαίρι έβγαλε στους ουρανούς το ρίχνει
και το μαχαίρι γύρισε και στην καρδιά του μπαίνει.
Επήγαν και τα θάψανε τα δυο σε ένα μνήμα
στο' να φυτρώνει κάλαμος και στ' άλλο κυπαρίσσι
κι όταν λυγάει ο κάλαμος φυλάει το κυπαρίσσι
η μάνα τους αγνάντευε απ' άγριο παραθύρι:
"Για ιδές τα τα βαριόμοιρα, τα κακοτυχισμένα
όπως αγαπιούνται ζωντανά, φιλιούνται πεθαμένα".

Ο αδερφός και η νύφη (παραλλαγή)

Άλλο τι δε με μάρανε μες στον απάνω κόσμο
σαν τ'άλογο το γλήγορο και τ'άξιο παλληκάρι
και τη γυναίκα την πιστή, που να τιμάει τον άντρα!
Ήταν δυο αδέρφια γκαρδιακά και πολυαγαπημένα
κι ο πειρασμός εβάλθηκε για να τα ξεχωρίσει
αγάπησ' ο μικρότερος του πρώτου τη γυναίκα.
Και μια γιορτή, μια Κυριακή και μια Λαμπρή ημέρα
εβγήκ' η κόρη απ' το λουτρό κι ο νιος απ' τ' αργαστήρι
και συναπαντηθήκανε σε ξώμερο μονάχοι.

- Νύφη μου, κάπως σ' αγαπώ και κάπως να σε θέλω.
- Τι λες καημένε αντράδερφε και μαύρε νοικοκύρη;
Αν μ' αγαπάς να σ' αγαπώ και θες με να σε θέλω
τον αδερφό σου σκότωσε, γυναίκα να με πάρεις.
- Και σαν τι δίκιο να του βρω για να τον σκοτώσω;
- Εσάς ο Θεός σάς έδωσε αμπέλια και χωράφια
σύρτε να τα μοιράσετε τ' αμπελοχώραφά σας
κι από τις άκρες δώσε του κι από τα παλιοπύργια
κι όθε καλά και καρπερά στο μέρος το δικό σου.
Το Μαύρο καβαλίκευσε και στο χωράφι φτάνει.
- Καιρός ήρθε μωρ'αδερφέ,καιρός να χωριστούμε
κι έλα για να μοιράσουμε τ'αμπελοχώραφά μας
από τις άκρες παρ'εσύ κι από τα παλιοπύργια
κι όθε καλά και καρπερά στο μέρος το δικό μου.
- Γιατί, γιατί αδερφούλη μου, να πάρω από τις άκρες;
Αν θέλεις να μοιράσουμε καθώς μοιράζουν όλοι.
- Πάρ'απ'τις άκρες,Κωσταντή,γιατί θα σκοτωθούμε.
- Χαλάλι σ'αδερφούλη μου κι όλα δικά σου είναι
αντίς να ξεχωρίσουμε πάρε και τα δικά μου.
Τον πήρε το παράπονο, είδε τ'αδίκημά του
τραβιέται σε παράμερο και κάθεσαι και κλαίει.
Το Μαύρο καβαλίκευσε και στο χωριό γυρίζει
τη νύφη του εφώναξε, τη νύφη του φωνάζει:
- Νύφη, για βγάλε μου νερό να πλύνω το σπαθί μου
από το αίμα το πολύ, το αίμα του αδερφού μου.
Κι αυτή από την πολλή της βια και την πολλή χαρά της
το μαστραπά της άρπαξε, κρασί 'τανε γιομάτος
στη σκάλα εκατέβηκε νερό για να του χύσει.
Ωχ,τα μαλλιά την άρπαξε,λιανά-λιανά την κόβει...

Η κακιά πεθερά

Το βλέπεις κείνο το βουνό που'ναι ψηλό από τ' άλλα
σ' αυτό εκατεβάζανε την ορφανούλα νύφη
όσοι φορούνε κόκκινα όλα αδέρφια τ'άχει
κι όσοι φορούνε πράσινα, αδέρφια και ξαδέρφια
κι αναταράχτη τ'άλογο κι η νύφη ξεσκεπάστη
ένας κακός συμπέθερος από τους συμπεθέρους
τ'άλογο βάρησε μπροστά, στην πεθερά πηγαίνει
- Καλώστονε, καλώστονε και καλό βήμα να'χεις
- Το βήμα μου δεν είν'καλό, κακά μαντάτα φέρνω
τη νύφη που σας φέρνουμε θαρρώ'ναι γκαστρομένη
δύο μηνών, τριών μηνών ή πέντε φεγγαριώνε.
Κι η πεθερά που τ'άκουσε πολύ της κακοφάνη
χρυσές παντόφλες έβαλε στο μάγερη πηγαίνει.
- Μάγερη για μαγέρεψε τριών φιδιών κεφάλια
το ένα να'ναι της οχιάς, το άλλο του αστρίτη
το τρίτο το χειρότερο να είν'του κοντοσέρη.
Οταν τη δέχτη η πεθερά, της πήγε για να φάει.
- Μανούλα μου, γω δεν πεινώ, γιατί είμαι φαγωμένη.
- Νύφη μου, το'χει ο τόπος μας να τρώνε τρεις μπουκίτσες.
Πρώτη μπουκιά που έφαγε, δεύτερη ξανατρώνει
η νύφη άναψε και καίει νεράκι τους ζητάει.
- Μανούλα, δώσε μου νερό, νερό για τη ζωή σου.
- Εμείς νερό δεν έχουμε κι οι βρύσες μας αλάργα.
Και ο γαμπρός που τ'άκουσε πολύ του κακοφάνη
και το κανάτι άρπαξε, νερό να πάει να φέρει.
Οσο να πάει κι όσο να ρθει την ήβρε πεθαμένη
χρυσό μαχαίρι έβγαλε και το λαιμό του κόβει.
Επήγαν και τα θάψανε στις εκκλησιάς την πόρτα
στο'να φυτρώνει κάλαμος και στ'άλλο κυπαρίσσι
κι η μάνα τους τους έλεγε από το παραθύρι:
- Για ιδές τα τα κοψόχρονα πώς είν'αγαπημένα
όπως ήταν και ζωντανά είναι και πεθαμένα.
Το κλαδευτήρι άρπαξε, κατέβη και τα κόβει.

Ο βασιλιάς Αλέξανδρος

Ο βασιλιάς Αλέξαντρος βγήκε να κυνηγήσει λαγούς, περδίκια για να βρει και να γυρίσει πίσω και κείνη η γυναίκα του με τους σουλτάνους παίζει και το παιδί της έλεγε και το παιδί της λέει:

- Παίξε τα, μάνα, παίξε τα κι αν δε σε μαρτυρήσω
- Και τί θα πεις,ρε πούστικο και τί θα μαρτυρήσεις;
- Ο,τ'είδαν τα ματάκια μου κι ό,τι άκουσαν τ' αυτιά μου.

Εκείνη το καλόπιανε με σύκα και σταφύλια στην κάμαρά της το'βαλε του κόβει το κεφάλι στο μάγερα το έδωσε να της το μαγερέψει.

Κι ο μάγερας το γνώρισε και της το δίνει πάλι.

Εκείνη το μαγέρεψε, το καλοτσιγαρίζει.

Ο βασιλιάς επρόβαλε, στους κάμπους κατεβαίνει φέρνει τ'αρκούδια ζωντανά, τα'λάφια ημερωμένα φέρνει κι ένα λαγόπουλο να παίζει το παιδί τους.

- Γεια σου-χαρά σου,Λυέρω μου,"καλώς το βασιλέα"
- Λυέρω, πού είναι το παιδί,πού είναι ο Κωσταντίνος;
- Το έλουσα, το χτένισα και στο σκολειό το πήγα.

Βιτσιά δίνει τ'αλόγου του και στο σκολειό πηγαίνει.

- Γεια σου-χαρά σου, δάσκαλε, πού είν' ο Κωσταντίνος;
- Εχω δυο μέρες να το ιδώ και τρεις να το διαβάσω κι αν δε το ιδώ στις τέσσερις,εγώ θα το ξεγράψω.

Βιτσιά δίνει τ'αλόγου του στη Λυγερή πηγαίνει:

- Λυέρω,πού είναι το παιδί,πού είναι ο Κωσταντίνος;
- Το έλουσα, το έντυσα στη μάνα σου το πήγα.

Βιτσιά δίνει τ'αλόγου του στη μάνα του πηγαίνει:

- Γεια σου-χαρά σου,μάνα μου-καλώς το βασιλέα- μάνα πού είναι το παιδί και πού'ν'ο εγγονός σου;
- Εχω δυο μέρες να το ιδώ και τρεις να το φιλήσω κι αν δεν το ιδώ στις τέσσερις, εγώ θα ξεψυχήσω.

Βιτσιά δίνει τ'αλόγου του στη Λυγερή πηγαίνει:

- Λυέρω,πού είναι το παιδί,πού είναι ο Κωσταντίνος;
- Το έλουσα, το χτένισα, σε θέλημα πηγαίνει κάτσε να φας,κάτσε να πιείς,κάτσε να ξαποστάσεις.

Πρώτη μπουκιά που κάρφωσε μιλάει το τραπέζι:

"Αν είσαι Τούρκος φάε με,Ρωμιός ξεφαντησέ με αν είσαι ο πατέρας μου σκύψε και φίλησέ με".

Τραβάει το χρυσό σπαθί τής κόβει το κεφάλι και στον τρουβά το έβαλε, στο μύλο το πααίνει:

"Άλεσε, μύλε, άλεσε, της Λυέρως το κεφάλι για να το μάθουν οι λυγερές να μη το κάνουν κι άλλες".

Το γαϊτάνι

Γιάννο, γαϊτάνι όπου είδα εγώ εφές στο πανηγύρι
Γιάννο, για δώσ'αγόραστο, Γιάννο, για δώσε πάρτο.

Εδώσε και τ'αγόρασε, έδώσε και το πήρε
λούστηκα και χτενίστηκα και στα μαλλιά το πλέγω
με είδε η σκύλα η πεθερά και η αδερφή του Γιάννου.

- Κόρη, γιατί το πλέχτηκες του γιου μου το γαϊτάνι;
 - Μάνα, του γιου σου είμαι κι εγώ, του γιου σου, του παιδιού σου.
 - Να σκάσεις, νύφη δε σε λέω και πεθερά δε μ' έχεις.
 - Να σκάσεις, νύφη θα με πεις και θα με προσκυνήσεις.
-

Το μνήμα

Σαββάτο βράδυ πίναμε, την Κυριακή όλη μέρα
και τη Δευτέρα το πρωί εσώθη το κρασί μας
κι ο καπετάνιος μ'έστειλε, κρασί να πάω να φέρω
κρασί να πάω να φέρω και το δρόμο δεν τον ξέρω.
Παίρνω τη στράτα, το στρατί, στρατί, το μονοπάτι
το μονοπάτι με'βγαλε σ'ένα ρημοκλησάκι
πουν'τα σαράντα μνήματα, αδέρφια και ξαδέρφια.
Μα'να μνήμα, παράμνημα, ξεχωριστό απ' τ' άλλα
δεν το'δα και το πάτησα επάνω στο κεφάλι.

Ακό το μνήμα να βογγάει, να βαριαναστενάζει.

- Τ'έχεις, μνήμα μου, και βογγάς και βαριαναστενάζεις
μην είν'το χώμα σου βαρύ κι η πλάκα σου μεγάλη;
 - Δεν είν'το χώμα μου βαρύ κι η πλάκα μου μεγάλη
δεν είδες και με πάτησες επάνω στο κεφάλι:
-

Η θυσία της μάνας

Το μάθατε τ'εγίνηκε πάνω στο Πλατανάκι
που πήρ'ο λύκος το παιδί απ' την ποδιά της μάνας
χίλιοι, μύριοι τον κυνηγούν το λύκο στην πηλάλα
κανείς τους δεν τον έφτασε το λύκο στην πηλάλα
μόνον η μάνα του παιδιού τονε κοντοζυγώνει:

- Δώσε μου, λύκο, το παιδί και πάρε με εμένα
να φας κρέας και κόκκαλα και πάλι να σου μείνει.
 - Εγώ δε θέλω σένανε, τη γρια τη ζαρωμένη
μον θέλω τρυφερό κορμί και μοσχαναστημένο.
-

Μηλίτσα (παραλλαγή)

- Μηλίτσα που'σαι στο γκρεμό, τα μήλα φορτωμένη
τα μήλα σου λιμπίζομαι και το γκρεμό φοβάμαι.
 - Αν τον φοβάσαι τον γκρεμό, έλ'απ' το μονοπάτι.
Το μονοπάτι με'βγαλε σ'εν'έρημο εκκλησιάκι
εκεί 'ταν μνήματα πολλά, αδέρφια και ξαδέρφια
κι ένα μνήμα παράμνημα, ξεχωριστό από τ' άλλα
δεν τόειδα και το πάτησα επάνω στο κεφάλι.
Ακό το μνήμα να βογγά, να βαριαναστενάζει.
 - Τ'έχεις, μνήμα, παράμνημα, που βαριαναστενάζεις
μην είν'το χώμα σου βαρύ, η πλάκα σου μεγάλη;
 - Δεν είν'το χώμα μου βαρύ κι η πλάκα μου μεγάλη
δε με 'δες και με πάτησες επάνω στο κεφάλι.
-

Τα ρόδα

- Μια κόρη ρόδα μάζευε σ'ωραίο περιβόλι
του Ρήγα γιος επέρασε με τ'άλογο καβάλα
δυο ρόδα της εξήτησε και τέσσερα του δίνει
κι εκείνος της edώρισε διαμάντι δαχτυλίδι.
Κι η μάνα της αγνάντευε από το παραθύρι.
- Εννοια σου, κόρη μ', έννοια σου και θα το μαρτυρήσω.
Το βράδυ ήρθαν τ'αδέρφια της με τ'άλογο καβάλα.
 - Γεια και χαρά, μανούλα μας, και πού'ναι η αδερφή μας;
 - Μα μια αδελφούλα είχατε στον κόσμο ξακουσμένη
και τώρα μας την πλάνεψαν και είναι πλανεμένη.
Χρυσό μπιστόλι άρπαξαν με τέσσερα κομμάτια
τα δυο την παίρνουν στην καρδιά και τ'άλλα δυο στα μάτια.
Κι η μάνα της της έλεγε κι η μάνα της της λέει:
 - Θέλεις, κόρη, μεταξωτά, θέλεις, κόρη, βελούδα;
 - Δε θέλω γω μεταξωτά, δε θέλω γω βελούδα
με τούτα να με βάλετε τα αιματοβαμμένα
για να το μάθει η γειτονιά, για να το μάθει η ρούγα
πως μ'αδικοσκοτώσατε για δυο ζευγάρια ρόδα.
-

Ο Κωσταντίνος

Απόψε τα μπιρμπιλία μου ήρθανε στην αυλή μου
ήρθαν και τραγουδήσανε, μου βγάλανε το ντέρτι
γιατί το ντέρτι είναι πολύ κι ο πόνος είν' μεγάλος
που ζέψανε τον Κωσταντή μαζί με τα βουβάλια
να κουβαλάει τα μάρμαρα απ'άγριο λαγοβούνι.
Κι όπου είν' τα λιανολίθαρα τραβάει το βουβάλι
κι όπου είναι λάσπες και νερά τραβάει ο Κωσταντίνος.
Να χτίσουν την Αγιασοφιά, το μέγα μοναστήρι
με τετρακόσια δυο κελιά, με εξήντα δυο καμπάνες
κάθε καμπάνα και παπάς, κάθε παπάς και ψάλτης.

Ο πατέρας

Ενας γέρος, καλός γέρος κι ένας καλός πατέρας
που έχει τους εννιά υγιούς, τη μια τη δυγατέρα
καθότανε τ'ορμήνευε, καλά λόγια τους λέει:
"Ακούστε με, παιδάκια μου, εμένα το γονιό σας
στο Δομοκό και στην Οξιά εκεί να μην περάστε
τ'εφανερώθη 'να στοιχειό και τρώει τους αντρειωμένους".
Κι εκείνα δεν την άκουσαν την πατρική ορμήνεια
στο Δομοκό και στην Οξιά επήγαν να περάσουν
τους πέντε τρώει για κολατσό, τους τρεις για μεσημέρι
μηνέσκει ο Γιάννης μοναχός, μηνέσκει για το βράδυ.
Κοντά στο γέρμα του ηλίου, προτού να πέσ'ο ήλιος
βλέπει και τον πατέρα του με τα σπαθιά ζωσμένος.
-Για βόηθα με, πατέρα μου, κι εγώ'μαι το παιδί σου.
Και το στοιχειό αγνάντευε κι όλο χαμογελούσε.
Σαν πλησιάζ'ο γέροντας, κοντά κει στο παιδί του
μιαν αμολάει στο στοιχειό και κάτω το ξαμπλώνει.

Το στοιχειό του Αγιάννη

Το μάθατε τί γίνηκε στ' Αγιάννη το πηγάδι
εφανερώθη ένα στοιχειό ωσάν ανδροκοράσι
γυναίκεια ρούχα φόραγε, γυναίκεια πασουμάκια
γυναίκεια πάει στην εκκλησιά, γυναίκεια προσκυνάει
γυναίκεια παίρν'αντίδερο απ'του παπά το χέρι,
γυναίκεια πήγε κι έκατσε σε ένα σταυροδρόμι
κι απλώνει τα ξανθά μαλλιά και κλαίει τα μαύρα μάτια
ρηγόπουλον επέρασε με τ'άλογο καβάλα
και τ'άλογο κοντοκρατεί, στέκει και τη ρωτάει:
-Τ'έχεις κόρη που θλίβεσαι και βαριαναστενάζεις;
Η αρρεβώνα μου'πεσε στ'Αγιάννη το πηγάδι
και ποιος θα πάει να μου τη βρει και ποιος θα μου τη φέρει;
- Σώπα κόρη, μη θλίβεσαι και μην αναστενάζεις
εγώ θα πάω να σου τη βρω,θα πάω να σου τη φέρω.
Μία του δίνει δυνατή, τον πήρε το πηγάδι.

Γνωριμία

Εχάραξε η ανατολή, πάν'τα πουλάκια στη βοσκή
κι οι έμορφες για πλύση,παν τα ματάκια μ'βρύση
παίρνω κι εγώ το άτι μου και πάω να το ποτίσω
βρίσκω την κόρη κι έπλενε τ'αντρός της τα βελούδα
λίγο νερό τής γύρεψα κι εγώ να πιω και τ' άτι.
Σαράντα τάσια μου'δωσε, τα μάτια της δεν τάειδα
κι απάνω στα σαρανταδυό, τα βλέπω βουρκωμένα.
-Τι έχεις,κόρη μου,και κλαις και βαριαναστενάζεις;
-Αντρα είχα στην ξενιτειά και λείπει τριάντα χρόνια
άλλοι μου λεν πως πέθανε κι άλλοι μου λεν πως χάθη.
-Κόρη μ'ο νιος δεν πέθανε,αλήθεια ο νιος δε χάθη
Εγώ είμαι ο άντρας σου κι ο αγαπητικός σου.
-Πες μου σημάδια του σπιτιού κι ίσως και σε πιστέψω.
-Ελιά 'χαμε στην πόρτα μας και κλήμα στην αυλή μας.
-Πες μου σημάδια του κορμιού κι ίσως και σε πιστέψω.
-Ελιές έχεις στο μάγουλο κι ελιά στην αμασκάλη
κι ανάμεσα στο στήθος σου ο ήλιος,το φεγγάρι.
Ένας στον άλλον έπεσε και σφιχταγκαλιαστήκαν...

ΤΣΑΚΩΝΙΚΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ :

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΤΣΑΚΩΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΓΙΟΥ

Κια νιεμαξέρα κια νιεμολπίζα τόνειρε να ξηγήου,
πφί τόσο μ' ανακατούτσε έντανι ταν κουβάνα νιούτα.
Θολέ ποταμό μ' εκισούρου, ουθίουνε μοι γκιαγκαλιάζουντε
τσαι νια οχιά μ' εκιτσούα τον ίσε μοι ψιλέ
έκει πφέκι θα φύτσει οϊζέ μοι ο μοναχό
ο Χάρο νιεζηλεύε του χαρέ σοι του περσέ.
- Ανάθεμα τα λεβεγκίασι, ανάθεμα του χάρε σοι
πφ' έκι αφορμά ο χάροντα μαζί σοι να θυμούει.

Αλίετε τραγούϊδα θλιβερά, αλίετε τσαι παρακάλια,
ο Χάρο μή μοι λυπηθεί τσαι φέρει το καμπζί μοι.
Τσι χύετε δάκρυα κουβάνα να ποίωμε ποταμό
το Χάρο να σταμακήσωμε, να βράτσωμε το καμπζί μοι!
- Ο Χάρο όνι λυπούμενε, τσαι όνι αρίκου παρακάλια,
τα δάκρυα τσ' αν τσιχύομε τσαι ποίομε ποταμό
ετείνε ετσιάχου με φτερά τσι αποκλεισμό όνι έχου
τσ' αν αλίωμε όγια χλιβερά τσ' αν αλίωμε παρακάλια
τα όγιανά μου ου νινιούμενα τσαι τα παρακάλιανά μου
πφουντεχούμενα!

Μεταγλώττιση στη νεοελληνική κοινή Κωστή Ι. Τσούχλου

- Πού τόξερα πού τόλπιζα τόνειρο να ξηγήσω
που τόσο μ' ανακάτεψε τούτη τη μαύρη νύχτα,
θολά ποτάμια μ' έσερναν, φίδια με σφιχτοδέναν,
και μια οχιά μού ρούφαγε το ίσιο μου το μάτι
ήτανε που θα μούφευγε ο γιος μου, ο ακριβός μου,
ο Χάροντας του ζήλεψε τις χάρες τις περίσιες.
- Ανάθεμα στη λεβεντιά, ανάθεμα στις χάρες,
πουν' αφορμή ο Χάροντας μαζί τους να κακιώνει.
Πέστε τραγούδια θλιβερά, πέστε και παρακάλια,
το Χάρο ν' αποκλείσουμε, ν' αρπάξουμε το γιο μου!
- Ο Χάρος δεν ψυχοπονάει, δεν παίρνει παρακάλια,
τα δάκρυα κι αν τα χύνουμε κι αν φτιάξουμε ποτάμι,
εκείνος τρέχει με φτερά κι αποκλεισμό δεν παίρνει,
κι αν πούμε λόγια θλιβερά κι αν πούμε παρακάλια,
τα λόγια δεν ακούγονται, τα παρακάλια σβήνουν!

ΤΣΑΚΩΝΙΚΟ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΧΗΡΑΣ ΠΡΟΣ ΝΕΟΝ ΑΝΔΡΑ

Ποί έση τσ' ως' ορούμενε τόσο τσαιρέ τα ζένα
τόσο τσαιρέ το σκοτεινέ τσαιί τον κουβάνιε Άδη
Ουδέ γράμμα απολύτσερε, ουδέ παραντσελία,
Ουαί, ουδέ τα γκιούματα νάν τυ σοι μοσχοκχρύσου
Ψιλλοί μου εθαμπούκατε κουκάζα τον πορείε
τσαι αποποίτσε α γρούσα μοι ρωτούα τον διαβάτοι:
- Ξένοι μοι, δεν οράκατε τον μοσχοανασταντέ μοι;
Τα δύσι, ταν Ανατολή, τα φκία του ψιλλοί μοι;
- Οράκαμε νι βούντε νι δύ ξέναι κορασίδαι
τσαι το τσιβούρι σοι έγκουντε αμπάδε τσι λιβάνι.
- Ου, ου! τσι θάασσα μακρινά να μόνη ξεχουρίζα
να στίσου βράχοι, πέαγο, να μόλου να ντ' ερέσου,
να μάθερε τον κίικρε μοι, να μάθω τον καϊμούντυ
να ν' άρου τον αμόγητε και λυγερέ κορμό ντι
από τον τάφο το κικρέ να ντυ νι καθαρίσου.
Θερμό να βάλου βάματα, το φκίσμα μοι σαπούνι
ταν αύρα τα καρδιά μοι ήλιε να νι ψαχνίσου.
Ενέβαι σου! ενέβαι ντυ! οιμαί α κακομοίρα!
Ενέβαι μοι! ου συμφορά ταν ορφανά τσαι χήρα!

Μεταγλώττιση στη νεοελληνική κοινή

Πού είσαι και δεν φαίνεσαι τόσο καιρό στα ζένα
τόσο καιρό στο σκοτεινό και στον μαύρο Άδη;
Ούτε γράμμα έστειλες ούτε παραγγελία.
Ουαί, ούτε τα πουκάμισά σου να σου τα μοσχοπλύνω.
Μάτια μου εθαμπώσατε κοιτάζοντας τους δρόμους
κι απόκαμε η γλώσσα μου ρωτώντας τους διαβάτες:
- Ξένοι μου, δεν είδατε τον μοσχοαναθρεμένον μου;
Τη Δύση, την Ανατολή, το φως των οφθαλμών μου;
- Τον είδαμε να τον κλαίνε δύο ξένα κορίτσια
και στο κιβούρι του επήγαιναν λαμπάδες και λιβάνι!
- Αλοίμονον! η θάλασσα μακριά μάς ξεχωρίζει
Να σχίσω βράχους, πέλαγο, να έλθω να σε εύρω,
να μάθεις συ τις πίκρες μου, να μάθω τους καημούς σου.
Να πάρω το ακούραστο και λυγερό κορμί σου
από τον τάφο τον πικρό, να σου το καθαρίσω.
Για θερμό να βάλω δάκρυα, το σάλιο μου σαπούνι,
τη λαύρα της καρδιάς μου ήλιο να σε στεγνώσω.
Ενέβαι σου, ενέβαι σου, ωϊμέ η κακομοίρα!
Ενέβαι μου, ω συμφορά την ορφανή και γήρα!

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ

Ανάθεμά τον που 'λεγε πως δεν πονούν τ' αδέρφια
τ' αδέρφια σκίζουν τα βουνά, τα δέντρα ξεριζώνουν
πήγαν και ανταμώσανε σ' ένα χρυσό τραπέζι
κι εκεί π' ανταμωθήκανε, καυτά δάκρυα χύνουν
κι ένας στον άλλον έλεγε κι έναν στον άλλον λέει:
- Πώς τα περνάς, μωρ' αδερφέ, μονάχος σου στα ξένα;
- Φορές - φορές καλά περνώ, φορές κατακαημένα
οπού δεν έχει αδερφό, δεν έχει ο λόγος του σταυρό
κι όπου δεν έχει αδερφή, στη γειτονιά να μην εβγεί!
Ψυχρός που είν' ο θάνατος, φαρμάκι πουν' το βόλι
όσες τριγύρω κάθεστε, του χάρου παιδεμένες
από 'να δάκρυ χύσετε, πέστ' ένα μοιρολόγι
να φτιάξουμ' άγριο ποταμό να πάει στον κάτω κόσμο.
- Εκεί που παν δεν έρχονται και πίσω δε γυρίζουν
εκεί τη λένε μαύρη γης κι αραχνιασμένον Άδη
στα έμπα οι πόρτες ανοιχτές, στα έβγα σφραγισμένες
στα έμπα δίνουν τα κλειδιά, στα έβγα δεν υπάρχουν.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΤΟΥ ΑΝΤΡΑ(1)

Καλημερώ τα μάτια σου κι ας είναι και κλεισμένα
καλημερώ τα χέρια σου κι ας είν' και σταυρωμένα
καλημερώ το σώμα σου κι ας είν' και ξαπλωμένο.
<<Έλα δω, γλυκιά γυναίκα, πόχω λόγο να σου πω
να προσέχεις τα παιδιά μας, σαν τα μάτια σου τα δυο
άκουστο, ρε γυναίκα μου, κι ό,τι σου πω να κάνεις(2)
όταν παντρέψεις τα παιδιά, να στείλεις να με πάρεις
να παραλάβω τα προικιά και να δεχτώ τη νύφη>>

(1) Λέγεται μόλις ξημερώσει, ύστερα από το ξενύχτισμα του νεκρού στο σπίτι από συγγενείς και φίλους.

(2) Διασκευάζεται ανάλογα με τα ανύπαντρα παιδιά και την οικογενειακή κατάσταση.

ΣΤΟ ΝΕΚΡΟ ΑΝΤΡΑ

Βρέχ' ο Θεός και βρέχεσαι, χιονίζει και χιονιέσαι
για πες μου νοικοκύρη μου, πότε θε να γυρίσεις
να σου σαρώσω τις αυλές να 'ρθεις να σεριανίσεις
να στρώσω το κρεβάτι σου να 'ρθεις για να πλαγιάσεις
να πλύνω και τα ρούχα σου να 'ρθεις να τα φορέσεις.
- Κι αν τις σαρώσεις τις αυλές, σεριάνα μοναχή σου
κι αν πλύνεις και τα ρούχα μου, δόστα να τα φορέσουν
κι αν βρεις κομμάτι σαν κι εμέ, να μ' απολησμονήσεις.

Ο ΠΡΑΜΑΤΕΥΤΗΣ

Γαρύφαλο κι αν καταπιώ, κανέλα κι αν μασήσω
μα το δικό σου όνομα δε θα το λησμονήσω.
Θέ μου, και να γινότανε στον Άδη πανηγύρι
να 'μουν κι εγώπραματευτής ν' αγόραζαπραμάτιες
να πήγαινα ν' αγόραζα στους νέους τα ντουφέκια.
Θέ μου και να γινότανε στον Άδη πανηγύρι
να 'μουν κι εγώπραματευτής ν' αγόραζαπραμάτιες
να πήγαινα ν' αγόραζα στις παντρεμένες ρούχα.
- Θέλτε να στείλτε γράμματα, θέλτε να παραγγείλτε
στείλτε μου βάγια του Βαγιού και τη Λαμπρή λαμπάδα
και το Μεγάλο Σάββατο τα ρούχα μου ν' αλλάξω
έφαγ' η λέρα το κορμί κι η αράχλα το κεφάλι.

ΤΟ ΚΙΒΟΥΡΙ

- Δεν ήξερα πως πέθανε, δε μου 'λεγες να ξέρω
να στείλω στα Καλάβρυτα, που 'ναι καλοί μαστόροι
που πελεκάνε μάρμαρα και φτιάνουνε κιβούρια
να φτιάξω το κιβούρι σου καλύτερο από τ' άλλα.
- Φτιάχτο φαρδύ, φτιάχτο πλατύ, καλύτερο απ' τα άλλα
και στη δεξιά του τη μεριά αφήστε παραθύρι
να μπαινοβγαίνουν τα πουλιά και να 'ρχονται τ' αηδόνια
για να ρωτώ τί γίνονται τ' αδέρφια, τα ξαδέρφια
για να ρωτώ πώς τα περνούν στο σπίτι οι δικοί μου.

ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ, ΓΙΝΟΥ ΣΥΝΝΕΦΟ

- Παιδί μου γίνου σύννεφο, παιδί μου γίνου αντάρα και γίνε μια ψιλή βροχή και πέσε στην αυλή μου, να δεις και ποιος σε θλίβεται και ποιος σ' αναγυρεύει.
 - Δική μου μάνα θλίβεται, δική μου 'αναγυρεύει...
 - Γιε μου, σ' είχα ουρανό, κι αυλή μαρμαρωμένη, σ' είχα ασημοκάντηλο στη μέση του σπιτιού μου. Ο ουρανός εχάλασε κι η αυλή ξεμαρμαρώθη, τώρα τ' ασημοκάντηλο έπεσε κι εσυντρίφτη και μαύρισε το σπίτι μας κι αράχνιασε η αυλή μας...
 - Ακούς τί λέω, μάνα μου, και τί σου παραγγέλνω; Μάη κεράσι να μη φας, τον Αύγουστο σταφύλι και γλυκαθούν τα χείλη σου και μένα λησμονήσεις. Στο παραθύρι τα βιολιά, στην πόρτα είναι τραγούδια και πάρει ο νους σου τα βιολιά και μένα λησμονήσεις κι εγώ την άνοιξη θα' ρθώ με τα χελιδονάκια, να χτίσω τη φωλίτσα μου στα ράφια του σπιτιού μας...
-

(ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΝΑ)*

Για πιάστε με να σηκωθώ, στυλώστε με να κάτσω
φέρτε μελάνι και χαρτί, θέλω να κάνω γράμμα
να στείλω στα Καλάβρυτα, που 'ναι καλοί μαστόροι
να φτιάξουνε το μνήμα μου καλύτερο από τ' άλλα
μήτε στενό, μήτε φαρδύ, μήτε πολύ μεγάλο
να μπαίνω ορθή, να στέκω ορθή και να κοιμάμαι δίπλα
και στη δεξιά του τη μεριά, ν' αφήσουν παραθύρι
να μπαίν' ο ήλιος το πρωί, δροσιά το μεσημέρι
με το βασίλεμα του ηλιού να 'ρχονται τα παιδιά μου
να φέρνουν χαιρετίσματα να φέρνουν τα μαντάτα
μαντάτα από το σπίτι μου κι απ' το νοικοκυριό μου.

ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ

Ν' εκεί που πας, μανούλα μου, στον Άδη να κατέβεις
μη δεις τους μαύρους και σκιαχτείς, τους άραχλους και φύγεις
οι άσπροι μαύροι γίνονται κι οι μαύροι απομαυρίζουν
μη δεις τα δέντρα ξαμπλωτά και τις μηλιές κομμένες
τα δέντρα είν' τ' αδέρφια μας, οι μηλιές οι αδερφές μας
μη δεις 'να γέρικο δεντρί, πολύ βασανισμένο
αυτός είν' ο πατέρας μου, σκύψε και φίλησέ τον
να τον φιλήσεις σταυρωτά, στα μάτια και τα φρύδια
στα μάτια από μένανε, στα φρύδια από τ' αδέρφια
και στα ωχρά του μάγουλα απ' όλα του τ' ανίψια.

(ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΝΑ)

- Ν' εκεί που πας, μανούλα μου, να μην πολυκαθήσεις
τήρα μην κάνεις ξάμηνο, τήρα μην κάνεις χρόνο.
Μακάρι να 'ταν ξάμηνο, μακάρι να 'ταν χρόνος
είναι χρονάκια αγύριστα, που παν και δε γυρίζουν
χρόνια θα κάνεις να με δεις, καιρό να μ' απαντήσεις
θα θαμπωθούν τα μάτια σου τηράζοντας τις στράτες
θα λιώσει κι η ποδίτσα σου σκουπίζοντας τα δάκρυα.
- Να το 'ξερα, μανούλα μου, πού θαν' το πέρασμά σου
να ρίξω μόσχο στα κλαριά και γιασεμί στους δρόμους
κι απ' την πολλή τη μυρουδιά, να σε χασομερήσω!

(ΛΕΓΕΤΑΙ ΣΕ ΝΕΟ ΠΑΙΔΙ)

Τα μοιρολόγια τα 'σωσα, τα δάκρυα μου στερέψαν
θα κάτσω μες τα δίστρατα και μες τα σταυροδρόμια
θα μάσω δάκρυα απ' ορφανά και χήρας μοιρολόγια
να κάνω τα βουνά να κλαιν, τους κάμπους να βρυχιούνται
να κάνω τη μανούλα μου να χύνει μαύρα δάκρυα.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ

- Μάνα με τους πολλούς υγιούς και τους πολλούς λεβέντες
για δε γελάν' τα χείλια σου, δε χαίρετ' η καρδιά σου;
- Πώς να γελάει τ'αχείλι μου, να χαίρετ' η καρδιά μου
τα δυο παιδιά στη φυλακή, τα τέσσερα στα ξένα
κι εγώ 'μεινα ολομόναχη σαν καλαμιά στον κάμπο'
τίνους να ειπώ τον πόνο μου και το παράπονό μου
σαν έρθει μέρα θλιβερή ο χάρος να με πάρει
ποιος θα βρεθεί στο πλάι μου τα μάτια να μου κλείσει
ποιος θα μου πλύνει το κορμί, ποιος θα με σαβανώσει
και ποιος με πόνο θα ριχτεί στο νεκροκρέβατό μου
και μοιρολόγια θα μου πει και δάκρυα θα μου χύσει
που τα παιδιά μου 'ναι μακριά και δεν μπορούν να έρθουν.
Πανάθεμά σε, ξενιτειά, όσα καλά κι αν έχεις.

(ΛΕΓΕΤΑΙ ΣΕ ΝΕΟ ΑΤΟΜΟ)

Τη γνώμη σου, μανούλα μου, πες μου τι να την κάνω
να την πουλήσω δεν μπορώ, να τη βαστήξω όχι
θα τήνε πάω στο χρυσοχό να την περιχρυσώσει
'να γκόρφι κι ένανε σταυρό, σταυρό και δαχτυλίδι
το δαχτυλίδι να φορώ, το γκόρφι να φυλάω
και το σταυρό να προσκυνώ και σένα να θυμάμαι

(ΛΕΓΕΤΑΙ ΣΕ ΝΕΟ ΠΑΙΔΙ)

Τα μοιρολόγια τα 'σωσα, τα δάκρυα μου στερέψαν
θα κάτσω μες τα δίστρατα και μες τα σταυροδρόμια
θα μάσω δάκρυα απ' ορφανά και χήρας μοιρολόγια
να κάνω τα βουνά να κλαιν, τους κάμπους να βρυχιούνται
να κάνω τη μανούλα μου να χύνει μαύρα δάκρυα.

ΕΜΕΙΣ

Εμείς δουλειά δεν είχαμε στο σπίτι σας να ρθούμε
μας είπαν παίρνεις γράμματα, στους πεθαμένους ρούχα
όλοι τρογύρω κάτσετε, οι χαροκουρσεμένοι
κι από 'να δάκρυ χύσετε κι από 'να μοιρολόγι
να κάνει το νερό σουρμή, να πάει στον κάτω κόσμο
για να νιφτούν οι άνιφτοι, να πιουν οι διψασμένοι
να βάλουν κι οι γραμματικοί νερό στα καλαμάρια
να πλύνουν και οι λυγερές, τα χερομάντηλά τους.

ΝΑ ΣΤΕΙΛΩ (Παραλλαγή)

Τι να σου στείλω, μάνα μου, ν' εκεί στον Άδη που 'σαι
σου στέλνω μήλο σέπεται, κυδώνι μαραγκιάζει
βασιλικός μαραίνεται, τριαντάφυλλο μαδιέται
σταφύλι ξερωγιάζεται ώσπου να 'ρθει στον Άδη.
Σου στέλνω και τα δάκρυα μου δεμένα στο μαντήλι
για να νιφτούν οι άνιφτοι, να πιουν οι διψασμένοι
να βάλουν κι οι γραμματικοί νερό στα καλαμάρια
να πλύνουνε κι οι λυγερές τα χερομάντηλά της.

Η ΕΞΑΓΟΡΑ

Ν' ο χάρος, μάνα, με πουλάει κι έβγα να μ' αγοράσεις
γυρεύει χίλια φίρφια και πεντακόσιες λίρες
τον ήλιο τον ατήρητο, για να τον κατεβάσεις.
- Τις λίρες τις δανείστηκα, τα φίρφια τα έχω
τον ήλιο τον ατήρητο πώς να τον κατεβάσω;

Η ΝΙΟΝΥΦΟΥΛΑ

Κάτω στη μαύρη πλάκα και στη μαύρη γης
κάθεται μια νυφούλα κι όλο θλίβεται
κι ο χάροντας της λέει και την παρηγορεί:

- Τι έχεις, νιονυφούλα που κλαις και θλίβεσαι;
 - Πεθύμησα να πάω στη μανούλα μου
πεθύμησα να πάω στον αντρούλη μου.
 - Σώπα, βρε νιονυφούλα και μην πικραίνεσαι
εγώ σε πάω στη μάνα, στον αντρούλη σου.
-

ΤΟ ΓΕΡΟ ΔΕΝΤΡΟ

Δεν είναι κρίμα κι άδικο, δεν είναι κι αμαρτία
να στέκουν γέρικα δεντρά τα χιόνια φορτωμένα
κι εγώ πού 'μουνα νιότερο, να γκρεμιστώ να πέσω
που 'χα τον ίσκιο τον καλό, τα φύλλα τα μεγάλα
που σκέπαζαν οι κλώνοι μου όλη τη φαμελιά μου
και τα παρακλωνάρια μου όλη τη γειτονιά μου.

(Το λένε σε νεκρό μεσήλικα με μεγάλο σόι.)

ΚΛΑΨΕ ΜΕ, ΜΑΝΑ

Ν' αναστενάζω δε μ' ακούς, να κλάψω δε με βλέπεις
να στείλω γράμμα για να 'ρθεις τα έξοδα δεν τα 'χω.
Κλάψε με, μάνα, κλάψε με, τη νύχτα με φεγγάρι
και την αυγούλα, την αυγή, δυο 'ρες πριν ξημερώσει
που παν τα 'λάφια στη βοσκή κι οι λυγερές στη βρύση
μα μια 'λαφίνα ταπεινή, διψάνει, νερό δεν πίνει
κι 'οπ' έβρει ξάστερο νερό θολώνει και το πίνει.

21. Ο ΧΑΡΟΣ

Τ' έχουν της Μάνης τα βουνά, που στέκουν βουρκωμένα
μήπως βουβάλια σφάζονται, μήπως θεριά μαλώνουν;
Μάιδε βουβάλια σφάζονται, μάιδε θεριά μαλώνουν
ο χάρος έχει πέρασμα, με τους αποθαμένους
μπροστά έχει τους γέροντες και πίσω τους λεβέντες
και πίσω τα μικρά παιδιά, τ' είναι μωρά και κλαίνε
πιο πίσω πάει μια λυγερή, πάει παρακαλιώντας:
<<Δε μας περνάς από χωριά κι από τις πολιτείες
δε μας περνάς στο σπίτι μας της μάνας να μιλήσω
να τη φιλήσω σταυρωτά και πίσω να γυρίσω;>>.

22. Ο ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Μα ένας νιος, μα ένας καλός λεβέντης
εμπαιζόβγαινε και στο γυαλί τηριόταν;
- Νειάτα μου έμορφα, νειάτα μου παινεμένα
ποιος θα σας χαρεί, ποιος θα σας καμαρώσει;
Πέρδικα περνά ψηλά απ' τα ουράνια:
- Νιε, τα νειάτα σου και νιε τη λεβεντιά σου
γης θα τα χαρεί, γης θα τα καμαρώνει.
- Και πού το ξέρεις, συ, που μου το λες του δόλιου;
- Χτες επέρασα, ψηλά απ' τα ουράνια
και είδα που σε γράφανε με τους αποθαμένους.
- Δεν είναι τρόπος, πέρδικα, να πας να με ξεγράψεις
κι εγώ σε ντύνω στο φλουρί και στο μαργαριτάρι.
- Λεβέντη, δεν ξεγράφονται ν' όσοι 'ναι κει γραμμένοι
κει δεν περνάνε χρήματα, κει δεν περνάνε λίρες
του χάρου τη λαβωματιά, χέρι γιατρού δε φτιάνει.

ΤΑ ΔΥΟ ΑΔΕΡΦΙΑ

Ποιος ήταν κείνος που 'βαλε φωτιά στο περιβόλι
και κάρη η φράχτη τ' αμπελιού και κάρη το περιβόλι
κι εκούφωσαν δύο δέντρα που 'ταν περιπλεγμένα
ένα εκάρη κι έπεσε και τ' άλλο εκαψαλίστη
αυτό που κάρη κι έπεσε εβγήκε από την έννοια
κι αυτό που καψαλίστηκε πολλά 'χει να τραβήξει.

Ο ΑΗΤΟΣ

'Ενας αητός περήφανος, ένας αητός λεβέντης
από την περηφάνεια του κι από τη λεβεντιά του
δεν πήγε σε ξεχειμαδιά για να ξεχειμωνιάσει
έκατσε επάνω στα βουνά, στους πάγους και στα χιόνια
σε λιθαράκι ακούμπησε και με τον ήλιο λέει:
<<Ήλιε, για δε βαρείς κι εδώ σ' αυτή την απογιούρα
που πέσανε τα νύχια μου και βγήκαν τα φτερά μου
κι ο χάροντας μού άρπαξε όλη τη λεβεντιά μου;>>

(Είναι παραλλαγή του γνωστού δημοτικού τραγουδιού σε μοιρολόγι.

ΤΟΥ ΑΤΥΧΟΥ

Εγώ 'μουν τ' άμοιρο πουλί, πουλί με δίχως μοίρα
σ' όποιο κλαρί κι αν έκατσα επέσαν και τα φύλλα
σ' ένα δεντρί ακούμπησα να ειπώ τα βάσανά μου
κι εκείνο εμαράθηκε από τα δάκρυά μου.

23. ANAMONH

Ν' όσα φτερά και πούπουλα έχει το περιστέρι
τόσες φορές θα καρτερώ να κάτσεις στο τραπέζι
όσα πουλιά και πούπουλα σούρνει η μαύρη κλώσσα
τόσες φορές θα καρτερώ για να χτυπήσ' η πόρτα.

ΤΗΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΗΣ

Να μια από τις γερόντισσες κι απ' τις νοικοκυράδες
σειότανε και λυγιότανε στον Άδη να κατέβει
με μήλα, με τριαντάφυλλα, με ρόδα, με κυδώνια'
μήλα δίνει στους άρχοντες, κυδώνια στους λεβέντες
και τα γλυκοπορτόκαλα στις αρρεβωνιασμένες.
<<Άναψε, γιε μου, τα κεριά, νυφούλα τις λαμπάδες
φωτίστε με, φωτίστε με να κατεβώ στον Άδη
ν' όσο να μάθω τα στενά, του Άδη τα σοκάκια>>.

Η ΦΥΓΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΔΗ

Τρεις αντρειωμένοι βάλθηκαν να βγουν από τον Άδη'
ένας το Μάη θέλ' να βγει κι άλλος τον Αλωνάρη
κι ο Δήμος τ' Αγιοδημητριού, π' ανοίγουν τα βαγένια.
Κανείς δεν τους κατάλαβε από τους πεθαμένους
μόνο μια κόρη λυγερή, μικραρρεβωνιασμένη:

- Πάρτε και με, μωρέ παιδιά, βγάλτε μ' από τον Άδη.
- Κόρη βροντούν τ' ασήμια σου και μας ακούν οι άλλοι.
- Τα βγάζω τα παντέρημα, τ' αφήνω μες τον Άδη,
πάρτε και μένα, ρε παιδιά, βγάλτε μ' από τον Άδη.
- Βροντούν τα ρούχα τα χρυσά και μας ακούν οι άλλοι.
- Τα βγάνω τα παντέρημα, τ' αφήνω μες στον Άδη.

ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΝΕΚΡΟΥ (1)

Κλάφτε με πουλιά κι αηδόνια, κλάφτε με δασιά κλαριά
κλάψε με κι εσύ μανούλα, δε με ξαναβλέπεις πια.
Κλάφτε με πουλιά κι αηδόνια, κλάφτε με δασιά κλαριά
κλάψε με κι εσύ πατέρα, δε με ξαναβλέπεις πια.
Κλάφτε με πουλιά κι αηδόνια, κλάφτε με δασιά κλαριά
κλάψε με και συ γυναίκα, δε με ξαναβλέπεις πια.
Κλάφτε με πουλιά κι αηδόνια, κλάφτε με δασιά κλαριά
κλάφτε με κι εσείς παιδιά μου, δε θα με ιδείτε πια.
Κλάφτε με πουλιά κι αηδόνια, κλάφτε με δασιά κλαριά
κλάφτε με και σεις παιδιά μου, που 'σαστε στη ξενιτειά.
Κλάφτε με πουλιά κι αηδόνια, κλάφτε με δασιά κλαριά
κλάφτε με κι εσείς γειτόνοι, δε σας χάλαγα καρδιά.

1) διασκευάζεται ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση.

ΤΟΥ ΝΕΑΡΟΥ Ή ΤΗΣ ΝΕΑΡΗΣ (1)

Πού πας διαμάντι να κρυφτείς, μάλαμα να σκουριάσεις
και κόκκινο τριαντάφυλλο να κιτρινοφυλλιάσεις ;
Πού πας αστρί, πού πας αυγή, ήλιε μου και φεγγάρι
που 'σουν στο σπίτι σταυραητός, (πέρδικα, για νέα) στη γειτονιά βλαστάρι.
Πώς να σε φάει η μαύρη γης, η μαυραραχνιασμένη
και πώς ν' αντέξω η άμοιρη, η χαροκουρσεμένη.
Πού πας διαμάντι να κρυφτείς, μάλαμα να σκουριάσεις
και κόκκινο τριαντάφυλλο να κιτρινοφυλλιάσεις;

(1) Είναι από τα ωραιότερα μοιρολόγια που ακούγονται και προκαλεί κοπετό και υστερικές σκηνές από τις μοιρολογίστριες και τους συγγενείς.

ΤΑΞΕ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Τάξε του χάρου τάματα, της χάραινας βελούδα
και στα μικρά χαρόπουλα κόκκινα λουλουδάκια
για να σ' αφήσουνε να 'ρθεις στις τρεις γιορτές του χρόνου
ή του Χριστού με το Χριστό ή των Φωτών με τ' άγια
ή το Μεγάλο Σάββατο και το <<Χριστός Ανέστη>>
να κάνουμε Λαμπρή μαζί, να κάτσεις στο τραπέζι
να νοστιμιάνει το φαί, και να χαρεί το σπίτι.

ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ Η ΜΑΝΑ

Ποιος έχει πέτρινη καρδιά, θέλω να μη ραγίσει
να ειπώ τραγούδι θλιβερό και παραπονεμένο.
Μήδ' από χήρες τ' άκουσα μήδ' από παντρεμένες
του χάρου η μάνα το 'λεγε, το 'σερνε μοιρολόγι:
<<Πό'χουν παιδιά ας τα κρύψουνε, αδέρφια ας τα φυλάξου
γιατ' έχω γιο κυνηγητή, γιατ' έχω γιο κουρσάρο
ούλες τις νύχτες περπατεί και τις αυγές κουρσεύει
κι οπόβρει τρεις παίρνει τους δυο, οπόβρει δυο τον ένα
κι οπόβρει έναν μοναχό κείνον τον ξεκληρίζει>>.
Μα νάτος και κατέβηκε στον κάμπο καβαλάρης
μαύρος είναι, μαύρα φορεί, μαύρο και τ' άλογό του.
Σέρνει στιλέτα δίκοπα, σπαθιά ξεγυμνωμένα
στιλέτα τα 'χει για καρδιές, σπαθιά για τα κεφάλια.

ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ ΤΟ ΑΣΚΕΡΙ

Σ' ούλον τον κόσμο ξαστεριά, σ' ούλον τον κόσμο ήλιος
και στη δική μου την αυλή ένα βαρύ σκοτάδι'
Κάν' απ' τα χιόνια τα πολλά, κάν' από τα χαλάζια;
Ούτε απ' τα χιόνια τα πολλά ούτε από τα χαλάζια
ο χάρος κάνει παγανιά με ούλο του τ' ασκέρι.
Φέρνει τους νιους από μπροστά, τους γέρους από πίσω
φέρνει και τα μικρά παιδιά στη σέλλα τ' άλογού του.
Μπροστά στέκει μια νιόνυφη, του χάρου όλο λέει.
- Χάρε μου, τι σου λέει αυτή και τί σου κουβεντιάζει;
- Να μην περάσω από χωριά, ούτε κι από βρυσούλες
κι ιδούνε οι μάνες τα παιδιά και τα παιδιά τις μάνες
και ιδούνε τα αντρώγυνα και πιάσουν τις κουβέντες
και δεν τους ξεχωρίζεις πια, για να τους ξαναπάρεις!

34 (Παραλλαγή)

Το βλέπεις κείνο το βουνό που 'ναι καψαλισμένο;
Μάιδε φωτιά το βάρεσε, μάιδε λάβρα το πήρε
κει κάνει ο χάρος πέρασμα με τους αποθαμένους.
Βάζει τους νιους από μπροστά, τους γέρους από πίσω
βάζει και τα μικρά παιδιά στη σέλλα τ' άλογού του.
Κανένας δεν ετόλμησε του χάρου να μιλήσει
παρά μια κόρη νιόνυφη, εκείνη του μιλάει:
- Χάρε δεν πάμ' από χωριά, δεν πάμ' από πλατειές
να πει τ' ασκέρι σου νερό, να πει και τ' άλογό σου;
- Δεν πάμε, κόρη, από χωριά, δεν πάμ' από πλατειές
βλέπουν οι μάνες τα παιδιά και πώς να τους χωρίσω
βλέπονται και οι νιόπαντροι και πώς να χωριστούνε;

ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΣΗ

Με γέλασαν κάτι πουλιά, της άνοιξης τ' αηδόνια
με γέλασαν και μου 'πανε ποτέ δε θα πεθάνω
κι έφτιαξα το σπιτάκι μου ψηλότερο από τ' άλλα
με δυο, με τρία πατώματα, μ' εξήντα παραθύρια.
Κι απάνω που το τέλειωσα, βγήκα στο παραθύρι
βλέπω το χάρο κι έρχεται στον κάμπο καβαλάρης.
Μαύρος ήταν, μαύρα φορεί, μαύρο είν' τ' άλογό του
μαύρο και το σπαθάκι του που παίρνει τις ψυχούλες.
Τριζοπαίζουν τα πέταλα, τρίζουν τα χαλινάρια:
- Άνοιξε, Γιάννο⁽¹⁾, για να μπω, τοιμάσου να σε πάρω
τ' εγώ 'μαι ο γιος της μαύρης γης, της άραχλης της πλάκας.
- Άσε με, χάρε, άσε με ακόμη για να ζήσω
έχω γυναίκα και παιδιά κι έρμους θα τους αφήσω.
Κι αυτός με βροντερή φωνή του λέει αγριεμένα:
- Τοιμάσου κι έλα πίσω μου και γι' άλλους μη σε νοιάζει
και τ' ορφανά πορεύονται κι οι χήρες 'κονομιούνται.

(1) προσαρμόζεται στο όνομα του νεκρού.

36 ΚΟΡΗ ΚΑΙ ΧΑΡΟΣ

- Ήλιε μου και τρισήλιε μου και κοσμογυριστή μου
ψες έχασα μια λυγερή, μια ακριβοθυγατέρα
να μην την είδες πουθενά, να μην την απαντήσεις;
- Εψές, προψές την είδαμε στου χάρου το σαράγι
ο χάρος έτρωγε ψωμί κι η κόρη τον κερνούσε
κι έτρεχαν τα ματάκια της σαν μαρμαρένια βρύση
κι έτρεμε η καρδούλα της σαν μαραμένο φύλλο
κι από το συχνοκέρασμα, της πέφτει το ποτήρι.
Μάιδη σε πέτρα έπεσε, μάιδη σε καλντερίμι
μέσα στου χάρου την ποδιά έπεσε κι εραγίστη.
Του χάρου κακοφάνηκε, γυρίζει και της λέει:
- Τι έχεις, κόρη, που θλίβεσαι και χύνεις μαύρα δάκρυα
και τρέχουν τα ματάκια σου σαν μαρμαρένια βρύση;
Μη σε πονεί, τη μάνα σου να στείλω να την φέρω;
- Δε με πονεί, τη μάνα μου να στείλεις να τη φέρεις.
- Μη σε πονεί, τ' αδέρφια σου να στείλω να τα φέρω;
- Δε με πονεί, τ' αδέρφια μου να στείλεις να τα φέρεις
μον' με πονεί το σπίτι μου και ο απάνω κόσμος.
- Ξέχαστα, κόρη, ξέχαστα και δεν τα ξαναβλέπεις.

57 Ο ΝΟΙΚΟΚΥΡΗΣ

Ο χάρος κάνει μια χαρά, παντρεύει τον υγιό του
ούλον τον κόσμο τον καλεί, τη γη, την οικουμένη,
Καλεί τους νιους για το χορό, τους γέρους για τραγούδια
καλεί και τις νοικοκυρές να ζυμωμαγερέψουν
καλεί και τα μικρά παιδιά να νεροκουβαλάνε.
Κάλεσε, νοικοκύρη μου, κι εσένα από τους πρώτους
να τους κερνάς γλυκό κρασί με τ' αργυρό κανάτι
κι από το συχνοκέρασμα του 'πεσε το ποτήρι
κι ο χάρος τον εμάλωσε κι η χάραινα του λέει:
- Λεβέντη μου, τι σκέφτεσαι κι έπεσε το ποτήρι;
- Σκέφτηκα τη γυναίκα μου, τα δόλια τα παιδιά μου.
- Στον Άδη δεν τους σκέφτονται τους ζωντανούς δικούς τους
όποιος περάσει κατά δω, ξεχνάει τα κατακείθε.

58 ΝΑ 'ΤΑΝΕ ΝΑ ΓΥΡΙΖΑΝΕ

Να 'τανε να γυρίζανε του κόσμου οι πεθαμένοι
δε θα 'κλαιε η μάνα το παιδί και το παιδί τη μάνα
δε θα 'κλαιγαν τ' αντρόγυνα, τα πολυαγαπημένα.
Μα, αν στερέψει η θάλασσα και γίνει περιβόλι
κι όταν κάνει η ελιά κρασί και το σταφύλι λάδι,
τότε θα περιμένουμε να 'ρθουν από τον Άδη.

59 ΗΛΙΕ ΜΟΥ

- Ήλιε μου, στο βασίλειμα θέλω να παραγγείλω
και με το ηλιοβάρεμα θέλω να σε ρωτήσω
πώς τα περνάνε οι άρρωστοι κι οι βαριοσκοτωμένοι;
- Οι άρρωστοι βαριοβογγούν, οι πληγωμένοι σκούζουν
κλαίνε και τα μικρά παιδιά, γυρεύουν τις μανάδες.

5 (Παραλλαγή για τους άκληρους)*

Των άκληρων τα άρματα, των άκληρων τα ρούχα
δεν πρέπει να φορένονται, δεν πρέπει να φοριούνται
μόν' πρέπει να κρεμάζονται στις εκκλησιάς την πόρτα
να τρώει η σκουριά τα σίδερα κι η κόπιτσα τα ρούχα.

* στην αρχαία Σπάρτη, ως γνωστόν, ο ανύπαντρος και ο άτεκνος προκαλούσαν την περιφρόνηση και αποτελούσαν <<ντροπή>> στην κοινωνία. Οι Τσάκωνες, απόγονοι των αρχαίων Λακώνων, διατήρησαν ως τις μέρες μας αυτή την αντίληψη και την περνούν και στο μοιρολόγι τους.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΤΟΥ ΖΕΥΓΑ

Ένας ζευγάς, καλός ζευγάς, στους κάμπους καματεύει
πουλάκι πήγε κι έκατσε στου αλετριού το χέρι
δεν κελαηδούσε σαν πουλί, μήτε σαν χελιδόνι
μόν' κελαηδούσε κι έλεγε, ανθρώπινη λαλίτσα:
- Εσύ, ζευγά, καλέ ζευγά, σπέρνεις, δε θα θερίσεις.
- Και, πού το ξέρεις, ρε πουλί, και συ ρε χελιδόνι;
- Εχθές, προχθές ανέβηκα στους ουρανούς επάνω
και είδα και σε γράψανε με τους αποθαμένους.
- Σκίσιμο θέλει το χαρτί, χύσιμο το μελάνι
και μια κλωτσιά ο γραμματικός, να πέσει στο ποτάμι.

6 ΗΘΕΛΑ

Ήθελα για να πέθαινα 'να Σάββατο το βράδυ
και Κυριακή πρωί-πρωί να κατεβώ στον Άδη
να ιδώ τους νιους που λούζονται και λέγουν το τραγούδι:
<<μουστάκια μου καραμπογιά, που δε χαρήκατε ντουινιά>>.
Ήθελα για να πέθαινα 'να Σάββατο το βράδυ
και Κυριακή πρωί-πρωί να κατεβώ στον Άδη
να ιδώ τις νιες που λούζονται και λέγουν το τραγούδι:
<<φουστάνια μου μεταξωτά, που δε χαρήκατε ντουινιά>>.
Όλα να τα κρεμάσουνε στις εκκλησιάς τις πόρτες
να τρώει η σγουριά το σίδερο κι η κόπιτσα τα ρούχα.

Ο ΧΑΡΟΣ ΚΙ Ο ΛΕΒΕΝΤΗΣ

Λεβέντης εροβόλαγε από ψηλή ραχούλα
είχε το φέσι του στραβά και τα μαλλιά του φούντα
και το μαντήλι στο λαιμό, το βαριοκεντημένο.
Ο Χάρος τον αγνάντευε από ψηλή ραχούλα
καρτέρι πήγε κι έκανε σ' ένα στενό σοκάκι:
- Καλή σου μέρα, χάροντα - καλώς τον το λεβέντη.
- Λεβέντη, πούθεν έρχεσαι και πούθε κατεβαίνεις;
- Από τα πρόβατα έρχομαι, στο σπίτι μου πηγαίνω.
- Λεβέντη, μ' έστειλε ο Θεός να πάρω την ψυχή σου.
- Άκουσε, χάρε, να σου πω και να σου μολογήσω
χωρίς αστένια κι αρρωστιά, ψυχή δεν παραδίνω
μον' έβγα να παλαίψουμε σε μαρμαρένια αλώνια
κι αν με νικήσεις, χάρε μου, να πάρεις την ψυχή μου
κι αν σε νικήσω πάλι 'εγώ, να πάρω τη δική σου.
Και βγήκαν και παλαίψανε απ' το πρωί ως το βράδυ
κοντοβασίλεμα ηλιού, που πάει να βασιλέψει
ακούν το νιο που βόγγαγε και βαριαναστενάζει
αρχίζει ο νιος και κόβεται κι ο χάρος δυναμώνει:
- Άσε με, χάροντα, άσε με να ζήσω λίγ' ακόμη.
Έχω γυναίκα κι είν μικρή και χήρα δεν της πρέπει
έχω παιδάκια κι ορφανά δεν πρέπει για να μείνουν
έχω τα πρόβατα άκουρα και το τυρί στο ζύγι.
Κι ο χάρος του απάντησε κι ο χάροντας του λέει:
- Τα πρόβατα κουρεύονται και το τυρί πουλιέται
και τ' ορφανά πορεύονται κι οι χήρες κονομιώνται.

* Είναι παραλλαγή από το γνωστό, σε πανελλήνια κλίμακα, δημοτικό άσμα, από το οποίο, Παλαμάς, εμπνεύστηκε το υπέροχο ποίημα: <<Ο Διγενής κι ο Χάροντας>>.

ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ

Ο Χάρος έβαλε βουλή να φτιάσει περιβόλι
τ' όργωσε, το διβόλισε να το φυτέψει θέλει
βάζει τις νιες για λεμονιές, τους νιους για κυπαρίσσια
βάζει και τα μικρά παιδιά δυόσμους και καρυοφύλλια
βάζει και τους μεσόκοπους, φραγή στο περιβόλι.
Παρακαλώ την Παναγιά και προσκυνώ τους άγιους
να μου χαρίσουν τα κλειδιά, να μπω στο περιβόλι
να κόψω κλώνους λεμονιάς, κλωνάρια κυπαρίσσι
να γιόμιζα τα χέρια μου, τριαντάφυλλα και βιόλες
να πέρναγα κι απ' τη φραγή να χόρταινα κουβέντα.

ΕΥΧΕΣ*

Όλα τα λούλουδα της γης τ' άνθη του παραδείσου
συγκέντρωσαν οι άγγελοι και πήραν την ψυχή σου
παιδιά σου και εγγόνια σου να 'χετε την ευχή σου
Σύρε να πας με το καλό, την Παναγιά και το Χριστό
να βρεις τις πόρτες ανοιχτές και τις λαμπάδες αναφτές
και στη δεξιά σου τη μεριά, νάν' ο Χριστός κι η Παναγιά.

* Το λένε σε υπέργηρο νεκρό με παιδιά κι εγγόνια, που έζησε καλή ζωή.

ΤΙΠΟΤΑ ΔΕΝ ΕΖΗΛΕΨΑ

Τίποτα δεν εζήλεψα δω στον απάνω κόσμο
να ξέρω να μοιρολογώ, να κλαίω πεθαμένους
να κλαίω νιους, με τ' άρματα και νιες με τα στολίδια
να κλαίω και τα μικρά παιδιά με τα χρυσά παιχνίδια
να κλαίω και τους μεσόκοπους με τη γλυκιά κουβέντα
να κλαίω και τους γέροντες με την πολλή τη γνώση
να κλαίω τους κακότυχους, τους κακοτυχιασμένους:
<<Ανάθεμά σε, χάροντα και πάλι ανάθεμά σε>>.

ΕΠΙΘΥΜΙΑ Ι

Παιδιά μ' ζυγώνει ο θάνατος κι έρχεται η φευγάλα
σε άλλους τόπους θα βρεθώ, πολύ μακριά θα πάω
μον' χάρη θέλω κι εξορκιά στους εδικούς μ' αφήνω
σαν έρθ' η ώρα η στερνή και μείνω το κουφάρι
να μη με θάψτε σ' εκκλησιά ούτε σε νεκροτόπι
μον να με θάψτε ξάγναντα, πάνω σε γλεντοτόπι
ν' ακώ λαγούτα να χτυπούν, τούμπανα να σκουίζουν
ν' ακώ λεβέντικο χορό να σέρνουν παλληκάρια
τ' ήμουν κι εγώ στα νειάτα μου λεβέντης απ' τους πρώτους.

ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΙΙ

Σαν αρρωστήσω, μάνα, στο λέω καθαρά
γιατρούς να μη μου φέρεις, μάλιστα γιατρικά
παρά καλά κορίτσια να με κλάψουνε
τα πρώτα μου ξαδέρφια να με θάψουνε
στον άμμο να με θάψτε, στην ακρογιαλιά
λουλούδια να φυτέψεις και τριανταφυλλιά
να 'ρχονται τα κορίτσια να ποτίζουνε
και μένα τον καημένο να δροσίζουνε.

ΠΕΣ ΜΟΥ...

Πές μου, ακριβέ, πότε θα 'ρθεις, για να σε περιμένω
να φτιάσω άρτο για να φας, κρεβάτι για να πέσεις
να πλύνω και τα ρούχα σου να τα ξαναφορέσεις.
<<Αν φτιάσεις άρτο φάτε τον, κρεβάτι κοιμηθείτε
κι αν πλύνεις και τα ρούχα μου δος τα για την ψυχή μου>>.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΣΕ ΣΚΟΤΩΜΕΝΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ ΚΥΝΟΥΡΙΑ

Ανάθεμά σε, Γερμανέ, με την επιδρομή σου
π' άλλους φριχτά τους σκότωσες κι άλλους παίρνεις μαζί σου.
Θέλ'τε ν'ακούστε κλάματα, δάκρυα και μοιρολόγια;
περάσεται από τον Κοσμά κι από τον Άγιο Πέτρο
εκεί θ' ακούστε κλάματα, δάκρυα και μοιρολόγια
που κλαίν' οι μάνες τα παιδιά κι οι αδερφές τ' αδέρφια
σας κλαίν' εσάς, λεβέντες μου, εννιά μοιρολογίστρες
οι έξι κλαίνε το πρωί κι οι τρεις το μεσημέρι
και με το ηλιοβασίλεμα να κλαίν' όλες αντάμα
οι τρεις να κλαίν τα νειάτα σας κι οι τρεις τη λεβεντιά σας
κι οι τρεις οι πιο καλύτερες, το μακελιοκομό σας.

Τραγούδια και Μουσικά Όργανα στην Τσακωνιά

Δημοτικά τραγούδια δεν παραδόθηκαν στην τσακωνική διάλεκτο, γεγονός που πρέπει να αποδοθεί, μάλλον, στη μικρή, εδαφικά και πληθυσμιακά, έκταση της Τσακωνιάς, η οποία δεν ήταν δυνατόν να δημιουργήσει και να συντηρήσει τραγούδια δικά της. Κάποια τραγούδια που φέρονται ως τσακωνικά δημοτικά είναι δημιουργήματα ατόμων και δεν έχουν λαϊκή την προέλευση.

Όσο για τα μουσικά όργανα, σπανίως έκαναν την εμφάνισή τους στα φτωχά Τσακωνοχώρια. Έτσι, ο χορός συνοδευόταν από τραγούδια που λέγονταν με το στόμα. Στους γάμους, αν ο γαμπρός και κυρίως οι χορευτές ήταν γενναιόδωροι, μπορούσαν να ικανοποιήσουν τις οικονομικές απαιτήσεις των οργανοποιχτών, που έπαιζαν βιολί και λαγούτο, όργανα ξενόφερτα, όπως ήταν και το κλαρίνο στα βόρεια χωριά και το σαντούρι στο Λεωνίδιο. Στη Σίταινα, στην Καστάνιτσα και στον Πραστό οι οργανοπαίχτες έρχονταν από τον Πλάτανο, γειτονικό χωριό της Σίταινας, ενώ στον Τυρό, στην Πραγματευτή και στο Λεωνίδιο, από τις αρχές τουλάχιστο του αιώνα μας, υπήρχαν ντόπιοι. Στη Σίταινα και στην Καστάνιτσα, ίσως όμως και στον Πραστό και στον Τυρό παλαιότερα, χρησιμοποιούσαν στο χορό και τη φλογέρα -τη ντιλιβίρα (από το αλβ. Delevera)- από καλάμι συνήθως, με έξι τρύπες από τη μία πλευρά και μία από την άλλη, ανοιγμένες με καμένο σιδερικό. Κάποτε η φλογέρα -στη Σίταινα π.χ.- συνεργαζόταν με το βιολί και το λαγούτο, και παλαιότερα άκουγε κανείς, όχι σπάνια, τα τσοπανόπουλα που προσπαθούσαν να μάθουν το παίξιμό της τις ώρες που τα κοπάδια τους έβοσκαν στις πλαγιές.

Δεν πρέπει, πάντως, μ' αυτά που σημειώθηκαν να νομίζει κανείς ότι το ρεπερτόριο των οργανοπαιχτών ήταν πλούσιο. Αν εξαιρέσουμε μερικούς ξενόφερτους ή διδαγμένους το παίξιμο του βιολιού από ξενόφερτους, οι υπόλοιποι ήταν πρακτικοί κι έπαιζαν ελάχιστα μόνο τραγούδια, τους γνωστούς τους σκοπούς, ακόμη κι όταν οι χορευτές, θέλοντας να επιδείξουν την ικανότητά τους στους νέους χορούς, ζητούσαν από τους οργανοπαίχτες να τους συνοδεύσουν.

Πάντοτε όμως οι οργανοπαίχτες που τις περισσότερες φορές ήταν ντόπιοι, ήξεραν τις προτιμήσεις του καθενός, τα αγαπημένα του τραγούδι και το έπαιζαν, όταν αυτός έμπαινε μπροστά στο κύκλο είτε για να επιδειχθεί κάνοντας τις φιγούρες του, είτε για να χορέψει τον δεύτερο ή την δεύτερη στη σειρά του κύκλου. Ο πρώτος ήταν αυτός που πλήρωνε και τα όργανα, όταν χόρευε. Υπήρχε μία ιδιαίτερη σχέση μεταξύ οργανοπαίκτη και πρωτοχορευτή. Ο ένας εξαρτιόταν άμεσα από τον άλλο. Πολλές φορές ο οργανοπαίκτης, κυρίως ο βιολιτζής, όταν έβλεπε ότι χόρευε καλά αυτός που χόρευε μπροστά ή θα σηκώνονταν και θα πήγαινε παράλληλα του και θα έπαιζε ή θα σηκώνονταν όρθιος στη θέση του για αν τον ικανοποιήσει. Εκτός αυτού οι οργανοπαίχτες στηρίζονταν στη γενναιοδωρία των χορευτών, οι οποίοι υπολόγιζαν τη μικρή τους αυτή επίδειξη. Τα φιλοδωρήματα, συνήθως, ήταν μερικά κέρματα, εκτός αν αυτός που έσερνε το χορό είχε την οικονομική άνεση για να τιμήσει ιδιαίτερα κάποιον, οπότε το φιλοδώρημα ήταν ένα μικρότερης ή μεγαλύτερης αξίας χαρτονόμισμα, που κάποτε ο χορευτής το κολλούσε επιδεικτικά στο μέτωπο του οργανοπαίκτη.

Σήμερα η σχέση αυτή δεν υπάρχει στο βαθμό που υπήρχε παλαιότερα γιατί με την εξέλιξη της τεχνολογίας και των μικροφωνικών εγκαταστάσεων οι οργανοπαίχτες βρίσκονται απομονωμένοι σε μια άκρη της πλατείας ή σε κάποια εξέδρα συνήθως, μακριά από τους χορευτές, τους οποίους αποστερούν όπως και τους θεατές από τη μελωδία των οργάνων.

Προτείνεται: ο χορός να χορεύεται συνοδεία λαϊκών οργάνων από ντόπιους οργανοπαίχτες που το μουσικό τους ένστικτο δεν έχει αλλοιωθεί ακόμα. Όπου δεν είναι διαθέσιμα λαϊκά όργανα να χρησιμοποιείται η ηχογράφηση του Συλλόγου προς Διάδοσιν της Εθνικής Μουσικής. Στην ηχογράφηση αυτή παίζουν ο Ηλίας Κόκκορης βιολί, ο Παναγιώτης Ζώργιας ή Λαπούρας σαντούρι και ο ίδιος ο Σίμων Καράς λαγούτο. Πρέπει να σημειώσουμε ότι όπως αναφέρει ο υιός του μακαρίτη πια Ηλία Κόκκορη, ο Ανδρέας, ο πατέρας του το έπαιξε όπως ακριβώς το είχε ακούσει από παλαιότερους Τσάκωνες μουσικούς.

Η Τσακωνική Φορεσιά

Στις 6 του Σεπτέμβρη είναι η γιορτή του Ταξιάρχη (γιορτάζεται το εν Χώναις θαύμα του Ταξιάρχη, όπως αναφέρεται στο ημερολόγιο της εκκλησίας μας) και γίνεται μεγάλη γιορτή στον Πραστό. Πολύς ο κόσμος που συγκεντρώνεται στην παλιά πρωτεύουσα της Τσακωνιάς, στο παραδοσιακό αυτό χωριό της περιοχής, για να παρακολουθήσει τον Εσπερινό - την παραμονή- και τη Θεία Λειτουργία ανήμερα, αφού γιορτάζει ο ομώνυμος ναός, μια από τις πιο παλιές εκκλησίες που υπάρχουν στον Πραστό.

Μετά τον Εσπερινό ακολουθεί η εκδήλωση που είχε προγραμματίζει ο Πολιτιστικός Σύλλογος Πραστού-Αγίου Ανδρέα. Οι Πρασιώτες είναι γλεντζέδες με τ'όνομα. Κι όταν πρόκειται να γλεντήσουν στο χωριό τους, μεταφέρονται "συγκάρτσουλοι" και συγκεντρώνονται τα "Χώρα" για να δώσουν το παρόν. Εκεί, στην πλατεία της Παναγιάς- που ως πρόσφατα ήταν ο μόνος χώρος συγκέντρωσης- και στην καινούρια πλατεία-τώρα- που ανακατασκευάστηκε και στην ταβέρνα δίπλα, πήραν θέση όλοι για να γευτούν το καλό κρασί και το νόστιμο μεζέ, γλεντώντας μέχρι να χαράξει η μέρα.

Στην πλατεία της Παναγιάς κάνει την παρουσία της και η χορευτική ομάδα του Συλλόγου, πλαισιωμένη από "φιντάνια" της Τσακωνιάς, αγόρια που φορούσαν την παραδοσιακή φουστανέλλα και κορίτσια ντυμένα με τη στολή της Τσακωνιάς.

Οι Τσάκωνες όταν μιλούν για την περιοχή και τις παραδόσεις τους, για τα έθιμα και τις συνήθειές μας, αισθάνονται μεγάλη περηφάνεια. Καλλιεργούν μέσα τους ασταμάτητα το Τσακωνικό γονίδιο, αυτό που έχει κάνει μια πορεία εκατοντάδων ετών, τους τρέφει, τους προσφέρει, τους δυναμώνει και δεσμεύει να κρατούν την υπόσχεσή τους ώστε να παραδίδουν ως ιερά παρακαταθήκη στις επόμενες γενιές την "προϊκα" που τους χάρισαν οι πρόγονοί τους.

Παρατηρώντας τη γυναικεία στολή που φορούν τα λυγερόκορμα κορίτσια, κάποιοι συνειδητοί θιασώτες της παράδοσης προσπαθούν να την ταιριάξουν με την αυθεντική, τη γνήσια Τσακωνική που φορούσαν οι μανάδες και οι γιαγιάς στους γάμους και τα πανηγύρια τους. Το μόνο που βρίσκουν να ταιριάζει ήταν ο Τζουμπές (ζιπούνι)...

Ας αναφέρουμε λοιπόν προσεκτικά και με τάξη όλα τα κομμάτια που συνθέτουν την γυναικεία Τσακωνική φορεσιά που συνήθιζαν να φορούν οι αρχόντισσες του Πραστού και κατόπιν του Λεωνιδίου:

Άσπρο πουκάμισο -ή όγγιουμα- με λαιμόκοψη, μακρύ ως τον αστράγαλο, από λεπτό μεταξωτό ύφασμα, κεντημένο με μεταξωτά άσπρα κεντήδια ή χρυσονήματα στην τραχηλιά και με μακριά μανίκια -τις μάνικες- και δαντελίτσα στο τελείωμά τους. Επάνω από αυτό τοποθετείται το αμάνικο φουστάνι -ή βραχάνι- από ατλάζι (ύφασμα από μαλλί και τρίχα καμήλας συνήθως πράσινου - λαδοπράσινου χρωματισμού και σπανιότερα κίτρινο-χρυσασφί, με μπούστο ανοικτό και ρέλι στις άκρες και την πλάτη με γαζιά "καθρέφτη". Στο γύρο της μέσης υπάρχουν περίπου 75 πιετάκια για να δίνουν την άνεση στη φούστα και στο τελείωμα υπάρχει η κόκκινη φάσα από τσόχα - ο ποδόγιουρε- με 18 πόντους περίπου φάρδος, που στην άκρη της περνά ένα ρέλι κίτρινο. Ακολουθεί το μακρυμάνικο -ή ζιπούνι- είδος μικρής ζακέτας από

χρυσούφαντο ύφασμα, που κουμπώνει μπροστά με δυο κοπίτσες, έχει ανοιχτό μπούστο, και μανίκια μακριά που καταλήγουν σε "χωνί" με σκίσιμο από τον αγκώνα και κάτω, τα καλκάνια- άνοιγμα 10 πόντων περίπου. Το ζωνάρι, ταινία χρυσοκέντητη τριών περίπου δακτύλων, με τις ασημένιες ή επίχρυσες πόρπες, κουμπώνει μπροστά και σφίγγει το μακριμάνικο και το φουστάνι. Επάνω από αυτά φοριέται ο τζουμπές από κόκκινη τσόχα ή ατλάζι σε απαλή απόχρωση, ρελασμένος γύρω γύρω, με τα ειδικά κοψίματά του στην πλάτη (υπήρχαν ειδικοί ραφτάδες παλιά ασχολούμενοι με το ράψιμο των τζουμπέδων), χωρίς μανίκια, εξωτερικός ποδήρης επενδύτης. Συνηθιζόταν μόνο από τις νύφες και τις νέες της πρώτης κοινωνικής τάξης. Επάνω από το τζουμπέ, στους ώμους, ρίχνεται το σπαλέτο ή μαγλίκι, σε σχήμα τριγώνου, ένα μεταξωτό μαντήλι καρώ, που στερεώνεται μπροστά στο στήθος με πολύτιμη καρφίτσα. Το φέσι στο κεφάλι, δεν είχε ποτέ πιέτες. Έβγαινε από καλούπι και από τη μέση της κορυφής του ξεκινά το κοντό κορδονάκι που συγκρατεί τη μακριά φούστα από μπλε μεταξωτές κλωστές. Εισήχθη τελευταία στην επίσημη στολή και αντικατάστησε τον περίπλοκο κεφαλόδεσμο της Πρασιώτισσας, με την πατροπαράδοτη κόμμωση, τις δύο μεγάλες πλεξούδες περιστρεφόμενες περί την κεφαλή. Επίσης, κάτω από τις πόρπες της ζώνης παλιά περνούσαν ένα μεταξωτό χειρομάντηλο σε χρώμα απαλό ροζ και άσπρο.

Αυτά τα κομμάτια συνθέτουν τη μια φορεσιά - την επίσημη, της καθουμένης όπως χαρακτηριστικά έλεγαν στο Λεωνίδιο, της αρχόντισσας.

Υπάρχει και η δεύτερη φορεσιά που αποτελείται από ύφασμα καρώ, με χρώματα βαθύ κόκκινο, λίγο κίτρινο και μαύρο. Είναι η καθημερινή φορεσιά. Με αυτό το ύφασμα, υπάρχουν φορεσιές με φουστάνι με μανίκια που συνοδεύεται με μπολκάκι "μεσάτο" του ιδίου υφάσματος ή με τζουμπέ (χωρίς το μπολκάκι) από κόκκινη τσόχα, όπως στην πρώτη φορεσιά. Το φουστάνι με ανοιχτό μπούστο και με πολλές πιέτες στη μέση- οι περισσότερες στο πίσω μέρος. Στο τελείωμα της φούστας υπάρχει μαύρο ρέλι. Παλιά, στα πόδια τους φορούσαν οι τζουμπελούδες παντόφλες χρυσοκέντητες. Σήμερα χρησιμοποιούνται, ομοιόμορφα, μαύρο παπούτσι και άσπρη κάλτσα.

Η ανδρική ενδυμασία αποτελείται :

- το **πουκάμισο**, από λευκασμένο ύφασμα με άρραφτες δίπλες για να δίνει πλάτος και στη μέση ζωνάκι, τρία-τέσσερα δάκτυλα φάρδος ίσα ίσα με την περίμετρο της μέσης. Το επάνω μέρος οι ραμμένες πιέτες το φέρνουν ίσα ίσα με τον κορμό και κουμπώνει με κουμπιά. Έχει μανίκια μακριά σε όλο το πλάτος. Τα μανίκια αφήνουν να φαίνεται το πλεκτό μανικέτι. Στις στροφές του χορού, όταν σηκώνει ο χορευτής το χέρι του, πέφτει το μανίκι και φαίνεται το πλεκτό, φτιαγμένο από ψιλό νήμα.
- το **γιλέκο**, από τσόχα μπλε. Το σιρίτι είναι η μόνη του γαρνιτούρα, πάνω από κάθε ραφή σε πολλές σειρές με ένα-δυο δάκτυλα διαφορά μεταξύ τους. Στο μπροστινό μέρος κεντιούνται σχέδια με σιρίτι και ράβονται κουμπιά με μετάξι. Στη μασχάλη μπαίνει μαντήλι μεταξωτό όπως και στο σελάχι.
- το **στενοβράκι**, τόσο στενό, που για να φορεθεί τύλιγαν τα πόδια με χαρτί, κι απ' έξω
- η **φουστανέλλα**. Η χάρη σ' αυτήν είναι οι πολλές "λόξες" (φύλλα:200-300) και καλοσιδερωμένη. Ανάλογα με το βάρος της κάθε μία, είναι χωρισμένη σε δύο ή τέσσερα κομμάτια που ενώνονται την ώρα που φοριέται. Θα πρέπει η φουστανέλλα να σκεπάζει το γόνατο και να μην ανοίγουν οι πιέτες.
- οι **κάλτσες** είναι πλεκτές και το **τσαρούχι** –αρβανίτικο- αγοράζόταν από άλλες περιοχές. Απ' έξω φοριούνται οι σκάλτσες, γίνονται από τσόχα μπλε και κουμπώνουν με κόπιτσες. Για να είναι στέρεες δένονται με κορδόνι μάλλινο ή μεταξωτό, κάτω από το γόνατο και με τις άκρες απ' έξω.
- το **εσορκάδι** γίνεται από μάλλινο μαύρο υφαντό. Είναι σαν γιλέκο, αλλά εμπρός σταυρώνει κι έχει κόπιτσες κι από τα 2 μέρη.
- Όταν ο καιρός ήταν πολύ ψυχρός φοριόταν το **πισομάνικο**, γιλέκο με μανίκια, ραμμένα κατά το ήμισι, για να περνά το χέρι άμα έκανε κρύο ή ριχνόταν πίσω περνώντας το χέρι από το άνοιγμα.
- το **μανικοκάπι** είναι σαν το εσορκάδι και έχει μανίκια σαν το πισομάνικο. Κουμπώνει με κουμπιά ως πάνω, και στο ρεβέρ κάνει μύτη και κλείνει με κουμπιά. Εκεί πάνω γίνονται κεντήματα και σχεδόν πάντα είναι κλειστό.
- το φέσι φοριόταν κατά το αριστερό μέρος ή και προς το άλλο. Το χτένισμα γινόταν με τέτοιο τρόπο ώστε μερικά μαλλιά να μένουν έξω από το φέσι και στρίβονταν προς τα πάνω.

Αν υπήρχε πένθος έμπαινε στο φέσι ένα μαύρο τούλι και άφηναν μουσι.

Δενόταν ένα μεταξωτό ζωνάρι κροσάτο με το κρόσι δίπλα. Αν υπήρχε οικονομική άνεση, φοριόταν βελούδινο εσορκάδι και σκάλτσες. Οι μεσόκοποι φορούσαν και **πατατούκες**, ενώ ένας μεγαλύτερος απλά φουστανέλλα μα δεν έφτιαχνε τα μαλλιά και αντί για φέσι φορούσε σκούφο ρώσικο (φερμένο από τη Ρωσία). Δεν έβαζε μαντήλι μεταξωτό. Πουκάμισο φορούσε λευκό, με κλειστό ρεβέρ μ' ένα κουμπί. Αντί αρβανίτικο τσαρούχι, φορούσε χοντρά κοφτά παπούτσια, τα **στιβάνια**.

Ο Τσακωνικός Γάμος

- Η κόρη στο σπίτι -

Η κόρη στη Τσακωνιά είχε και έχει μια ξεχωριστή θέση μέσα στο σπίτι, στην οικογένεια, στην κοινωνία. Η μητέρα που δεν είχε κόρη, θεωρείται άτυχη. Μια με την άλλη αδελφές ή συγγενείς ή φιλενάδες, άμα θέλουν να αλληλοκαταραστούν, συνηθίζουν μεταξύ πολλών και το : "Να μη θηληκώσει". Έτσι, όταν μια μητέρα έχει μόνο γιούς και τη μακαρίζουν, συνήθως λέει : "Αμήτσι να ζήου..αμή εν' έχα ταν ισάττη να μι βάτση" – "Αλλά τι να ζήσω; μήπως έχω το κορίτσι να με κλάψει;" Το λέει με διπλή σημασία. Αφ' ενός..."και να μακροζώισω, κορίτσι δεν έχω να με κλάψει", και αφ' ετέρου, εννοεί : "αν είχα κορίτσι θα εχρειάζετο να ζήσω για να το προστατέψω..." Κατά την ίδια λογική λένε : "Ο γιος γαμπρός δε γίνεται κι η νύφη θυγατέρα". Κατά τη γέννηση, όμως, της κόρης, οι περισσότεροι δυσαρεστούνται κάπως. Σκέπτονται ότι έχουν μεγαλύτερες φροντίδες και προπάντων για την αποκατάσταση, την παντρεία, την προίκα.

Μια μητέρα του τόπου, όταν αποκτούσε κόρη θα έμπαινε σε σκέψη για την παντρεία της κόρης. Έπρεπε να σκέπτεται ότι είχε κόρη, και μια μέρα, ήταν υποχρεωμένη να δώσει προίκα. Και έκανε αρχή να φτιάχνει προίκα στην σεντούκα. Θα έπαιρνε μαλλιά να ξάνει και να γνέσει, για να υφάνει προικιά. Λίγο πολύ όλες ύφαιναν. Με μαλλιά έφτιαχναν κιλίμια, χειράμια, ταγάρια και φουστάνια. Με βαμβακερά νήματα, έκαναν τα περισσότερα εσώρουχα, στρωσιδία και εξωτερικά. Λίγα λίγα ό,τι οικονομούσε η μάνα έφτανε να γεμίσει τη σεντούκα. Όταν η κόρη έφτανε σε ηλικία 12 ετών, έξενε κι εκείνη. Θα έπλεκε για την οικογένεια και για τα δικά της. Η μάνα θα έβαζε τον άντρα σ' έννοια να μαζέψει χρήματα για προίκα του κοριτσιού. Αναλόγως με την προίκα που είχαν να δώσουν, σκέπτονταν και ποιο γαμπρό μπορούσαν να κάνουν-να προτείνουν στέλνοντας προξενιό-.

Παντρεύονταν με προξενιό. Από δέκα-δώδεκα χρονών όντας τα παιδιά, συζητούσαν το συμπεθεριό οι γονείς. Αν συμφωνούσαν, τέλειωναν και σε 2-3 χρόνια παντρεύονταν.

Μετά τα παζαρέματα των συμπεθέρων για να βγάλουν πιο μεγάλη προίκα από τον κατσουφιασμένο πεθερό, αφού καταλήξουν σε συμφωνία και τελειώσει το συνοικέσιο, βγαίνουν στο λιακωτό του σπιτιού με την καραμπίνα στο χέρι κι αρχίζουν το τουφεκίδι μέσα στο σκοτάδι της νύχτας. Είναι σημάδι του χωριού πως κάποιο συνοικέσιο έγινε. Όλοι οι συγγενείς και φίλοι για το χαρμόσυνο γεγονός απαντούν κατά τον ίδιο τρόπο. Πρώτο φαγοπότι ήταν τα κοτόπουλα. Γλέντια από το ένα σπίτι στο άλλο και από τη μια ταβέρνα στην άλλη, στην αγορά, ήταν αρκετό για να το μάθουν, ν' ακουστεί στο χωριό. Στον κόσμο διεδίδετο από την ώρα που τέλειωνε το συνοικέσιο.

Την πρώτη Κυριακή από την βραδυά εκείνη ο πατέρας της νύφης μαζί με μερικούς συγγενείς του πάει στο σπίτι του γαμπρού την "κόπια" (προικοσύμφωνο), που έχει γράψει με λεπτομέρεια την κινητή και ακίνητη προικοδότηση της κόρης του, τελειώνοντας με την ευχή: "Εμείς λίγα και ο Θεός πολλά". Ο γαμπρός υπογράφει και η "κόπια" επιστρέφει στο σπίτι της νύφης, όπου εκείνη έχει χρέος να προσφέρει γλυκό και φιλοδώρημα (ασήμωμα).

Προικοσύμφωνον τοῦ 1797 ηὐλίου προτη

Ἐπιτόμιμα του πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς τιμὴ καὶ δόξαν τῆς
 πηγῆς υπερουλογημένης δεσπίνης ἡμῶν θεοτοκου καὶ ἀηκαρθένου μαρίας καὶ του
 ἀγίου ἀνδρέου μεγαλομάρτυρος προκοπίου καὶ πάντων των αγίων ἀμην, ὅθεν ἐγὼ ὁ
 κωνσταντῆς τοῦ μιστοράκη οἰμοῦ με τῇ μητέρα μου συζέδομαι τὴν ἀδελφὴ μου τὴν
 μαρούλα με νόμιμον καὶ συλλογικὸν ἄντρα τὸν μιχάλη του νικολα Μακρυμιχάλου καὶ
 τάξομε διὰ χάρις προκίεπρωτης καὶ ἀρχῆς 510 γερανια καὶ το χωράφι του πετούσι
 ὅλο ὅσο καὶ ἀν ἰνε συναριατε ἀπὸ τὸ πάνω μέρος ἀνδρας Δερνικος ετι στου γερανίκη
 στου σιορα ἀπο πάνω το χωραφι με τῇ συμφωνία να περνη ὁ τζουκατος το ενα μερτικο
 καὶ τα δυο ο αλος ὁ γαμπρος καὶ τἀμπελι το μισο να τὸ μραζουνε ο: δυὸ γαμπροί.
 καὶ τὸ χωραφι του πετούσι ὅλο στο καὶ ἀν ἰνεσυναριατε ἀπο τὸ πάνω μέρος γιοργι
 σαπουνακι καὶ ἀπὸ τὸ ἄλο μέρος κωνσταντη τζουκατου ετι χωραφι στο σερνιάλη ὅλο
 εσο καὶ ἀν ἰνε συνοριατις θεοδορος κυριος κ.λ.π. Πουκάμισα καὶ φουστανια δώδεκα,
 ζουπουνια εἴς, τα δύο τσοχίνα, πολισ τεσσερες, τραστα τρια, σακια δυο, ρασο μεγάλο
 ενα, μαξιλάρια δυο, σεντονα μια, πασκηρι ζευγος, μια μαντανία, κιλίμια, σαχανια
 τεσσερα, μπουρεκοταφο ενα, τεστα μία, τηροτριφτι ενα, σεντουκι ενα, γίδια επτα καὶ
 μελλήσια δεκα καὶ γελαδα μια, ζουναρι ενα, δαχτυλιδια οχτο, τσαμπρακια (σκουλα-
 ρίκια) ζευγαρια τρια, ταυτα παντα καὶ με τὴν ευχη το γονιο καὶ παντου αφτου
 παντοδουναμου θεου ἀμην, ἐγὼ ο κωνσταντης του γιανι μιστορι οἰμοῦ με την μητέρα
 μου δεδεομε καὶ τανωθεν

Μιχαήλης σιορας μαρτυρο
 Μιχαήλης σαπουνάκης μαρτυρο

γιαννης σαπουνακης μαρτυρο
 γιοργης γιανουσης
 συγράφας καὶ μαρτυρο.

Γ.Γ. Παρεσχέθη παρὰ τοῦ Ἐθαγγ. Μακρυμιχάλου.

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ 1837

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ Ἰουὸ καὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος καὶ ἀπάντων τῶν
 ἀγίων ἀμην, ὅθεν καγὼ ὁ Κωνσταντῆς Μ. Κοντολέας ὄμοῦ με τὴν γυναίκα μου Μα-
 ρουλα του Ν. Αλαουδάκη παντρεύομεν τὴν θυγατέρα μας Θωμαί με νόμιμον καὶ
 συλλογικὸν ἄντρα τὸν υἱὸν Κώστα Ρουσάλη, λέων, καὶ τὰ λοιπὰ κτήματα ἅτινα ἀ-
 ναφέροι.....

1 ἄγρια καὶ πουκάμισα ἔνδεκα, φουστάνια 2, μεταξωτὰ δέκα, ἀλαντζάδες πέντε,
 τσομπέ ενα, τζιπούνια δύο, μαξιλάρια εἴς, μπόλιες τρεῖς, ἀντρομίδες τέσσερες (4),
 δολιέντζες 5, κιλίμι εἰς, σαλία 4, τραστα 6, σεντονάκι εἰς, ἀσιμοζούναρα δύο, Δαχτυλί-
 δια δέκα, εἴς αὐτῶν πέντε ἦναι Μαλαμοκαπινισμένα, τρία ἀσημένια καὶ δύο μαλαμα-
 τένια, τέτσερα δύο, Καζάνι εἰς, συνί εἰς, μπουρεκόταφο εἰς, τεστα μία, κρουτήρι εἰς,
 γκεψάλι εἰς, τυγάνι ενα καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ τὴν τάξιν καὶ μετρητὰ τραχμάς ἀργυράς
 τετρακοσίας ἀρ. 400. ταυτα πάντα καὶ ἡ εὐχή τῶν Γονέων Ἐλαιος, Ἄμην..

Διῆθη καὶ ὁ Γαμπρὸς τῆς υἱφης διὰ προγομιαία δωρεὰς δραχμάς ἑκατὸν εἰρημόντα.
 ἀρ. 160. Ἐν λεωνιδίῳ τὴν ἡκοστὴν πρότην Ἀπριλλίου τοῦ ἔτους χίλια ὀκτακόσια
 τριακόσια ἑπτά. κωνσταντῆς Μ. Κοντολέας ὄμοῦ με τὴν γυναίκα μου Μαρούλα τοῦ Ν.
 λαουδάκη δεδόνομεν εἰς τὰ ἐπισθεν καὶ τ' ἄνωθεν διὰ χειρὸς παναγιώτη Μ. Οἰκο-
 νόμου, Σστις καὶ μάρτυρος.

Γεώργιος Μ. Παπαντώνης μάρτυς.

λέων γ. Γεώργη Μάρτυς.

Γεώργιος Μ. Μουστακαργιάς διὰ χειρὸς ἑμοῦ τοῦ Ἐμμανουήλ Δ. Καραγιάννου Σστις
 καὶ μαρτυρῶ ... δι' ἑμοῦ τοῦ Ἰδίου ἑμοῦ Ἐμ. Δ. Καραγιάννου.

Θεόδωρος Πανάγος καὶ Γιάννης Μουστακαργιάς.

ΤΣΑΚΩΝΙΚΟ ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

1819 φλεβαρίου 8

εις το ονομα του πατρος και του ηου και του αγιου πνευματος νι και αη
και εις στον σεονας τον εονον αμιν τησιπερεβλογημενις ημον θεοτοκου και
αηπαρθενου μαριας και πατον τον αγιον ταυτα εγο ο ατονις πουρνακης
σιζεβγο την διχατερα μου την μαρουλα με νομημον και βλογιτηκον ατρα το
θεοδορο του νικολα αρβανιτακη και ταζομε και δηα χαρης πρικος προτα
και αρχη χοραφη εις στο ουζουμηα το μησο να διαλεγι ο γαπρος στο απο
πανο μερος διτρις λατζης και ετερο χοραφη στο σορνιαλι το μισο να διαλεγι
ο γαπρος και ετερο χοραφη στο παλιοσαραγο το μερικτο του οσο ηνε
ημερο και αγριο να μηραζουνε το περα του το σπιρο ετερο χοραφη εις τι
παλιοχορα μερος εις τα τραπεζηα οσο και ανινε ημερο και αγριο. ἀπό το
ενα μερος νικολας λαλουδακις και απο το αλο μερος μιχαλης νικολεσης και
μια ελια στο ουζουμια την μεγαλητερι ετερα γροσια δια μετριτα γροσια
..300 ετερα γροσια ντρακοσια=ντρακοσια αποκαμισα και φουστανια ..07
πολη 04 μακριομανικα ..03 ιζουπε ενα ζηπουνι δηο ζουναρη ασιμενιο ενα
δακθυλιδια ..08 κιλικα σβελείζα κιλιμισια σακια ...3 ταγαρια ..3 σαχανια
εξη ταββα ενα προικακι ενα μεγαλο κακαβη ενα τηγανι ενα σιδεροστια ενα
κεψέ μια τριφτη ενα σουφλα μια κροτιρι γιψο σιαρτα τετζερο ενα μαξηλαρια
δηο σετονα μια πεσκιρια Ένα ο γαπρος ταζι τη χαρι γροσια εκατο σετουκι
ενα νικολας πασαρας ; ματηρο διμιτρις λησικατο μαρτηρο σπιρος πρου-
νακις μαρτηρο αδελφοστου θεοδορος στεργου
εγο αναγνωστις λησικατος βεβεονο εγραφα και μαρτηρο

(Συλλογή «Κέντρου Ἀρχαδικῶν Μελετῶν»). Ἐπιμέλεια Μ. Τ.

Σε λίγη ώρα θα πάει ο γαμπρός με τους δικούς του για να χαιρετήσουν τη νύφη. Μπροστά σε όλους τους καλεσμένους θα προσφέρουν τα δώρα τους. Γίνονται αρραβώνες επίσημοι, ανταλλάζουν δακτυλίδια, γίνεται χορός τρικούβερτος και γλέντι μέχρι πρωΐας. Από την ημέρα εκείνη οι επισκέψεις της νύφης δεν είναι τυπικές, αλλά νυκτοξημερώνεται στο σπίτι του γαμπρού και πασκίζει να δείξει την προκοπή της. Οι μέρες περνούν και γίνονται προετοιμασίες για τον γάμο. Ο αρραβωνιαστικός μπαίνει στο σπίτι σαν νοικοκύρης και η γνώμη του πρώτη για όσες υποθέσεις αφορούν το σπίτι της νύφης.

Κατά τη διάρκεια του αρραβώνος ο γαμπρός προσφέρει διάφορα δώρα. Η νύφη τραπεζώνει το σόι του γαμπρού με ψητό με πατάτες, ντολμάδες, πιλάφι άσπρο με βούτυρο και οι καλεσμένοι του γαμπρού συνοδεύουν με παραδοσιακά τραγούδια :

ΦΩΤΑΕΙ ΤΟ ΦΕΓΓΑΡΑΚΙ ΜΟΥ

Φωτάει, καλέ, φωτᾶ ...φωτᾶ τὸ φεγγαράκι μου.
φωτάει τὸ φεγγαράκι μου, νὰ πάω στὴν ἀγάπη μου.
Φωτᾶ καλέ, φωτᾶ... φωτάει ψηλὰ καὶ χαμηλὰ,
φωτάει ψηλὰ καὶ χαμηλὰ, γιὰτ' εἶναι λάσπες καὶ νερά.
Φωτᾶ, καλέ, φωτᾶ ...φωτᾶ καὶ χαμηλότερα,
φωτᾶ καὶ χαμηλότερα νὰ πάω γρηγορότερα.
Ἐγώ, καλέ, ἐγώ, ἐγώ φωτάω ὡς τὴν αὐγὴ
ἐγώ φωτάω ὡς τὴν αὐγὴ, ποιὸς ἔχει ἀγάπη ἄς περπατεῖ.

Κατὰ τὸ φαγητό: ΧΙΛΙΩΝ ΚΑΛΩΣ ΟΡΙΣΑΤΕ

Χιλιῶν καλῶς Ὀρίσατε, ἄρχοντο συμπεθέροι... καὶ ἀπαντοῦν
Χίλια καλῶς τὴν ἡύραμε τὴν τράπεζα στρωμένη... καὶ συνεχίζου
ποὺ τὴν εὐλόγησεν ὁ Χριστὸς μὲ τὸ δεξιὸ του χέρι,
νὰ ζήσ' ἢ νύφη κι ὁ γαμπρὸς καὶ ὄλο μας τ' ἄσκέρι.
νὰ κάνουν τοὺς ἐννιά ὑγιούς, τὴν μιὰ τὴν θυγατέρα
νὰ κάνουν γιουὺς γραμματικούς, δασκάλα θυγατέρα.

ἤμουνα λί, γκελμπεράκι μου, ἤμουν λίγον ἄρρωστος,
γκελμπερί, γκελμπεράκι, καὶ λίγο λαθωμένος,
καὶ λίγο λαθωμένος, πῶς τῶπαθ' ὁ καυμένος.
μαειδὲ σπαθί, γκελμπεράκι μου, μαειδὲ σπαθί μὲ λάθωσε.
γκελμπερί, γκελμπεράκι, μάειδ' ἄρμα τοῦ πολέμου,
μάειδ' ἄρμα τοῦ πολέμου, δὲν τῶλπιζα ποτέ μου.
Μιὰ λυγερή, γκελμπεράκι μου, μιὰ λυγερή μὲ λάθωσε,
γκελμπερί, γκελμπεράκι, μιὰ μικρο-παντρεμμένη,
μιὰ μικρο - παντρεμμένη, δὲν τῶθελ' ἢ καθυμένη.

ΑΠ' ΤΗΝ ΠΟΛΙ ΚΑΤΕΒΑΙΝΩ

Ἀπ' τὴν πόλιν, ...μπιρμπιλομάτα, ἀπ' τὴν πόλιν κατεβαίνω,
ἀπ' τὴν πόλιν κατεβαίνω καὶ σὲ περιτόλι μπαίνω.
Βρίσκω τὰ κλα... μπιρ-μπιρμπιλομάτα, βρίσκω τὰ κλαριά περίσσια,
βρίσκω τὰ κλαριά περίσσια, λεμονιές καὶ κυπαρίσσια.
Βρίσκω μιὰ, ...μπιρ - μπιρμπιλομάτα, βρίσκω μιὰ μηλιὰ στὴ μέση,
βρίσκω μιὰ μηλιὰ στὴ μέση, νὰ θεργολυγᾶ νὰ πέση.
Πάει ὁ κλέφτης, μπιρ-μπιλομάτα, πάει ὁ κλέφτης νὰ τὰ κλέψη,
πάει ὁ κλέφτης νὰ τὰ κλέψη κι ἄγορα νὰ τὰ κουρσέψει.
Κλέφτη μὴ κλέ..., μπιρ-μπιρμπιλομάτα, κλέφτη μὴν κλέθης τὰ μήλα
κλέφτη μὴν κλέθεις τὰ μήλα, τί μαραίνονται τὰ φύλλα.
Τᾶχ' ἀφέντης, μπιρ-μπιρμπιλομάτα, τᾶχ' ἀφέντης μετρημένα,
τᾶχ' ὁ ἀφέντης μετρημένα κι ἡ κυρὰ λογαριασμένα.

Όταν περάσουν 3-4 μέρες θα ετοιμαστούν γλυκά για να πάνε στο γαμπρό και σε όσους συγγενείς προσέφεραν δώρα. Φτιάχνουν κουραμπιέδες που πάει η μικρότερη αδερφή ή κάποια ξαδέρφη σε δίσκο (απλάδα), προσέχουν δε να μην είναι χαροκαμένη. Η οικογένεια του γαμπρού έχει σε καλό να αντιπροσφέρει ένα ρόδι, όσους σπόρους, τόσα καλά και παιδιά. Οι λοιποί συγγενείς ασημώνουν στο δίσκο την κοπέλα.

Οι επίσημες ημέρες και γιορτές (χριστούγεννα, απόκριες, πασχαλιά) συνοδεύονταν από προσφορά του γαμπρού δώρων και αγαθών στη νύφη. Χαρακτηριστική ήταν η λευκή λαμπάδα του Πάσχα.

Ο αρραβώνας μπορούσε και να διαλυθεί από κακόβουλη κατηγορία συνήθως που να επιβαρύνει τη νέα, αν γινόταν φυσικά πιστευτή. Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις προκειμένου να διεκδικηθεί περισσότερη προίκα με δικαιολογία την ύπαρξη άλλου συνοικεσίου. Αν τον αρραβώνα διέλυε το σόι της νύφης, ήταν υποχρεωμένη να επιστρέψει όλα τα δώρα, αν όμως ευθυνόταν ο γαμπρός, η νύφη κρατούσε τα πάντα.

Μαζί με την προίκα, μετά το γάμο δίνονταν και χωράφια προς καλλιέργεια –αν υπήρχαν- από το μέρος της νύφης, αλλά και του γαμπρού γιατί την ώρα του συνοικεσίου συνεισέφερε και η οικογένεια του μερίδιο στην περιουσία του μέλλοντος ζευγαριού προς συντήρηση της οικογένειας που θα δημιουργούσαν. Αν το ζευγάρι τα "έβρισκε" χωρίς συνοικέσιο, ζούσαν με ό,τι είχε προίκα η νύφη ή ο γαμπρός στην απόλυτη κατοχή του αν δεν βοηθούσε η οικογένειά του. Σε τέτοιες περιπτώσεις αναφέρονταν :

*Η μάνα σου κι η μάνα μου, στ' αλώνια κουβεντιάζουν
θεέ μου να λέγανε για μας, ν' αρραβωνιάζουν.*

Η προξενήτρα δεν είχε καμιά απολαβή εκτός από κάποιες εξυπηρητήσεις ή κάποια υπόσχεση για άλλο συμπεθεριό που να αφορά τα παιδιά της και να μπορούν οι γονείς των μελλοντύμων να καταφέρουν.

Η προίκα μεγάλωνε στα τελευταία κορίτσια της οικογένειας. Αν δεν υπήρχε άλλο παιδί (γιος) στην τελευταία δίνονταν όλα, με συμφωνία να μείνουν και οι γονείς της νύφης μαζί. Το ίδιο αν δεν υπήρχε άλλο παιδί. Ο νέος πήγαινε εσώγαμπρος και αντίκρυ στην προίκα έγραφε ένα κτήμα ή έδινε χρήματα.

Έτσι ορίζουν μια Κυριακή για την τέλεση του γάμου. Την Πέμπτη οι συγγενείς της νύφης φέρνουν κλαριά και ξύλα για το φούρνισμα του ψωμιού και των ψητών. Οι κυρίως προετοιμασίες αρχίζουν από την Παρασκευή, που η νύφη γυρίζει στα συγγενικά της σπίτια και καλεί τους συγγενείς στο γάμο της. Με χαρά την υποδέχονται και της δίνουν ένα κομμάτι μουσταλευριά διπλωμένο σε κόκκινο χαρτί, κι ένα μπουκέτο λουλούδια. Το ίδιο κάνει και ο γαμπρός.

Επίσης, ζυμώνουν τα ψωμιά. Έρχονται οι συγγενείς κι ετοιμάζονται για την ημέρα του γάμου. Μια γυναίκα βάζει το αλεύρι στη σκάφη και οι άλλες γυναίκες με νόμισμα στο χέρι κάνουν το σημείο του Σταυρού πάνω στη σκάφη κι έρχονται "ούρα κα" δηλ. "η ώρα η καλή". Τραγουδούν όλες μαζί :

*Φέρτε τα χρυσοστάφιδα, τις αργυρές κλεισάρες,
να κοσκινίσουμ' το φλουρί και το μαργαριτάρι.*

-Ευχήσου, αφέντη, ευχήσου με τώρα στα κοσκινίδια.

-Με την ευχή μου, γιόκα μου/κόρη μου, να ζήσης να γεράσεις.

-Ευχήσου, μάνα, ευχήσου με τώρα στα κοσκινίδια.

-Με την ευχή μου...κ.λ.π

Το Σάββατο σφάζουν τα ζωντανά. Πριν τα σφάξουν, τρία αγόρια, που να ζουν οι γονείς των, βάζουν πρώτα το μαχαίρι στο λαιμό των ζώων που πρόκειται να σφάξουν. Οι γονείς των νεονύμφων ασημώνουν τα παιδιά και τους δίνουν κι από ένα μεταξωτό μαντήλι.

Κατά το μεσημέρι οι συγγενείς του γαμπρού με τα μουλάρια ξεκινούν και πάνε στο σπίτι της νύφης για να πάρουν τα προικιά. Μια –δυό τουφεκιές αντηχούνε χαρούμενα στον αέρα και ειδοποιούν ότι το σόι του γαμπρού πάει για τα προικιά. Στο δρόμο τραγουδούν :

*Ας παν' να δουν τα μάτια μου, πώς τα περνά η αγάπη μου,
μην ηύρ' αλλού κι αγάπησε κι εμένα μ' απaráτησε.*

*Ποιος τό'πε, δεντρουλάκι μου, πως σ' αγαπώ, πουλάκι μου,
κι αν στο'πε ο ήλιος να μη βγει, τ' αστρί να μη ξημερωθεί.*

*Κι αν στο'πανε στην εκκλησιά, κερί να μην ανάψουν πια,
Κι αν στο'πανε στα μαγαζιά, κρασί να μην κεράσουν πια...*

Επίσης τραγουδούν και το άλλο :

*Σαράντα λεβεντόπουλα, μια λυγερή αγαπούνε
και παν να την ιδούνε*

*Και τα σαράντα κίνησαν και τα σαράντα πάνε
στην κόρη π' αγαπάνε.*

*Μα πήγαν και την ηύραν κει στις σκάλες και κεντάει
και λιανοτραγουδάει.*

-Ωρα καλή σου, λυγερή!

-Καλώς τα παλληκάρια, του Μάη τα βλαστάρια.

*-Μας είπαν πως εισ' όμορφη κι ήρθαμε να σε δούμε
κρυφά να σου το πούμε.*

*-Κοπιαστ' απάνω, βρε παιδιά, να φάτε και να πιήτε
κι ό,τι έχετε να πήτε.*

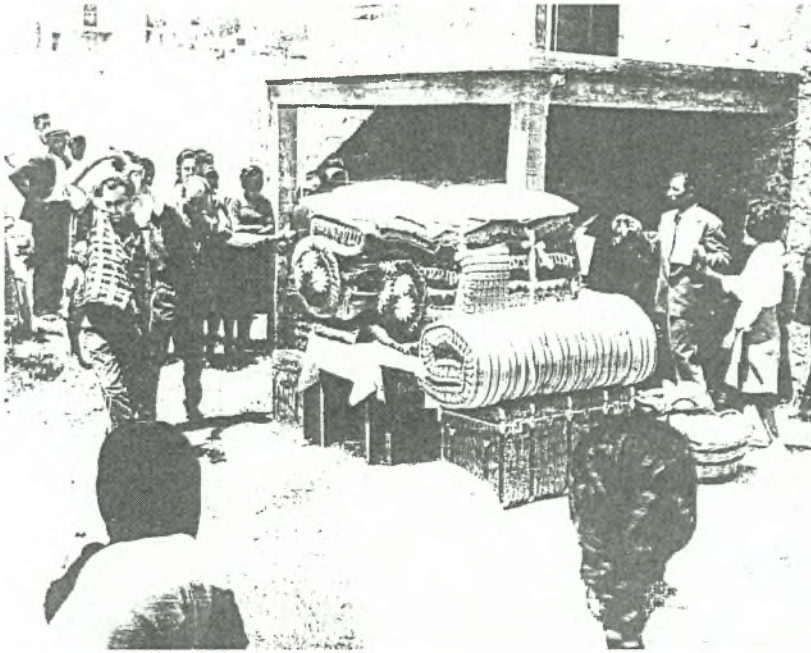
*-Εμείς φαί δεν δέλουμε, κρασί είμαστε πιωμένοι,
μωρ' αστραποκαμμένη.*

"Ποτέ μου δεν τραγούδησα, τραγούδια εγώ δεν ξέρω για το χατίρι του γαμπρού, για τη χαρά της νύφης που'ταν η νύφη μάλαμα, γαμπρός κομμάτι ασήμι θ'ανοίξουν τα χειλάκια μου,να ειπώ ένα τραγούδι:

- Νύφη μου,πού το διάλεξες αυτό το παλληκάρι αυτόν τον όμορφο το νιο,του Μάη το βλαστάρι;
- Στη στράτα που εδιάβαινα,με μια γειτόνισσά μου μ'αγκάλιασε,με φίλησε,μου πήρε την καρδιά μου"

Φτάνουν στο σπίτι της νύφης, στρώνουν ένα σεντόνι στο πάτωμα κι ετοιμάζονται για να εκθέσουν τα προικιά. Τρία αγόρια από το σόι της νύφης παίρνουν τρία χοντρά ρούχα (παπλώματα ή άλλα σκεπάσματα από το μεγάλο σεντούκι που είναι προίκα κι αυτό της κόρης), και τα πετούν κάτω. Ύστερα δυό γυναίκες με τη σειρά τα βγάζουν τα προικιά και τα πετούν στο πάτωμα λέγοντας την ευχή "Να ζήσουνε. Εμείς λίγα και ο Θεός πολλά". Όταν τα βγάλουν όλα τα προικιά, τα λούζουν με ρύζι και οι συγγενείς του γαμπρού ενώ τα μαζεύουν τραγουδούν:

*Μάσε, νύφη, τα προικιά σου, τα μεταξοφούστανά σου,
να τα βάλω στ' άλογό μου να τα πάω στο χωριό μου.
Και στο δρόμο που θα πάμε ο κόσμος όλος να ρωτάνε:
-Τσακωνιά μου, παινεμένη, πως γελάστηκες, καϊμένη,
Δεν ευρέθη παληκάρι στο χωριό σου να σε πάρει;
-Δεν σας τ'ό'πα συμπεθέροι, απ' τα χθες το μεσημέρι,
θα σας πάρουμ 'την περδίκια, του σπιτιού την συγυρίστρα;*

Ο κεραστής της νύφης κερνά το σόϊ του γαμπρού, μοιράζουν τις μπουμπουνιέρες κι ύστερα χορεύουν την νύφη. Μετά φορτώνουν τα προικιά στα ζώα και φεύγουν για το σπίτι του γαμπρού, μαζί και το σόϊ της νύφης. Στο δρόμο τραγουδούν :

*-Νερατζούλα φουντωμένη, πουναι τ' άνθη σου,
πουναι η πρώτη σ' ομορφάδα, πουν' τα κάλλη σου;
-Φύσηξ' ο βοριάς κι ο μπάτης και τα τίνασε !
Σε παρακαλώ βοριά μου, φύσα ταπεινά,
ν' αρμενίσουν τα καράβια τα τυριώτικα,
πουχουν μέσα παληκάρια κι όμορφα παιδιά...*

Έρχονται στο σπίτι του γαμπρού, αφήνουν τα προικιά, κερνούν το σόϊ της νύφης κι ύστερα φεύγουν οι συγγενείς της νύφης. Πάνε στο σπίτι και τρώνε. Ομοίως οι καλεσμένοι του γαμπρού ετοιμάζουν το τραπέζι και τρώνε.

Σάββατο βράδυ τρώγανε οι 2 οικογένειες ξεχωριστά και κατά τα μεσάνυκτα ο γαμπρός με τους δικούς του επισκεπτόταν το σπίτι της νύφης όπου διασκεδάζαν μέχρι το πρωί τρωγοπίνοντας.

Την Κυριακή το πρωί φτιάχνουν φτιάχνουν την "φουσκωτή"(είδος πίτας)μέσα στο ταψί με πουνίδια (σκαλιστή) και στολισμένη με λουλούδια. Στο φτιάξιμο της φουσκωτής τραγουδούν το παρακάτω τραγούδι :

*Σπιρί πιπέρι έσπειρα, σπιρί μαργαριτάρι,
ανάρια,ανάρια τοσπειρα να μη δασοφυτρώσει*

*κι εκείνο δασοφύτρωσε κι όλο τον κόσμο πήρε.
Πήρε τα όρη, τα βουνά, του Χαραμή τον τόπο.
Ρωμαίοι το θερίζανε, Τούρκοι το κουβαλάνε,
η Τούρκισσα η βασίλισσα κάθεται μεσ' τ' αλώνι.
Η μάνα της της έλεγε, η μάνα της της λέγει:
-Φύγε, κόρη, απ' τον κορνιαχτό, φύγε από τον ήλιο
-Μα γω τον ήλιο θέλοντας, τον κουρνιαχτό αγαπιώντας,
μάνα, τον πρώτο λυχνιστή, άνδρα μου θε να πάρω.
-Κόρη μ', ο πρώτος λυχνιστής πολλά προικιά γυρεύει,
γυρεύει σπίτια δίπλωτα, αυλές μαρμαρωμένες...*

Την Κυριακή το πρωί φτάνουν όλοι οι καλεσμένοι, ντυμένοι στα καλά τους ρούχα. Κάθε τόσο ο κεραστής τους κερνάει. Όλοι εύχονται με καρδιά "Η ώρα η καλή", "Να ζήσουνε", "Καλά στέφανα", "Και στα παιδέλοιπα" (δηλ στα υπόλοιπα ανύπανδρα παιδιά του σπιτιού).

Εν τω μεταξύ ετοιμάζονται για να είναι όλα έτοιμα. Οι μάγειροι κόβουν τις μερίδες. Οι γυναίκες φέρνουν νερό, πλένουν τα πιάτα, στρώνουν τραπέζια. Οι κοπέλες τραγουδούν, οι νέοι ακολουθούν στο τραγούδι. Οι γριές, σκυμμένες στις δουλειές τους, χαρούμενες θυμούνται τα παλιά τους, τις δόξες τους στο δικό τους γάμο, τα περιστατικά τους.

Μετά το φαγητό κάνουν τα λούσματα. Δηλαδή ξυρίζουν το γαμπρό, ενώ τραγουδούν το εξής συγκινητικό τραγούδι :

*Φέρτε ξυραφ' από τροχό, λουρίδα από μπαρμπέρη,
να λούσουμε τον νιόγαμπρο, το πρώτο παληκάρι,
γιατί ειν' από ψηλή γενιά κι από μεγάλο σόϊ.
-Ευχήσου, αφέντη, ευχήσου με τώρα στα λούσματά μου!
-Με την ευχή μου, γιόκα μου, να ζήσεις να γεράσεις !
-Ευχήσου, μάνα, ευχήσου με, τώρα στα λούσματά μου!
-Με την ευχή μου, γιόκα μου, κ.λ.π*

Κάθε καλεσμένος κάνει το σημείο του Σταυρού μ' ένα νόμισμα στο κεφάλι του γαμπρού κι αφήνει τα λεπτά στο δίσκο. Τα λεπτά θα τα μοιραστούν ο κουρέας κσι δύο αγόρια που κρατούν δύο κεράκια αναμμένα, πλάϊ στο γαμπρό. Όταν τελειώσουν τα λούσματα με την σειρά, πρώτα ο πατέρας του γαμπρού, μετά η μητέρα, οι αδερφοί και οι λοιποί συγγενείς φιλούν τον γαμπρό και του εύχονται "Καλά στέφανα".

Ομοίως στο σπίτι της νύφης γίνονται κατά τον ίδιο τρόπο τα λούσματα της νύφης. Μια κοπέλα λούζει και χτενίζει τη νύφη, ενώ οι γυναίκες τραγουδούν :

*Στείλτε την πάπια για νερό, την χήνα για σαπούνι,
να λούσουμε την νιόνυφη, την πρωτ' αρχοντοπούλα,
γιατ' ειν' από ψηλή γενιά κι από μεγάλο σόϊ.
-Ευχήσου, αφέντη, ευχήσου με, τώρα στα λούσματά μου !
-Με την ευχή μου, κόρη μου, κ.λ.π*

Όταν τελειώσουν τα λούσματα, αρχίζει το στόλισμα της νύφης, οπότε λένε το εξής τραγούδι :

*-Ματζουρανίτσα φουντωτή, που σ' είχα στην αυλή μου,
σε τάιζα, σε πότισα και σ' είχα για δική μου.
Κι έρχεται ο ξένος από μακριά κι έρχεται να σε πάρει.*

*-Κρύψε με, μάνα ,κρύψε με, να μη με πάρει ο ξένος!
-Που να σε κρύψω κόρη μου που ο ξένος θα σε πάρει;
-Φτιάξε κλουβί και βάλε με, κλειδιά και κλείδωσέ με !..*

Αφού ετοιμαστούν όλοι, ξεκινούν για την εκκλησία. Πρώτη θα παεί η νύφη με το σόϊ της. Στο ξεκίνημα ρίχνουν και τουφεκιές και ειδοποιούν το γαμπρό ότι πρέπει κι αυτοί να ετοιμαστούν για να έλθουν στην εκκλησία. Στο δρόμο τραγουδούν :

*Αρχοντοπούλα κίνησε και πάει να σταφανώσει,
ο ήλιος ήταν ο γαμπρός και το φεγγάρι η νύφη
και τ' αστεράκια τα' ουρανού ήσαν οι συμπέθεροι.
Χίλιοι την παν' από μπροστά και δύο χιλιάδες πίσω
και πεντακόσιοι στο πλευρό να μην την καψ' ο ήλιος,
γιατ' ειν' από ψηλή γενιά κι από μεγάλο σόϊ..*

Σαν φτάσουν στην εκκλησία, πιάνουν όλοι το χορό. Χορεύουν όλοι τη νύφη με τη σειρά. Πρώτα τα αδέρφια της, οι γονείς της, οι λοιποί συγγενείς και λένε το εξής τραγούδι :

*-Νύφη στρογγυλοπρόσωπη, του ήλιου θυγατέρα
για δεν μας λες ποιον καρτερείς και ποιονε περιμένεις;
-Τον Άγιο Γιάννη καρτερώ και το Χριστό παντέχω
και την κυρά την Παναγιά να ρθη να στεφανώσει !
Βάζει τα στέφανα χρυσά και τα κεριά ασημένια
και την λαμπάδα του γαμπρού χρυσή μαλαματένια.*

Εν τω μεταξύ καταφτάνει και ο γαμπρός με το σόϊ του. Ο γαμπρός δεν πρέπει να αντικρύσει τη νύφη έξω από την εκκλησία. Γι αυτό μόλις ακουστούνε τα τραγούδια και ιδούν ότι ο γαμπρός πλησιάζει στην εκκλησία, η νύφη τρέχει και μπαίνει στην εκκλησία και καρτερεί το γαμπρό. Στην εκκλησία περιμένει και ο κουμπάρος με τον παρακουμπάρο κι άλλους συγγενείς του.

Γίνεται το στεφάνωμα. Μετά βγαίνουν και χορεύουν όλοι στο προαύλιο της εκκλησίας.

Πιάνουν δυο χορούς. Στον ένα χορό είναι οι συγγενείς του γαμπρού που χορεύουν τη νύφη. Στον άλλο χορό είναι οι συγγενείς της νύφης που χορεύουν τον γαμπρό. Κτυπούν τα όργανα και χορεύουν ελληνικούς χορούς, κολλώντας χαρτονομίσματα στο κούτελο και στο πέτο των οργανοπαιχτών. Στο τέλος χορεύουν και τον τσακωνικό χορό. Το βράδυ γυρίζουν όλοι στο σπίτι του γαμπρού. Μπροστά πάει ένα παιδί από τη συγγένεια του κουμπάρου κρατώντας το δίσκο με τα στέφανα και τις δυο λαμπάδες αναμμένες. Ακολουθούν οι νιόγαμπροι, οι κουμπάροι και οι συμπέθεροι. Τραγουδούν δε το κάτωθι τραγούδι :

*Καλά πήγαν στην εκκλησιά, καλά εστεφανώσαν
και στο καλό το γυρισμό, στο γοργογύρισμά τους,
στοιχειό τους εκαρτέρεψε στη γέφυρα από πάνω.
Πιάνει της νύφης τα 'άλογο και του γαμπρού το χέρι
-Κατέβα κάτω, κυρ γαμπρέ, και συ κυρία νύφη,
-Στοιχειό, αν θέλεις χάρισμα, χάρη να σου χαρίσω,
να σου χαρίσω τ' άλογο, να περπατήs καβάλα !*

Φτάνουν στο σπίτι του γαμπρού. Το σοϊ του γαμπρού μπαίνει μέσα στο σπίτι. Το σοϊ της νύφης κάθεται έξω από την πόρτα και αρχίζει το εξής διαλογικό τραγούδι.

*-Χίλια καλώς σας ήυραμε, αρχοντοσυμπεθέροι !
-Χίλια καλώς ορίσατε, αρχοντοσυμπεθέροι !
-Για έβγα, μάνα του γαμπρού, και πεθερά της νύφης,
να δεις τον ακριβό σου γιο, την ακριβή σου νύφη !
-Εγώ είμαι η μάνα του γαμπρού και πεθερά της νύφης,
χίλια καλώς εμπρόστισε ο ήλιος στην αυλή μου,
ο ήλιος κι ο αυγερινός, τ' αστρί και το φεγγάρι !
-Γαμπρέ, σαν είσαι άρχοντας, σαν είσαι νοικοκύρης,
ρίξε φλουριά στην πόρτα σου, λυγάρια στην αυλή σου !
-Ο ήλιος ήταν ο γαμπρός και το φεγγάρι η νύφη,
να πάρουν οι άρχοντες φλουριά και οι φτωχοί λυγάρια !*

Όταν τελειώσει το τραγούδι, η νύφη σταυρώνει τρεις φορές την πόρτα με ένα ρόδι που έχει μέσα ασήμωμα και το πετά μέσα στο σπίτι. Αυτός που θα πιάσει το ρόδι θεωρείται τυχερός και αν μεν είναι ανύπαντρος, θα παντρευτεί γρήγορα. Ένας από το σοϊ της νύφης φωνάζει δυνατά, "το τάμα της νύφης". Τότε ο πατέρας του γαμπρού τάζει κάτι στη νύφη π.χ. ένα τραγί, μια ελιά κ.λ.π. Κατόπιν ο πατέρας του γαμπρού τους ενώνει μ' ένα μεταξωτό μαντήλι και τους σύρει μέσα. Η νύφη κάνει την μετάνοια και φιλεί το χέρι του πεθερού της. Μπαίνουν στο σπίτι και οι καλεσμένοι της νύφης, ανταλλάζονται ευχές και το ντουφεκίδι "πάει σύννεφο".

Εν τω μεταξύ ο κουμπάρος έχει φύγει κι έχει πάει σπίτι του με τους συγγενείς του ή σε κανένα γειτονικό σπίτι, αν το δικό του είναι μακριά. Φεύγουν τώρα μερικοί καλεσμένοι μαζί με τον γαμπρό και πάνε να πάρουν επίσημα τον κουμπάρο για το τραπέζι που θα κάμουν. Τους υποδέχεται ο κουμπάρος, τους κερνάει μεζέ και κρασί, χορεύουν λίγο κι ύστερα έρχονται στο σπίτι.

Τρώνε πλουσιοπάροχα από τις καλομαγειρεμένες γκιόσες, χορεύουν, τραγουδούν, κτυπούν τα όργανα, και όλοι μπαίνουν στο κέφι. Τα μεσάνυχτα παίζουν διάφορα παιχνίδια, ονομαστά ως "παιχνίδια του γάμου". Ξαναρχίζει το γλέντι και συνεχίζεται μέχρι το πρωί. Ιδού και μερικά τραγούδια της τάβλας :

*Εμείς καλά την ηύραμε, την τράπεζα στρωμένη
με τα γλυκά της τα κρασιά και τους καλούς μεζέδες.
Φάτε και πιέτε, βρε παιδιά, χαρήτε, να χαρούμε !
Σ' αυτό το σπίτι που 'ρθαμε, μας φάνηκ' η Ευρώπη,
γιατί μας ευχαρίστησαν οι ευγενείς άνθρωποι.
Σ' αυτό το σπίτι που 'ρθαμε, τα ράφια ειν' ασημένια
και πάλι σαν ξανάρθουμε, να ναι μαλαματένια.
Σ' αυτό το σπίτι που 'ρθαμε μια χάρη θα ζητήσω,
αν έχω το ελεύθερο, θέλω να τραγουδήσω.
Ένα τραγούδι θε να πω επάνω στο ρεβύθι,
χαρά στα μάτια του γαμπρού, που διάλεξαν τη νύφη.
Κι άλλο τραγούδι θε να πω επάνω στο κεράσι,
τ' αντρόγυνο που γίνεται, να ζήση να γεράσει...*

Να, και ένα άλλο νυφιάτικο τραγούδι :

*Νύφη, εδώ που κόπιασες, στ' αρχοντοπεθερού σου,
σαν κυπαρίσσι να σταθής σαν δέντρο να ριζώσεις,
σαν τ' άνθη της αμυγδαλιάς να ροδοκοκκινίζεις,
να ζήσης χρόνους εκατό και αν τους απεράσεις
να κάνεις τους εννιά υιούς, την μια τη θυγατέρα.
Όσα φτερά και πούπουλα έχει το περιστέρι
τόσα καλά να δοσ' ο Θεός στου κυρ γαμπρού το χέρι.*

Το γλέντι συνεχίζεται μέχρι τη Δευτέρα το μεσημέρι και ίσως για τις επόμενες 3 μέρες, που κάνουν το τελευταίο φαγητό και φεύγοντας καρτερούν ν' ακούσουν την σχετική τουφεκιά που θα πέσει τη Πέμπτη το βράδυ και θ' αποδείξει την ηθικότητα της νύφης.

Η Τσακώνικη Μελιτζάνα

Οι παραγωγοί του Λεωνιδίου με αγάπη και μεράκι καλλιεργούν με τον παραδοσιακό τρόπο την φημισμένη **Τσακώνικη Μελιτζάνα**.

Το φυτό κατά πάσα πιθανότητα ήρθε στην Ελλάδα το 12ο-13ο αιώνα από την Ασία και από τότε αποτελεί ένα από τα βασικά συστατικά της Μεσογειακής Διατροφής μαζί με το λάδι, το κρασί, το τυρί αλλά και τα άλλα κηπευτικά που συμβάλλουν στη μακροζωία, χωρίς να υστερούν σε γεύση.

Η Τσακώνικη Μελιτζάνα διακρίνεται γιατί είναι επιμήκης χωρίς κυρτότητα μήκους 20-25 εκ. και διαμέτρου 4-6 εκ. με μεγαλύτερη διάμετρο στη μέση. Η επιφάνεια του φλοιού είναι λεία, γυαλιστερή, χρώματος μωβ με ραβδώσεις κατά μήκος του καρπού οι οποίες έχουν χρώμα ανοιχτό μωβ. Η Τσακώνικη Μελιτζάνα Λεωνιδίου είναι η μόνη μελιτζάνα που έχει γλυκιά γεύση και η παραγωγή της ανέρχεται σε 6.000 τόνους το χρόνο από τα 800 στρέμματα που καλλιεργούνται στον 'Κήπο του Διονύσου' κατά τον Πausανία.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αποφάσισε τον Μάρτιο του 1996 την προστασία 317 αγροτικών προϊόντων των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μεταξύ των προϊόντων με **Προστατευόμενη Ονομασία Προελεύσεως** συγκαταλέγεται και η Τσακώνικη Μελιτζάνα Λεωνιδίου. Η συγκεκριμένη απόφαση της Ένωσης κατοχυρώνει στους παραγωγούς του Λεωνιδίου την αποκλειστικότητα καλλιέργειας της συγκεκριμένης ποικιλίας μελιτζάνας, δηλαδή μόνον οι παραγωγοί του Λεωνιδίου που παράγουν τις Τσακώνικες Μελιτζάνες και τηρούν τις αυστηρές προδιαγραφές παραγωγής, δικαιούνται να χρησιμοποιούν την κατοχυρωμένη ονομασία του προϊόντος.

Ο καρπός της τσακώνικης μελιτζάνας χρησιμοποιείται σε πολλούς συνδυασμούς στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική. Ευρύτατα γνωστό για την ποιότητα και τη γεύση του είναι το παραδοσιακό γλυκό κουταλιού, το μελιτζανάκι, που παρασκευάζεται από μελιτζανάκια μήκους περίπου 5 εκ..

Η Γιορτή της Τσακώνικης Μελιτζάνας διοργανώνεται το τελευταίο δεκαήμερο του Αυγούστου από το δήμο Λεωνιδίου στο λιμάνι της Πλάκας και πλήθος κόσμου παρακολουθεί από κοντά το διαγωνισμό παραδοσιακής μαγειρικής και τις άλλες εκδηλώσεις που τον συνοδεύουν. Ερασιτέχνες και επαγγελματίες μάγειροι και μαγείρισσες λαμβάνουν μέρος και παρουσιάζουν 50 διαφορετικά εδέσματα έχοντας ως βάση την Τσακώνικη μελιτζάνα. Η Επιτροπή που κρίνει και βραβεύει τα καλύτερα πιάτα αποτελείται από καθηγητές Σχολών Τουριστικών Επαγγελμάτων και από τη Λέσχη Αρχιμαγείρων Ελλάδας. Μαζί τιμώνται παλιοί παραγωγοί που βοήθησαν στη διάδοσή της και στο εξωτερικό ακόμη. Οι επισκέπτες δοκιμάζουν τις μελιτζανολιχουδιές όπως μελιτζανάκι γλυκό, μελιτζανοσαλάτα, μελιτζάνες τηγανητές με σάλτσα ντομάτα, μουσακά κ.α.

Λαογραφικά στοιχεία της Τσακωνιάς

Υφαντουργία

Η Υφαντουργία είναι μια κατ' εξοχή παραδοσιακή τέχνη στην περιοχή της Τσακωνιάς, κύρια στο Λεωνίδιο, στον Τυρό και τα Μέλανα. Φημισμένα είναι τα τσακωνικά ταγάρια με τα όμορφα και χαρούμενα σχέδιά τους καθώς και άλλα υφαντά.

Στο Λεωνίδιο παλιότερα ανθούσε η ταπητουργία και υπήρχαν αρκετά εργαστήρια ταπητουργίας. Σήμερα τα εργαστήρια αυτά έχουν υποκαταστήσει

οι αργαλειοί των σπιτιών όπου οι γυναίκες υφαίνουν ακόμα σε παραδοσιακά σχέδια στρωσίδια για το κρεβάτι και το πάτωμα.

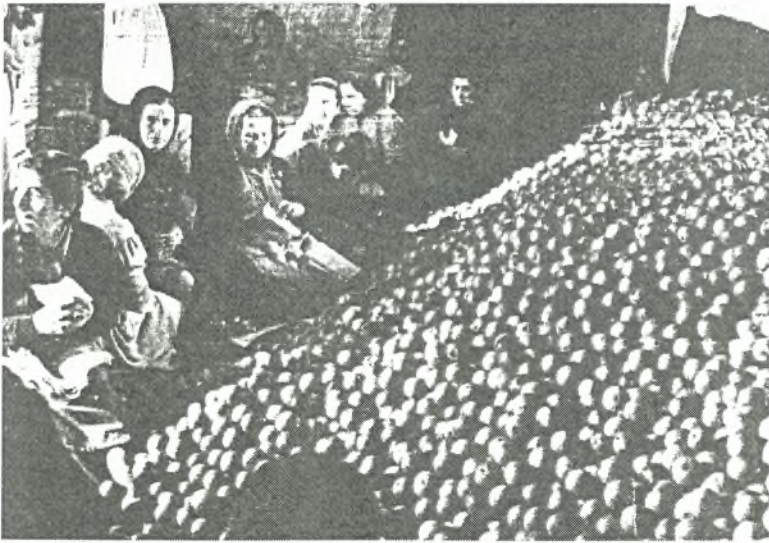
Ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει τα υφαντά της περιοχής σε τοπικές εκθέσεις που διοργανώνονται τακτικά, όπως και στην λαογραφική συλλογή των πέρα Μελάνων. Μπορεί επίσης να τα αγοράσει, άμεσα ή κατόπιν παραγγελίας, από καταστήματα του Λεωνιδίου καθώς και από γυναίκες που υφαίνουν στα σπίτια .

Πανηγύρια

Πολλά είναι τα πανηγύρια που γίνονται στην περιοχή του Τυρού και του Λεωνιδίου. Τα σημαντικότερα είναι:

- Μάϊος, Άγ. Χριστόφορος Ζαρίτσι Τυρού.
- Μάϊος, Φωκιανό
- 30 Ιουνίου, Αγίων Αποστόλων, Λάκκος Λεωνιδίου
- 17 Ιουλίου, Αγία Μαρίνα, Τυρός
- 20 Ιουλίου, Προφήτης Ηλίας, Λεωνίδιο, Τσιτάλια και Πελετά
- 6 Αυγούστου, Μεταμόρφωση του Σωτήρος, Παραλία Τυρού, Άνω Βασκίνα, Πελετά
- 15 Αυγούστου, σε όλα τα χωριά, τριήμερο στην Κουνουπιά
- Τελευταίο Σάββατο του Ιουλίου, πανηγύρι των απανταχού Βασκινιωτών στην Κάτω Βασκίνα
- Τελευταίο δεκαήμερο του Αυγούστου, γιορτή της Τσακωνικής Μελιτζάνας στο Λεωνίδιο :

Η πιο Έγχρωμη Ανάσταση

Κρότοι από βαρελότα, φωτιές έξω από τις εκκλησίες και πολύχρωμα αερόστατα που ξαφνικά φωτίζουν σκηνικό πολέμου, όμως χαρακτηρίζουν μια από τις πιο όμορφες αναστάσιμες βραδιές της Ελλάδας, στο Λεωνίδιο Αρκαδίας.

Η Ανάσταση, στην πλειοψηφία των Ελλήνων έχει το ίδιο αναμνησιακό άρωμα. Πέρα από την ένταση του θρησκευτικού αισθήματος, οι περισσότεροι Έλληνες στον ήχο της λέξης "Ανάσταση", φέρνουμε στο μυαλό τα "καλά" ρούχα που σιδέρωσε η μαμά ή η γυναίκα, τα φρεσκοβαμμένα παπούτσια, τη γρήγορη πορεία στις δώδεκα παρά τέταρτο για την εκκλησία. Ξαφνικά, φως στα χέρια, "το φως το Αληθινόν", ήχοι από καμπάνες, και αμέσως μετά, ήχοι φιλιών και κόκκινων αβγών που σπάνε. "Χριστός Ανέστη, Αληθώς Ανέστη".

Ο μετακινούμενος πληθυσμός, δηλαδή οι ταξιδιώτες, αυτοί που κατάγονται από την επαρχία και διατηρούν ακόμη το πατρικό σπίτι, και οι φοιτητές, κάθε χρόνο μπλοκαρισμένοι από την κίνηση, εκνευρισμένοι από την ταλαιπωρία, στην πλειοψηφία σκέφτονται "και γιατί όλα αυτά";

Βέβαια στη θύμηση της Ανάστασης στα μεγάλα αστικά κέντρα, ή καλύτερα η απουσία θύμησης (καθώς στις μεγάλες πόλεις η Ανάσταση είναι ακόμη πιο άχρωμη, ως ανύπαρκτη εμπειρία), διατηρείται αρκετά η επιθυμία του ταξιδιού.

Για όλους αυτούς που έχουν τη διάθεση να ταξιδέψουν, υπάρχει ένας τόπος που αποδεδειγμένα θα τους ανταμείψει. Στον τόπο αυτό οι ντόπιοι, αλλά και οι μόνιμοι πλέον επισκέπτες, αν τους δοθεί η ευκαιρία να περιγράψουν την Ανάσταση, δε θα πουν τίποτα αναμενόμενο.

Μόλις 220 χλμ. από την Αθήνα, στην παραλιακή Αρκαδία (ναι, η Αρκαδία δεν Έχει μόνο βουνά), βρίσκεται μια από τις πιο παλιές ναυτικές πολιτείες της χώρας, το Λεωνίδιο. Το Λεωνίδιο ανήκει σε εκείνα τα μέρη, όπου γίνεται αμέσως αντιληπτή η ύπαρξη της μεγάλης ιστορίας και παράδοσής τους.

Ο εορτασμός της Ανάστασης είναι για τους Λεωνιδιώτες το χαρακτηριστικότερο ίσως από τα ήθη και τα έθιμα που διατηρούν. Μήνες πριν, η μεγάλη συνωμοσία αρχίζει. Κανείς δεν ξέρει, ή καλύτερα δεν αποκαλύπτει, πώς βρίσκονται χιλιάδες βαρελότα και φωτοβολίδες σχεδόν σε κάθε σπίτι, έτοιμα για τη μεγάλη παράσταση. Και η παράσταση αυτή -ή καλύτερα η

μεγάλη κόντρα - αρχίζει από το πρωί. Γιατί κάθε σπίτι προσπαθεί να είναι όσο πιο φασαριόζικο από το διπλανό.

Μα το βαρελότα -θα μπορούσε να αναρωτηθεί κανείς -δεν είναι παράνομα; Καλή ερώτηση, ακόμα καλύτερη η απάντηση. Ο πιο ισχυρός νόμος είναι ο άγραφος νόμος, η παράδοση.

Αν όμως αυτή η παράδοση αποθαρρύνει τους φιλήσυχους, υπάρχει μια άλλη όψη της παράδοσης που τουλάχιστον θα τους εντυπωσιάσει. Όσο καιρό οι "κοσμικοί" φτιάχνουν το βαρελότα, οι "ενορίτες" παράλληλα ετοιμάζουν τα πολύχρωμα αερόστατα. Και σ' αυτή την περίπτωση βέβαια, η κόντρα είναι αδιαμφισβήτητη, για το ποια ενορία θα έχει τα πιο πολλά, τα πιο ωραία.

Το βράδυ της Μεγάλης Παρασκευής οι 5 Επιτάφιοι ξεκινούν από τις ενορίες και συναντιούνται στην Πλατεία των Πεσόντων, (στο πλάτωμα του νέο'ύγερθέντος παραποτάμιου δρόμου κάτω από το Ηρώον των Πεσόντων πλέον) όπου εκκλησιαστική χορωδία και πιστοί ψέλνουν τα εγκώμια. Κοπέλες από κάθε ενορία έχουν στολίσει με ιδιαίτερη φροντίδα με άνθη τους Επιτάφιους.

Μέρες πριν, στα προαύλια των εκκλησιών μαζεύονται μικροί και μεγάλοι και αρχίζει η κατασκευή των αερόστατων κάτω από την επίβλεψη του παπά. Πολύχρωμες κόλλες χαρτιού, κολλημένες μεταξύ τους, συνθέτουν το αερόστατο. Στη βάση του στερεώνεται με καλάμι και σύρμα η "κολλημάρα", θα δώσει αργότερα την ώθηση στο αερόστατο να πετάξει. Τα αερόστατα αυτά μοιράζονται στους ενορίτες και στο πρώτο άκουσμα του "Χριστός Ανέστη", οι φωτιές ανάβουν. Ένα ένα, τα αερόστατα ξεκολλάνε από τη γη, συναντιούνται στον ουρανό και όλα μαζί ξεκινούν το ταξίδι τους προς τ'αστέρια. Η παράδοση λέει πως όποιες καιρικές συνθήκες και να επικρατούν, ξαφνικά τη στιγμή αυτή επικρατεί νηνεμία. Ο ουρανός γεμίζει φωτιές, που πολλές φορές γίνονται ορατές μέχρι τις Σπέτσες. Παράλληλα, δίπλα από κάθε εκκλησία, ανάβεται ένας μεγάλος σωρός από "αφάνες", ένα είδος θάμνου, που συμβολίζει το κάψιμο του Ιούδα.

Τόσο τα αερόστατα, όσο και τα βαρελότα και ο "Αφφανός" (δηλαδή ο Ιούδας), είναι παμπάλαια έθιμα, που οι ντόπιοι υποστηρίζουν ότι συνέβαιναν ακόμη και επί τουρκοκρατίας, όταν οι "τσάκωνες" πολεμιστές χρησιμοποιούσαν το έθιμο ως άλλοθι για να μαζέψουν εκρηκτικά.

Την Κυριακή του Πάσχα ο Δήμος στήνει στον κήπο του Δημαρχείου σουβλες με αρνιά και κοκορέτσια και κερνάει όλους τους επισκέπτες με καλό κρασί, νόστιμους μεζέδες και κόκκινα αυγά. Κατόπιν το γλέντι ανάβει και νέοι και νέες με τοπικές ενδυμασίες ανοίγουν τον παραδοσιακό Τσακωνικό χορό με μουσική που παίζεται από λαϊκούς ντόπιους οργανοπαίκτες.

Στην ακολουθία της Αγάπης, στην κεντρική πλατεία το Ευαγγέλιο διαβάζεται και στην Τσακωνική διάλεκτο. Επίσης προσφέρονται σε όλους δίπλες και κόκκινα αβγά.

Οι παλαιότεροι μάλιστα μιλούν ακόμη τα "τσακωνικά", μια παράφραση της αρχαίας δωρικής διαλέκτου. Γι αυτό και ο ταξιδιώτης, όταν μπαίνει στον κεντρικό δρόμο της πόλης, συναντά μια ταμπέλα που γράφει "Καούρ εκάνατε", δηλαδή "Καλωσήρθατε". Και οι ντόπιοι έχουν δίκιο και πάλι. Διότι, καλά θα κάνουμε να επισκευτούμε πάλι το Λεωνίδιο, όχι μόνο για τα πρωτότυπα πασχαλινά του έθιμα, αλλά και για να θαυμάσουμε το μαγευτικό τοπίο που απλώνεται γύρω μας.

Το Λεωνίδιο, χτισμένο στους πρόποδες ενός ημικυκλικού κοκκινόβραχου, χωρίζεται στα δύο από τον ποταμό Δαφνώνα, στον οποίο οφείλεται η δημιουργία μιας από τις πιο εύφορες πεδιάδες της χώρας. Το πλέον γνωστό τουριστικό φαγητό, ο μουσακάς, οφείλει πολλά σ'αυτή την πεδιάδα, καθώς εδώ παράγεται η γνωστή και μοναδική τσακωνική μελιτζάνα. Ο ίδιος ο ποταμός, μετά από λίγο, καταλήγει στη θάλασσα. Εκεί υπάρχει και το επίνειο του Λεωνιδίου, η Πλάκα, με το γραφικό λιμάνι της πλαισιωμένο από παραδοσιακές ταβερνούλες.

Η ιστορία της Ελλάδας αποδεικνύει ότι έχουμε παράδοση στη διασκέδαση. Αυτό άλλωστε δικαιολογεί και την άποψη πολλών πως όλη αυτή η διαδικασία εορτασμού, που χορταίνει αφτιά και μάτια, είναι προγενέστερη της τουρκοκρατίας και έχει τις ρίζες της στις διονυσιακές γιορτές.

Το Αερόστατο του Λεωνιδίου

Το πασχαλινό αερόστατο του Λεωνιδίου είναι μια χάρτινη πτητική κατασκευή που το εξαπολύουμε μόλις πει ο παπάς της ενορίας μας το "Χριστός Ανέστη". Κάθε ενορία του Λεωνιδίου (και το Λεωνίδιον έχει συνολικά 5) εξαπολύει περίπου 60 - 100 τη βραδιά της Ανάστασης, δηλαδή περίπου 500. Έτσι τη μαγική αυτή νύχτα ο ουρανός του Λεωνιδίου γεμίζει από φώτα και όποιος δεν ξέρει τι βλέπει θα νομίσει πως γίνεται εισβολή εξωγήινων. Πότε ξεκίνησε αυτό το έθιμο κανείς δεν θυμάται. Πάντως τηρείται πιστά και κανείς δεν έχει διανοηθεί ότι μπορεί να υπάρξει Πάσχα χωρίς αερόστατα.

Τα πασχαλινά αερόστατα φθάνουν πολύ ψηλά πάνω από τα χίλια μέτρα, και αν τα παρασύρει ο αέρας μπορεί να φθάσουν και μέχρι τις Σπέτσες. Μόλις όμως σβήσει το πανί το αερόστατο κρύνει και πέφτει. Εκτός από την νύχτα της Ανάστασης αερόστατα ρίχνουμε και την ημέρα το απόγευμα στην Λειτουργία της Αγάπης στην κεντρική πλατεία του Λεωνιδίου. Τότε γεμίζει ο ουρανός όχι από φώτα αλλά από χρώματα. Όσοι έχουν γεννηθεί μετά το 1980 θα θυμούνται στο αναγνωστικό της β' δημοτικού την περιγραφή του χωριού που ρίχνουν τα αερόστατα το Πάσχα.

Πως κατασκευάζεται;

Το συνηθισμένο αερόστατο φτιάχνεται με 16 χάρτινες κόλλες. Μεγαλύτερα χρειάζονται 32-36 κόλλες. Το χαρτί πρέπει να είναι πολύ λεπτό για να είναι ελαφρύ. Αλλιώς το αερόστατο πέφτει και καίγεται. Οι κόλλες είναι ποικίλου χρώματος ώστε η κατασκευή να είναι πολύχρωμη και χαρούμενη.

«...Ο παππούς ξεκινά να κολλάει τα χαρτιά, το ένα δίπλα στο άλλο και το ίδιο κάνουν και τα παιδιά στο Δημαρχείο. Στην αρχή ενώνουν δύο κόλλες χαρτί μεταξύ τους; μια κόκκινη με μια κίτρινη. Ύστερα τις κάνουν τέσσερις, τοποθετώντας τα χρώματα αντίθετα: κόκκινο - κίτρινο, κίτρινο - κόκκινο. Στη συνέχεια, τις τέσσερις κόλλες χαρτί τις κάνουν οκτώ και τις οκτώ δεκάξι. Στο σημείο αυτό πρέπει να φτιαχτεί ο "κουμπές", ο θόλος του αερόστατου δηλαδή, με πολύ, μα πολύ μεγάλη προσοχή.

Ο κυρ-Βαγγέλης και τα παιδιά του σχολείου παίρνουν μια δυάδα από πολύχρωμες κόλλες χαρτί και τσακίζουν τις δυο άκρες τριγωνικά, όπως στο σχήμα, για να κατασκευάσουν τον "κουμπέ". Αυτές τις άκρες που τσακίσαν, θα τις κόψουν με το μαχαίρι και θα τις κολλήσουν στη συνέχεια με την

ψαρόκολλα. Παλιά, θυμάται ο μπάρμπα-Βαγγέλης, κολλούσαν τις κόλλες με αλευρόκολλα, αραιό ζυμάρι δηλαδή, όπως αυτό που κατασκευάζουν το ψωμί. Όμως τα ποντίκια της αποθήκης, που πεινούσαν αρκετά, δεν άφηναν πολλές φορές για την Ανάσταση κανένα αερόστατο.

“Το πάνω μέρος του κουμπέ”, επιμένει ο παππούς, “πρέπει να είναι στενό για να μπορεί να φύγει ευκολότερα το αερόστατο”...».

Το αερόστατο βασίζεται στην αρχή της *ΑΝΩΣΗΣ*. Ο θερμός αέρας που είναι ελαφρότερος από τον ατμοσφαιρικό, έχει την ιδιότητα να καταλαμβάνει τα ψηλότερα στρώματα της ατμόσφαιρας. Το συνολικό βάρος της συσκευής, λοιπόν, εξουδετερώνεται από τη δύναμη της άνωσης του θερμού αέρα, που πλέον έχει γεμίσει το σάκο.

Το άνοιγμα κάτω διατηρείται ανοικτό με ένα είδος “τσέρκι” από λεπτό καλάμι πάνω στο οποίο δένεται σταυρωτά ένα σύρμα. Το σύρμα χρησιμεύει για να στερεωθεί ένα πανί (κολυμάρα) βουτηγμένο σε λάδι και πετρέλαιο που η φωτιά του θα θερμάνει το αερόστατο ώστε ν’απογειωθεί.

Επίλογος :

Αυτές οι γραμμές προσπάθησαν να χαράξουν ένα γενικό περίγραμμα της ιστορικής πορείας της Αρκαδίας και συγκεκριμένα της Τσακωνιάς. Θα πρέπει, όμως, να σημειωθεί, ότι η ψαύση των γραμμών του προσώπου ενός τόπου δεν επιτυγχάνεται με γενικές αναφορές και ψυχρές χρονολογίες. Μόνο αν μελετήσει, λοιπόν, κάποιος σε βάθος την ιστορία της Αρκαδίας θα δει να πλημμυρίζουν οι αισθήσεις του από πρωτόγνωρες οσμές, γεύσεις, εικόνες και μελωδίες.

Εκείνοι ωστόσο, που περνούν σήμερα από τους οφιοειδείς δρόμους της –και δυστυχώς όχι τους οφιοειδείς χορούς της-, «κορμιά μόνο», πατώντας βιαστικά το γκάζι των χιλιομέτρων, εισπράττουν αμέσως μια πλευρά της, οδυνηρή αλλά υπαρκτή: έρημα, μισογκρεμισμένα σπίτια, χωρίς καπνόν αναθρώσκοντα και προαύλια σχολείων χωρίς κελαδισμούς παιδιών. Εξωτερική και εσωτερική μετανάστευση νέκρωσε τα ανθηρά, πάλαι ποτέ, χωριά του αρκαδικού εδάφους. Εκεί, είν' αλήθεια, ο πληθυσμός αυξανόταν κατά τις περιόδους των πολέμων και τώρα –στην περίοδο της παρατεταμένης ειρήνης που, ευτυχώς, ζούμε– φαίνεται πως εκπλήρωσαν την αποστολή τους ως καταφύγια του φόβου και της ελπίδας.

Μήπως, όμως, στα φθίνοντα χωριά της ορεινής και παράλιας Αρκαδίας βρίσκονται κρυμμένα, στα παλιά σεντούκια πάλι, τα όπλα της αντίστασης κατά της νέας δουλείας; (Σ' αυτή τη δουλεία αναφερόμαστε που περιφέρεται φτιασιδωμένη στις λεωφόρους των μεγαλουπόλεων και χειροκροτείται καθώς επιδεικνύει με φιλαρέσκεια τις χρυσές αλυσίδες της...)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Οι **παροιμίες** και τα **γνωμικά** αποτελούν το καταστάλαγμα της λαϊκής σοφίας μέσα στο χρόνο. Εδώ καταγράφονται οι πιο διαδεδομένες παροιμίες που συναντώνται στον αρκαδικό χώρο.

(Η συλλογή αυτή προέρχεται από το βιβλίο του Γιάννη Ασημακόπουλου "Οι ρίζες μας".)

Παροιμίες

- Αγάλι αγάλι τούμπανα, τι είναι φτωχός ο γάμος.
- Αγάλι αγάλι γίνεται η αγουρίδα μέλι.
- Άδουλος δουλειά δεν έχει το βρακί του λύει και δένει.
- Άκουσε γέρου συμβουλή και παιδευμένου γνώση.
- Ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι.
- Αλαργινός ο κήπος δωριανά τα λάχανα.
- Αλί απ' τον Αλή που 'χασε τ' άλογο του και πιλαλεί.
- Αλί από κείνον που πλακώνει το σβέρκο του.
- Αλλά είν' τα μάτια του λαγού κι άλλα της κουκουβάγιας.
- Άλλοι σπέρνουν, άλλοι θερίζουν.
- Άλλοι σπέρνουν και θερίζουν κι άλλοι τρών' και μαγαρίζουν.
- Άλλος στου Κόκλα κι άλλος στου Πυρή.
- Άλλος έχει τ' όνομα κι άλλος τη χάρη.
- Αλλού τ' όνειρο κι αλλού το θάμα.
- Αλλού με τρίβεις δέσποτα κι αλλού έχω εγώ το πόνο.
- Αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γεννάν' οι κότες.
- Αν δε κουνήσει η σκύλα την ουρά της, ο σκύλος δεν πάει κοντά της.
- Αν δεν αστράψει, δε βροντά.
- Αν έχεις τέτοιους φίλους τι τους θέλεις τους εχθρούς.
- Αν ήταν καλή η δουλειά θα δούλευε κι ο Δεσπότης.
- Αν είσαι και παπάς με την αράδα σου θα πάς.
- Αν δεν παινέψεις το σπίτι σου θα πέσει να σε πλακώσει.
- Αν έχεις νύχια ξύνεσαι.
- Αν ήταν το βιολί ψωλή θα το παίζανε πολλοί.
- Αν δε βρέξεις κώλο ψάρια δεν τρως.
- Αν έχεις τύχη διάβαινε και ριζικό περπάτει.
- Αν βρέξει ο Απρίλης δυό νερά κι ο Μάης άλλο ένα, χαρά σε κείνον το ζευγά πούχει πολλά σπαρμένα.
- Ανάποδα σαν τον κάβουρα.
- Ανάρια ανάρια το φιλί για να 'χει νοστιμάδα.
- Ανύπαντρος προξενητής, για πάρτη του γυρεύει.
- Απ' τ' αυτί και στο δάσκαλο.
- Άπιαστα πουλιά, χίλια στον παρά.
- Άπλωνε το πόδι σου, κατά το πάπλωμα σου.
- Απρίλης με τα λούλουδα και Μάης με τα ρόδα.
- Από αγκάθι βγαίνει ρόδο κι από ρόδο βγαίνει αγκάθι.
- Από Μαρτιού πουκάμισο κι απ' Αύγουστο σεγκούνι.
- Από κει που πήδησε η κατσικά θα περάσει και το κατσικάκι.
- Από το γάμο έρχομαι και μα την πείνα που 'χω.
- Από το στόμα σου και στου θεού τα' αυτί.

- Από 'ξω κούκλα κι από μέσα πανούκλα.
- Από τη λεχώνα κι απ' τη μαμή, εχάθει το παιδί.
- Από φτωχό μη δανειστής περπατάει και κλαίει.
- Αργεί ο Θεός και σκάει ο φτωχός.
- Άρμεγε λαγούς και κούρευε χελώνες.
- Άρπαξε να φας και κλέψε να 'χεις.
- Άσπρος ήλιος, μαύρη ημέρα.
- Άσχημο παιδί στην κούνια, όμορφο στη ρούγα.
- Αύγουστε καλέ μου μήνα, να 'σουν δυό φορές το χρόνο.
- Άφησε το γάμο και πάει για πουρνάρια.
- Βάλαν τον τρελό να χέσει κι έκατσε και ξεκωλιάσται.
- Βαράει το σαμάρι ν' ακούσει ο γαϊδαρος.
- Βασιλικός κι αν μαραθεί τη μυρωδιά την έχει.
- Βαστάτε ποδαράκια μου να μη σας χέσει ο κώλος μου.
- Βγάζει απ' τη μύγα ξύγκι.
- Βοήθα με φτωχέ να μη σου μοιάσω.
- Βοϊδί πήγε, γελάδα γύρισε.
- Βρήκαμε παπά, ας θάψουμε καμιά δεκαριά.
- Βρήκε ο Φίλιππος το Ναθαναήλ.
- Γάτος γαμάει, γάτος σκούζει.
- Γέρος κι αν επαινεύτηκεν, ανήφορος το δείχνει.
- Γέρου πορδή μην ακούς, λόγο ν' ακούς.
- Γιος ο γαμπρός δε γίνεται κι η νύφη θυγατέρα.
- Γλυκάθηκε η γριά στο μέλι, θα φάει και το κουβέλι.
- Γλυκός ο ύπνος το πρωί, γδυτός ο κώλος τη λαμπρή.
- Γουρούνι στο σακί.
- Δε φοβάται το βουνό από τα χιόνια.
- Δε δίνει έναν παρά.
- Δε με θέλεις μία οργιά, δε σε θέλω μία τριχιά.
- Δε μου κάνει ούτε κρύο ούτε ζέστη.
- Δείξε μου το φίλο σου να σου πω ποιος είσαι.
- Δεν έγινα παπάς ν' αγιάσω, έγινα παπάς για να περάσω.
- Δεν κάνει ούτε στο σακί ούτε στο σακούλι.
- Δεν ξέρει να μοιράσει δυό γαιδάρων άχυρο.
- Δεν είμαι φαγάς, είμαι παραπονιάρης.
- Δεν πίν' η κατσούλα ξίδι.
- Δυό γαϊδαροι μαλώνανε σε ξένη αχυρώνα.
- Δύο καρπούζια κάτω από μία αμασκάλη δε χωράνε.
- Δώδεκα η αλουπού, δεκατρία τ' αλουπόπλο.
- Δώθε πάν' οι άλλοι.
- Έβαλαν το λύκο να φυλάξει τα πρόβατα.
- Έβαλε το κεφάλι του στον ντορβά.
- Έβγα έξω και πομπέψου κι έμπα μέσα και πορέψου.
- Εγώ το λέω στον σκύλο μου κι ο σκύλος στην ουρά του.
- Εγώ μιλάω, γαϊδούρια κλάνουνε.
- Εγώ βαφτίζω και μυρώνω, άρα ζήσει άρα δε ζήσει.
- Εγώ το λέω του σκύλου μου κι ο σκύλος στην ουρά του.

- Είναι για το γάιδαρο καβάλα.
- Είπ' ο ένας το 'να τ' άλλο κι ο παπάς το κύριε ελέησον.
- Είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλια.
- Έκανε τ' άχυρα κομμάτια.
- Έκανε κι η ψείρα κώλο κι έχεσε τον κόσμο όλο.
- Εκατό ξυλιές στον ξένο κώλο λίγες είναι.
- Έκαψα την καλύβα μου να μη με τρων οι ψύλλοι.
- Έκλασε η νύφη, σχόλασε ο γάμος.
- Έμαθα γδυτός και ντρέπομαι ντυμένος.
- Έμαθε να βελονιάζει και γαμεί το μάστορή του.
- Εμακρύναν οι ποδιές σου, σκεπαστήκαν οι πομπές σου.
- Εμείς το λύκο βλέπουμε, πούθε πάν' τ' αχνάρια του.
- Εμπήκ' ο λύκος στο μαντρί, αλλοί που 'χε το ένα.
- Ένα το 'χει η Μαριορή το στεγνώνει το φορεί.
- Ένας κούκος δε φέρνει την Άνοιξη.
- Έρμα μαντριά γιομάτα λύκους.
- Εφτού που είσαι ήμουνα και δω που είμαι θα ' ρθεις.
- Έχασε τ' αυγά με τα καλάθια.
- Έχε τα πόδια σου ζεστά την κεφαλή σου κρύα, τον στόμαχόν σου ελαφρύ γιατρού δεν έχεις χρεία.
- Έχει ο σάκος άλευρα; Χρίστος Ανέστη. Δεν έχει; θάνατον πατήσας.
- Έχω πολλά ράμματα για τη γούνα σου.
- Ζει με το φακόσπυρο.
- Ζήσε μαύρε μου να φας τριφύλλι.
- Η καμήλα από τ' αυτί δεν κουτσαίνει.
- Η γριά κότα έχει το ζουμί.
- Η σκύλα από τη χαρά της τα κάνει στραβά τα κουτάβια της.
- Η καλή νοικοκυρά, είναι δούλα και κυρά.
- Η αλεπού είχ' εργατιά και κείνη ακριδολόγαγε.
- Η ντροπίτσα τρώει πετρίτσα.
- Η παπάς παπάς ή ζευγάς ζευγάς.
- Η φωτιά και το νερό δεν έχουν μαλλιά.
- Η φτώχεια φέρνει γκρίνια.
- Η τιμή τιμή δεν έχει και χαρά στον που την έχει.
- Η αλεπού και το παιδί της, ένα τομάρι έχουνε.
- Η γαϊδούρα σαράντα πουλάρια έκανε και το σαμάρι δεν της έλειψε.
- Η γριά το μισοχείμωνο ξυλάγγουρο γυρεύει.
- Η κότα σγαρλίζοντας, τα μάτια της θα βγάλει.
- Η νύφη όντας θα γεννηθεί της πεθεράς θα μοιάσει.
- Η τέχνη θέλει μάστορη κι η φάβα θέλει λάδι.
- Η πουτάνα ήθελε να κρυφτεί μα η χαρά δεν την άφησε.
- Ή μικρός παντρέψου, ή μικρός καλογερέψου.
- Θα πηδήξω τάτα, θα σε δω παιδάκι μου.
- Θα το βρει η στραβή τ' αρνί της.
- Θα το βρει η τάβλα το καρφί της.
- Θέλεις θέρισε και δέσε, θέλεις δέσε και κουβάλα.
- Θέλω ν' αγιάσω κι ο διάβολος δεν μ' αφήνει.

- Θρέψε λύκο το χειμώνα, να σε φάει το καλοκαίρι.
- Κάθ' ενού η πορδή, μόσχος του μυρίζει.
- Κάθε ημέρα δεν είναι τ' Αϊ Γιωργιού.
- Κάθε μαχαλάς και τάξη, κάθε ρούγα και ζακόνι.
- Και τα καλά δεχούμενα και τα κακά.
- Και η κοσκινού τον άντρα της με τους πραματευτάδες.
- Και μ' εκατό στη φυλακή και με τα λίγα μέσα.
- Και την πορδή σου δύναμη.
- Καινούργιο κοσκινάκι μου, και που να σε κρεμάσω.
- Καιρός φέρνει τα λάχανα καιρός τα παραπούλια.
- Κακό χωριό τα λίγα σπίτια.
- Καλά είν' τα ρουπακόφυλλα με το ρογί το λάδι.
- Κάλιο γαϊδουρόδενο παρά γαϊδουρογύρευε.
- Κάλιο η μάμα μου παρά η μάνα μου.
- Κάλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρι.
- Κάλιο λόγια στο χωράφι, παρά μάγκανα στ' αλώνι.
- Κάλιο να σου βγει το μάτι παρά το όνομα.
- Κάλιο μία μέρα κόκκορης παρά πέντε μέρες κότα.
- Κάλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρει.
- Κάλιο στο παλούκι, πάρα σώγαμπρος.
- Κάνε με σοφό, να σε κάνω πλούσιο.
- Κάνει την τρίχα τριχιά.
- Κάνεις το χωριάτη φίλο; Κράτα και κομμάτι ξύλο.
- Κανένας δεν άγιασε στον τόπο του.
- Κατά το ζώο και το φόρτωμα.
- Κατά μάνα κατά κύρη κατά γιος και θυγατέρα.
- Κάτινου χαρίζανε ένα γαϊδαρο και τον κοίταγε στα δόντια.
- Κι ο Άγιος φοβέρα θέλει.
- Κι εγώ κακό χερόβολο και συ κακό δεμάτι.
- Κίνησε ο Οβριός για το παζάρι κι ήταν ημέρα Σάββατο.
- Κλαίν' οι χήρες, κλαίν' κι οι παντρεμένες.
- Κοντά στα ξερά καίγονται και τα χλωρά.
- Κοντακιανός λογαριασμός, παντοτινή αγάπη.
- Κόρακας κοράκου μάτι δε βγάζει.
- Κρασί σε πίνω για καλό και συ με πας στο βράχο.
- Κρυώνει σα γύφτος.
- Κώλος που κλάνει γιατρό δε φοβάται.
- Λαγόν εσφάζαν κι έκλανε, καλά που δεν έχεζε.
- Λαγός τη φτέρη κούναγε, κακό του κεφαλιού του.
- Λέγε λέγε το κοπέλι, κάνει την κυρά και θέλει.
- Λείπει ο γάτος χορεύουν τα ποντίκια.
- Λόγο είπα, λόγγο δεν έκοψα!
- Λύσε δέσε το γουρούνι, μακρυσκοίνησε την κλώσα, πέρασε η μέρα.
- Μάρτης γδάρτης και κακός παλουκοκαύτης.
- Μάστορης είναι και της κατσίκας ο κώλος.
- Με πορδές αυγά δε βάφονται.
- Με στραβό σαν κοιμηθείς το πρωί γκαβίζεις.

- Με το στόμα μπάρα μπάρα με τα χέρια κουλαμάρα.
- Με το στανιό ο σκύλος μαντρί δε φυλάει.
- Με το νου πλουταίν' η κόρη, με τον ύπνο η ακαμάτρα.
- Μερεμέτα και σκαπέτα.
- Μη σε γελάσει ο Μάρτης το πρωί και χάσεις την ημέρα.
- Μη με κοιτάς στο γύρισμα, γυρίζω παλικάρι να με κοιτάς στο λιόκρισμα που σπάω το λιθάρι.
- Μην παίζεις με τη φωτιά.
- Μήνας που δεν έχει ρο, ρίξε στο κρασί νερό.
- Μία στο καρφί και μία στο πέταλο.
- Μία αλεπού κοψονούρα όλες τις θέλει κοψονούρες.
- Μία κοιλιά καλή κοιλιά κρατάει πέντε ημέρες.
- Μνημόσυνο με ξένα κόλλυβα.
- Μούντζω κατά του Κουρουνιού, σπάσανε οι μπογάνες.
- Μπάτε σκύλοι αλέστε.
- Μπρος τα κάλλη τι είν' ο πόνος.
- Ν' άκουγε ο Θεός τον κόρακα, όλοι οι γάιδαροι θα φοφούσαν.
- Να 'χα πουτάνας ριζικό και ακαμάτρας μοίρα.
- Νηστεύει ο δούλος του Θεού, γιατί δεν έχει να φάει.
- Νηστικό αρκούδι δε χορεύει.
- Ντράπου η κόρη, βρέθει γκαστρωμένη.
- Ο αγουροφάγος έφαγε, ο ρουμοφάγος δεν έφαγε.
- Ο άμωρος λόγος κι ο κάλπικος παράς μένει στο νοικοκύρη
- Ο χορτάτος τον πεινασμένο δεν τον πιστεύει.
- Ο πνιγμένος απ' τα μαλλιά του πιάνεται.
- Ο βρεγμένος τη βροχή δεν τη φοβάται.
- Ο λύκος από τα μετρημένα τρώει.
- Ο καλός ο μύλος τ' αλέθει όλα.
- Ο πεινασμένος καρβέλια ονειρεύεται.
- Ο πρωτομυριστής και πρωτοκλαστής.
- Ο πεινασμένος γάιδαρος, ξυλιές δε λογαριάζει.
- Ο διακονιάρης τα μπροστινά σακούλια βλέπει.
- Ο κακός χρόνος περνάει, ο κακός γείτονας δεν περνάει.
- Ο τεμπέλης κι ο φαγάς ή χωροφύλακας ή παπάς.
- Ο λύκος κι αν εγέρασε κι άσπρισε το μαλλί του, ούτε τη γνώμη άλλαξε ούτε την κεφαλή του.
- Ο βήχας κι ο παράς δεν κρύβονται.
- Ο παπάς πρώτα βλογάει τα γένια του.
- Ο κλασιάρης έφαγε τον τραγουδιστή.
- Ο τρελός είδε το μεθυσμένο και φοβήθηκε.
- Ο λύκος στην αναμπουμπούλα χαίρεται.
- Ο άμωρος λόγος κι ο κάλπικος παράς στον νοικοκύρη μένει.
- Ο κακός γείτονας κάνει τον καλό νοικοκύρη.
- Ο λόγγος δεν εφοβήθει το τσεκούρι μα το στειλιάρι.
- Ο λόγος σου με χόρτασε και τα ψωμί σου φάτο.
- Ο λύκος από τα μετρημένα τρώει.
- Ο ύπνος θρέφει μάγουλα και ξεγυμνώνει κώλους.

- Ο ύπνος θρέφει τα μωρά κι ο ήλιος τα μοσχάρια.
- Ο Μανόλης με τα λόγια χτίζει ανώγια και κατώγια.
- Οι φίλοι γίνονται φίδια.
- ΟΙ τριφτάδες κι ο χυλός ώσπου να σηκωθείς ορθός.
- Όλ' ανάποδα κι ο γάμος την Τετράδη.
- Όλα τα γουρούνια μία μύτη έχουνε.
- Όλα του γάμου δύσκολα κι η νύφη γκαστρωμένη.
- Όλα τα 'χε η Μαριορή, ο φερετζές της έλειπε.
- Όλα τα γουρούνια μία μύτη έχουνε.
- Όλα τα πουλιά πάν' κι έρχονται κι ο σπουργίτης αναμένει.
- Όλοι αντάμα κι ψωριάρης χώρια.
- Όλοι κλαίν τον πόνο τους κι ο μυλωνάς τ' αυλάκι.
- Όμοιος τον όμοιο κι η κοπριά στα λάχανα.
- Όποια έχει ρόκα και παιδί, στη γειτονιά να μην εβγεί.
- Οποίος μπαίνει στο χορό, χορεύει.
- Οποίος φτύνει κατά πάνω φτύνει τα μούτρα του.
- Οποίος πάει ανάγυρα πάει σπίτι του.
- Οποίος δεν μιλάει το θάφτουν ζωντανό.
- Οποίος βαριέται να ζυμώσει πέντε ημέρες κοσκινάει.
- Οποίος κατουράει στη θάλασσα το βρίσκει στ' αλάτι.
- Οποίος κεντάει το γάιδαρο μυρίζεται τις πορδές του.
- Οποίος πηδάει πολλά παλούκια ένα θα μπει στον κώλο του.
- Οποίος πίνει βερεσέ μεθάει δυο φορές.
- Όποιος σκάβει το λάκκο τ' αλλουνού, πέφτει ο ίδιος μέσα.
- Όποιος έχει πολύ πιπέρι ρίχνει και στα λάχανα.
- Όποιος έχει αμπέλι, ας βρει δραγάτη.
- Όποιος κρύβει την αρρώστια του πάει με δ' αυτή.
- Όποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα τον τρων' οι κότες.
- Όποιος έχει τα γένια έχει και τα χτένια.
- Όποιος χέζει στη θάλασσα, το βρίσκει στ' αλάτι.
- Όπου λαλούν πολλοί κοκκόροι αργεί να ξημερώσει.
- Όπου υπάρχει καπνός υπάρχει και φωτιά.
- Όπου ακούς πολλά κεράσια κράτα και μικρό καλάθι.
- Όπου φτωχός κι η μοίρα του.
- Όπως μου βαράνε χορεύω.
- Όρκος του ρωμιού, πόρδος του γουρνιού.
- Όσα φέρνει η ώρα δεν τα φέρνει ο χρόνος.
- Όσα δεν φτάνει η αλεπού τα κάνει κρεμαστάρια.
- Όση ώραμίλαγες πατέρα, ξέρεις πόσες μύγες έχασε ο σκύλος;
- Όσο είν' ο νους μου στο χωράφι τόσα βόϊδα να βρεθούνε.
- Όταν πέσει το δέντρο, ο καθένας κόφτει ξύλα.
- Όταν ακούς την αρκούδα στου γείτονα την αυλή, καρτέρα τη και στη δική σου.
- Όταν ανακατώσεις τα σκατά, βρωμάνε.
- Ότι έσπειρες θα θερίσεις.
- Ότι πάρει η νύφη στην καβάλα.
- Ότι μικρομάθαινες, δεν τα γεροντάφηνες.

- Ούτε φύλλος στον κόρφο του.
- Ούτε κότες έχω ούτε με την αλουπού μαλώνω.
- Πάν' τα σύννεφα την Πάτρα, πάν τα ρέματα γιομάτα.
- Παπά παιδί διαβόλου γκόνι.
- Παπάς εγίνεις Κώστα; Το 'φερ' η κατάρρα.
- Παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είναι μπαλωμένο.
- Πάρ' τον στο γάμο σου να σου πει και του χρόνου.
- Παρασκευή και Σάββατο, ποτέ άφεγγο δε μένει.
- Παρηγοριά στον άρρωστο. ώσπου να βγει η ψυχή του.
- Παστρική καλή Θεodώρα το τσαρούχι μέσ' την πίτα.
- Πέντε μήνες έναν κόμπο, ένα μήνα πέντε κόμπους.
- Περήφανος καλόγερος, άδεια τα σακούλια του.
- Πέρσι κήκε, φέτος μύρισε.
- Πέσε πίτα να σε φάω.
- Πήγε σαν το σκυλί στ' αμπέλι.
- Πιάσ' τ' αυγό και κούρεψ' το.
- Πιάστηκε σαν τον ποντικό στη φάκα.
- Πίνει η κότα το νερό, μα κοιτάει και το Θεό.
- Ποιος στραβός δε θέλει το φως του.
- Πολλές φορές πάει η κολοκύθα για νερό, μία πάει και δε γυρίζει.
- Που πας ξιπόλητος στ' αγκάθια.
- Πουτάνα με τα κλάηματα και κλέφτης με τους όρκους.
- Πουτάνας τύχη δε χάνεται.
- Πως πάνε οι στραβοί στον Άδη; ένας κοντά στον άλλονε.
- Πως πάν' αράπη τα παιδιά σου, όσο πάνε και μαυρίζουνε.
- Σ' εσέ το λέω πεθερά, για να τ' ακούσει η νύφη.
- Σ' αγαπώ κυρά να κλάνεις αλλά μην το παρακάνεις.
- Σαν το χιόνι στον κόρφο του.
- Σαν τις κακές συννυφάδες.
- Σαν την καλαμιά στον κάμπο.
- Σαν τη γίδα το ψαλιδι.
- Σαν της Λαμπρής τ' αυγά.
- Σαν τη γελάδα την κοπριά.
- Σε σάπιο σανίδι μην πατάς.
- Σιγά μη στάξει η ουρά του γαϊδάρου.
- Σκόρπισαν σαν του λαγού τα πουλιά.
- Σκυλί που γαβγίζει μην το φοβάσαι.
- Σόι πάει το βασίλειο.
- Στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα.
- Στην αναβροχιά, καλό είν' και το χαλάζι.
- Στην γειτονιά τριαντάφυλλο και μεσ' το σπίτι αγκάθι.
- Στις εννιά του μακαρίτη, άλλος μπήκε μες' το σπίτι.
- Στο γάμο πάει ο γαϊδαρος ή για νερό ή για ξύλα.
- Στο μπόι σου βρίσκεις, στην γνώμη σου δε βρίσκεις.
- Στολίστει η νύφη κι απόμεινε.
- Στου κασιδιάρη το κεφάλι.
- Στους στραβούς κυβερνάει ο μονόφθαλμος.

- Στραβός βελόνι εγύρευε μέσα στην αχυρώνα.
- Στραβός στραβό οδήγαγε κι ηύραν κι οι δυό το βράχο.
- Συμπέθεροι και κουμπάροι, τον πρώτο χρόνο έχουν τη χάρη.
- Τ' Αγι' Αντωνιού, τ' Αϊ Θανασιού, του βλάχαρου ο Χειμώνας.
- Τ' αμπέλι θέλει αμπελουργό, το σπίτι νοικοκύρη.
- Τα μισά της χιλιάδας πεντακόσια.
- Τα κουκουλώνει σαν τη γάτα.
- Τα λόγια γυρίζουν το ποτάμι.
- Τα στερνά νικούν τα πρώτα
- Τα ξερά σκατά στον τοίχο δεν κολλάνε.
- Τη μία Πάσχα και την άλλη χάσκα.
- Της καλής προβατίνας της κρεμάνε το τροκάνι.
- Της ελιάς το βάσανο.
- Της νύχτας τη δουλειά τη βλέπει η μέρα και γελά.
- Της κοντής ψωλής τα μαλλιά της φταίνε.
- Τι είν' ο κάβουρας τι είν' το ζουμί του.
- Τι έχεις Γιάννη; Τι είχα πάντα.
- Τι κάνεις Γιάννη; Κουκιά σπέρνω.
- Τι γυρεύει η αλεπού στο παζάρι.
- Τι ράσο δεν κάνει τον παπά.
- Τι έχεις γέρο που χορεύεις; Δε μ' αφήνουν τα δαιμόνια.
- Το μαγκούφι το κρασί, την καρδούλα μου τη σείει.
- Το έξιπνο πουλί πιάνεται από τα τέσσερα.
- Το ραβδί έχει δύο άκρες.
- Το λύκο του κουρεύανε, πούθε παν' τα πρόβατα.
- Το σιγανό ποτάμι να φοβάσαι.
- Το χορεύει στο ταψί.
- Το μυρμήγκι σαν είναι να χαθεί βγάζει φτερά.
- Το καλό το σύκο το τρώει η κουρούνα.
- Το φτηνό το κρέας τα σκυλιά το τρώνε.
- Το ποτάμι δε γυρίζει πίσω.
- Το αίμα νερό δε γίνεται.
- Το φαΐ και το ξύσιμο ώσπου ν' αρχίσουν θέλει.
- Το κατσίκι έφαγε χορτάρι, λύκος να φάει τη μάννα του.
- Το γουρούνι το κράζουν για μαχτό και κείνο πάει για σκατό.
- Το σόι σώζεται.
- Το κρύο με το σακί μπαίνει και με το βελόνι βγαίνει.
- Το μάτι σπάει την πέτρα.
- Το ινάτι βγάζει μάτι.
- Το αγώι ξυπνάει τον αγωγιάτη.
- Το 'να παιδί καλό παιδί και τ' άλλο γαμώ τη μάνα του.
- Το πολύ νταμάχι τρώει το στομάχι.
- Το ποτάμι κοιμάται, ο οχτρός δεν κοιμάται.
- Το στραβό το ξύλο η φωτιά το σιάζει.
- Το γουδί το γουδοχέρι.
- Τον ξεδιάντροπο φτύνανε κι έλεγε ψιχαλίζει.
- Τον τραβάει απ' το καπίστρι.

- Τον φτωχό και το χωριάτη ξένη έγνοια το γερνάει.
- Τον έφτυσε στο στόμα.
- Του φτωχού το εύρημα, ή καρφί ή πέταλο.
- Του ' βαλε χαβιά.
- Του παιδιού μου το παιδί, μου είναι δυό φορές παιδί.
- Του σχοιγιού και του παλουκιού.
- Του παπά η κοιλιά είν' αμπάρι, θέλει να φάει και να πάρει.
- Τού ταξε λαγούς με πετραχήλια.
- Τούρκο φίλευε και τον κώλο φύλαγε.
- Τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, έξι το λαδόξιδο.
- Τρέμει σαν το φύλλο.
- Τρέμει σαν το σκύλο κάτω απ' το ρέχτι.
- Τώρα στα γεράματα, μάθε γέρο γράμματα.
- Φαει κουμπάρε ελιές, καλό είν' και το χαβιάρι.
- Φάτε μάτια ψάρια και κοιλιά λιθάρια.
- Φούρνος να μην καπνίσει.
- Φτωχό τ' αρνί πλατιά ουρά.
- Φωνάζει ο κλέφτης για να φοβηθεί ο νοικοκύρης.
- Χαρτιά γραμμένα, στόματα βουλωμένα.
- Χώρια τα στέρφα από τα γαλάρια.
- Χωριό που φαίνεται κολαούζο δε θέλει.
- Ψάλε δεσπότη, με πονεί το δάχτυλο μου.
- Ψάχνει ψύλλους στ' άχυρα.
- Ψωμί δεν έχουμε τυρί ζητάμε.

Λαϊκές Εκφράσεις - Ευχές

- Άξιος κουμπάρε.
- Εις υγεία.
- Καλά μαθήματα (νέα).
- Καλά στερνά.
- Καλή ζωή.
- Καλή Λαμπρή.
- Καλή προκοπή.
- Καλή σαρακοστή.
- Καλή σοδειά.
- Καλή τύχη.
- Καλό βράδυ.
- Καλό δρόμο.
- Καλό κατευόδιο.
- Καλό να 'χεις.
- Καλό ταχιά.
- Καλολέρωτα.
- Καλοξόδευτα.
- Καλορίζικο.
- Καλοφάγωτα.
- Με το καλό να γυρίσεις.
- Μόσχος (Για το κρασί).

- Να 'σαι καλά σαν τα ψηλά βουνά.
- Να ζήσεις.
- Να μην αβασκαθείς.
- Όποιος λέει καλό, καλό να 'χει.
- Σιδεροκέφαλος.
- Στο καλό.
- Την ευχή μου να 'χεις.
- Το κακό να μη σ' εύρει.
- Ώρα καλή.

Λαϊκές Εκφράσεις - Κατάρες

- Αεϊ σιχτίρ.
- Αει στον άνεμο κι ακόμα πάρα πέρα.
- Ανάθεμα που σ' έκανε.
- Ανάθεμα στο κεφάλι σου.
- Ανάθεμα το γονιό σου.
- Αστραπή ουράνια να σε βρει.
- Έιτε ήλιος του ηλιού.
- Κακό σπυρί κι ο διάκος στο κεφάλι.
- Κόρακας και περιδρομος να σε κόψει.
- Κώλος να μη μείνει.
- Λύκος Σαββατιανός να σε φάει.
- Λύσσα ντε.
- Μαλίνα να σε βαρέσει.
- Μαύρη κουρούνα κι ογλήγορα.
- Μόργια και κασίδα.
- Να γίνεις γουβί.
- Να γίνεις μπουχός και στάχτη.
- Να γίνεις χανταβούλα.
- Να μη σώσεις.
- Να μην ξημερωθείς.
- Να ξερομαραθείς.
- Να πας και να μη σώσεις να γυρίσεις.
- Να που να σου βγουν τα μάτια.
- Να σε πιάσει σιγηνικό (Επιληψία).
- Να σε πιάσει το ζαλιακό.
- Να σε φάει το μαύρο φίδι.
- Να σε φάει το χώμα.
- Να σε φάν' τα σκυλιά και τα όρνια.
- Να σου 'ρθει κόλπος.
- Να τα ρε.
- Να χαθείς και να μη φανείς.
- Να χαθείς και να μη φανείς.
- Ότι πιάνεις στάχτη και μπουλμπερη να γίνεται.
- Ου να μου χαθείς.
- Οχιά να σε φάει.

- Που να λαλήσουν κουκουβάγιες στα κεραμίδια σου.
- Που να μη σ' εύρει ο χρόνος.
- Που να μην ειδείς τι να γένει.
- Που να σε νεκροφιλήσω.
- Που να σε πάνε τέσσερις.
- Που να σου 'ρθει ταμπλάς.
- Που να σου σηκωθεί η πέτσα ανάποδα..
- Που να σταθεί το κάτουρο σου.
- Που να στο πεί ο παπάς στ' αυτί
- Σκατά να φας.
- Σκατά στα μούτρα σου.
- Σκατά στη γενεά σου.
- Σκατά στο γονιό σου.
- Την κακή σου και την ψυχρή σου ημέρα.
- Τον κακό σου τον καιρό.
- Τρομάρα και λαχτάρα να σου 'ρθει.
- Φωτιά να πέσει να σε κάψει.
- Χαίρι και προκοπή να μην κάνεις.
- Λαϊκές Εκφράσεις - Κοπετοί
- Δόλια εγώ.
- Έρμα ξένα.
- Έρμη αρφάνια.
- Έρμη εγώ.
- Έρμη φτώχεια.
- Κακό που με βρήκε την καφερή.
- Κακό πω 'παθα.
- Κουρούνα εγώ και μαύρη.
- Μαύρη εγώ.
- Μαύρη μου η μοίρα.
- Μαύρη που ήμουνα.
- Να μαλινοβαρεμένο Να!!
- Όχι άλλο μωρ' γυναίκες.
- Ταμπλάς που μου 'ρθε.
- Ωχ κορκολίκια μου.
- Ωχ λαχτάρα μου.
- Ωχ τρομάρα μου.
- Ωχ φαρμάκια και σκασίλες.
- Ωχου καήλα μου.
- Ωχου ντέρτια και καημοί.

Ήθη & Έθιμα της Τσακωνιάς

ΚΑΪΜΑΚΙ Η΄ ΚΑΪΣΜΑΤΣΙ :

Παίρνουν προζύμι, το ζυμώνουν στο ξύλινο σκαφίδι, αλείφουν λάδι το ταψί, βάζουν γλυκάνισο μέσα, απλώνουν τη ζύμη στο λαδωμένο ταψί, σαν πίτα, πασπαλίζουν από πάνω σουσάμι και το ψήνουν στο φούρνο. Μόλις το βγάλουν, ζεστό, περιχύνουν στο ταψί λάδι και κρασί ανακατεμένο, το κόβουν κομμάτια και το προσφέρουν στο σπίτι, αμέσως μετά την επιστροφή από το νεκροταφείο όπου έθαψαν το νεκρό. Αυτό είναι έθιμο που έχει τις ρίζες του στα βάθη των αιώνων και θυμίζει τις σπονδές που έκαναν οι αρχαίοι Έλληνες. Επίσης προσφέρουν και φρεσκοζυμωμένο ψωμί με τυρί και ελιές και φυσικά κρασί. Καθένας παίρνει το ποτήρι με το κρασί, χύνει λίγο κάτω και συλλυπείται "Ο θεός να τον αναπαύσει, να ζήστε να τον θυμόσαστε, ζωή σε σας". Και μετά πίνει.

ΠΑΡΗΓΟΡΙΑ :

Το βράδυ της ταφής του νεκρού συγκεντρώνονται στο σπίτι των πενθισμένων όλοι οι στενοί συγγενείς, οι φίλοι, οι γείτονες και όσοι έχουν οικογενειακό δεσμό, ο ιερέας του χωριού, ο δάσκαλος κ.ά. και στρώνεται τραπέζι μεγάλο. Καθένας πηγαίνει αρκετό φαγητό και ένα μπουκάλι κρασί από το σπίτι του. Το φαγητό συνήθως είναι κρέας, ή αν νηστεύουν ψάρι ή θαλασσινά. Γυναίκες βοηθούν στο στρώσιμο και στο σερβίρισμα και μετά στο μάζεμα και πλύσιμο των πιάτων. Αυτό, ανάλογα με την ηλικία και την κοινωνική του θέση, γίνεται για πολλές ημέρες, παλαιά κρατούσε ως τα σαράντα του νεκρού. Μ' αυτόν τον τρόπο συμπαρίστανται στους πενθισμένους και τους απαλύνουν λίγο τον πόνο και την πίκρα τους.

ΚΟΚΟΣΙΜΟ :

Όπως είναι γνωστό, σε κάθε κηδεία, μετά την ταφή του νεκρού, στο νεκροταφείο, μοιράζονται τα "κόλυβα", σιτάρι βρασμένο, ανακατεμένο με ζάχαρη, σπόρους ροδιών, σταφίδες, καρύδια κλπ, έθιμο που κρατάει τις ρίζες του στην αρχαιότητα, γιατί το σιτάρι συμβολίζει την βλάστηση, την ανάσταση, την αθανασία. Το ζουμί από το βρασμένο αυτό σιτάρι, στην Τσακωνιά δεν το χύνουν. Του ρίχνουν λάδι και όταν αρχίζει να βράζει ρίχνουν αλεύρι, αλάτι και το ανακατεύουν όπως τη μουσταλευριά. Όταν πήξει, βάζουν σταφίδα, γλυκάνισο και φύλλα δάφνης (βαγιάς). Όταν παγώσει γίνεται όπως ο χυλός και το στέλνουν στα συγγενικά σπίτια, που συμπαραστάθηκαν στην οικογένεια του νεκρού.

Βιβλιογραφία :

- "Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις Αχαϊκά - Αρκαδικά", Εκδοτική Αθηνών Α.Ε. Παπαχαντζής Νικόλαος,,
- "Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις - Αρκαδικά", Επιστημονική Εταιρία των Ελληνικών Γραμμάτων, επιμέλεια Ανδρέα Πουρνάρα, Πάπυρος, εισαγωγή, σχόλια, μετάφραση Δ. Παπαθεοδώρου, Αθήνα, 1954.
- "Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις - Αρκαδικά", Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων "Ι. Ζαχαρόπουλος", Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ν. Παχατζής.
- "Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις - Αρκαδικά", Κάκτος, "Οι Έλληνες", Μετάφραση, σχόλια Α. Ταταράκη, Εισαγωγή: Ζαχ. Λαμπράκη, 1992.
- Rouquerville Francois, "Ταξίδι στον Μοριά" ("Voyage en Moree")
- Σιμόπουλος Κυριάκος, "Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα"
- Παπαρηγόπουλος Κ., "Ιστορία του Ελληνικού Έθνους"
- Καρποδίνη Ε. - Δημητριάδη, "Πελοπόννησος Μουσείων, Μνημείων και Αρχαιολογικών Χώρων", Εκδοτική Αθηνών.
- Πετράκος Βασίλειος, "Εθνικό Μουσείο ΓΛΥΠΤΑ - ΧΑΛΚΑ - ΑΓΓΕΙΑ", Εκδόσεις Κλειώ
- Δερεχάνη Β. Ευγενία, "Το όρος Λύκαιο και οι Αρχαίοι Αρκάδες", 2η έκδοση, Αθήνα 1997, Έκδοση Συλλόγου Άνω Καρυωτών Αρκαδίας, Χορηγός: Εθνική Κτηματική Τράπεζα, Σύλλογος Άνω Καρυωτών Αρκαδίας, Πανεπιστημίου 56, 8ος όροφος, 106 78, Αθήνα, τηλ. 01-639-9841.
- Βίγλας Ιωάννης, "Παυσανία Αρκαδικά", (Β' edition).
- Θεοχάρης Γ., "Μονή Φιλοσόφου, Κρυφό Σχολίο - Η αρχόντισσα του φαραγγιού του Λούσιου ποταμού και ο τόπος της", Εκδότης Μονή Φιλοσόφου, διάθεση στη Μονή Φιλοσόφου, Δημητσάνα, ΤΚ 220 07, τηλ. 0795-81447.
- "Τα θαυμαστά και τα μυστήρια του Λυκαίου Όρους", έκδοση εφημερίδας "Νέα της Μεγαλοπόλεως", 2001.
- "Τα Μοναστήρια της Αρκαδίας",
- Αντωνάκος Π., Τ. Μαύρος, "Μονές της Αρκαδίας".
- Πετρονώτης Αργύρης, "Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική - ΑΡΚΑΔΙΑ", Εκδοτικός Όικος ΜΕΛΙΣΣΑ.
- "Κυνουρία", Εκδοτικός Όικος ΜΕΛΙΣΣΑ.
- "Αρκαδικά - Ημερολόγιον των Αρκάδων, 1988-1992", Αθήνα
- "Πολιτιστικός Χάρτης της Αρκαδίας", Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Πελοποννήσου, 1997, σελ. 32.
- "ΑΡΚΑΔΙΑ, Ιστορία, Λαογραφία, Τέχνη, Σύγχρονη Ζωή", Εκδόσεις Ι. Ζ. Ζαχαρόπουλου - Βιβλιοχαρτοπωλείο "Παλλάδιον", Τρίπολις
- Κάπος Μιλτιάδης, "Η Αρκαδία στο μύθο και στην ιστορία", Εκδ. Μιλτ. Κάπου, Καστοριάς 15, Αθήνα.
- "Τουριστικός Οδηγός": "ΑΡΚΑΔΙΑ - Τρίπολη"
- "Μοναστήρια - Εκκλησίες, Παραδοσιακοί οικισμοί, Κορινθία - Αργολίδα - Αρκαδία - Μεσσηνία - Λακωνία", Ειδικές εκδόσεις Περιφέρειας Πελοποννήσου.
- "Peloponnese: castles and monasteries", Athens: Toubi's, (Today and yesterday), 232 p. (Pb).
- Βαγενάς Θάνος "Κυνουριακή βιβλιογραφία 1821- 1958", "Χρονικά των Κυνουριατών", τόμ. Β' 1952
- Βαγενάς Θάνος, "Αρκαδική βιβλιογραφία 1807- 1981" εκδ. Βιβλιοπωλείου Δ.Ν. Καραβία, Αθήνα
- Βαγενάς Θάνος, "Χρονικά των Αρκάδων", εκδ. Βιβλιοπωλείου Δ.Ν. Καραβία, Αθήνα
- Παναγιωτόπουλος Β. "Πληθυσμός και οικισμοί της Πελοποννήσου", Αθήνα.
- Βαγενάς Θάνος, "Ιστορικά Τσακωνιάς και Λεωνιδίου", Αθήνα 1971
- Βαγενάς Θάνος, Χρονικά των Αγιοπετρινών, 1974
- Γέροντα Ράνια, "Κυνουρία", Αθήνα 1977
- Γριτσόπουλος Τάσος, "Η κατά την Κυνουριαν Μονή της Λουκούς, Αθήνα 1968"
- Γριτσόπουλος Τάσος, "Η κατά την Κυνουριαν Μονή της Παλαιοπαναγιάς", Αθήνα 1951
- Δέφνερ Μιχαήλ, "Λεξικόν της Τσακωνικής διαλέκτου", "Εστία" 1923
- Δέφνερ Μιχαήλ, Χαιρετισμοί, ευχαί, κατάροι, όρκοι και άσματα των Τσακωνων, εν Αθήναις 1922
- Κουσκούνας Ι., Χασαπογιάννης Κ., Κακαβούλιας Ι., " Θυρεάτις γη", Αθήνα 1981
- Κωστάκης Θανάσης - Περνό Ουμπέρτο, "Σύντομη γραμματική της Τσακωνικής Διαλέκτου", Αθήνα 1951
- Κωστάκης Θανάσης, "Τσακωνικά κύρια ονόματα", Αθήναι 1959
- Συμεωνίδης Χαράλαμπος, "Οι Τσάκωνες και η Τσακωνιά", Θεσσαλονίκη 1972
- Φάκλαρης Παναγιώτης, "Αρχαία Κυνουρία", Θεσσαλονίκη 1985

- Μακρυμίχαλος Στέφανος, "Τσακωνικά προικοσύμφωνα", Αθήναι 1971
- Παπαγεωργίου Γεώργιος, "Η ιστορία του Πραστού", Αθήναι 1970
- Παπαδόπουλος Αλέξανδρος, "Η Ιερά Μονή Υπεραγίας Θεοτόκου Ελώνης Κυνουρίας, Τρίπολις 1975"
- Ρουσάλη- Διαστίντου Σοφία, "Λαογραφία Λεωνιδίου", Αθήναι 1977
- Αποστ. Αποστολόπουλος, "Κυνουριακά".
- Ρωμαίος Κ.Α. "Ανασκαφαί εν Κυνουρία", Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας 1950
- Ρωμαίος Κ.Α., "Κάστρο της Ωριάς", Χρονικά του Μοριά 1953
- Δ. Χούπης, "Καμινाराίοι και Υλοτόμοι", Ιστορικά και Λαογραφικά των δύο παραδοσιακών επαγγελμάτων, Εκδοση των Απανταχού Καστανισιωτών.
- Φλουδάς Νίκος, "Ιστορικά Αγ. Ιωάννου Θυρέας", Αθήνα 1939
- Φίλιππος Β. Μπεκύρος, Ελένη Τσαγγούρη, "Ο Τσακωνικός Χορός", Λεωνίδιο 1996
- Ένωση Ξενοδόχων κλπ. "Κυνουρίας Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία", Τρίπολη 1999
- Ιωάννης Ασημακόπουλος, "Αναζητώντας τις Ρίζες μας", Αθήνα
- "Χορός και κοινωνία", Εισαγωγή-Επιμέλεια : Βασίλης Νιτσιάκος, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας, Κόνιτσα 1994
- Μιχ.Αντ.Λέκος, "Περί Τσακωνων και της Τσακωνικής Διαλέκτου", Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών, Αθήναι 1920
- Χρήστος Πετάκος, "Ο Τσακωνικός Χορός", Αθήνα 2003
- Τυροβολά Κ. Βασιλική, "Ελληνικοί παραδοσιακοί Χορευτικοί ρυθμοί", Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1992
- Παπαζαρήs Χρ.Αθανάσιος, Τα τσακωνικά τραγούδια και ο τσακωνικός χορός του Σίμωνα Καρρά", Τσακωνικά Χρονικά-Αρχείο Τσακωνιάς Τόμος ΙΒ' Αθήνα 1996
- Μπεκύρος Β. Φίλιππος-Τσαγγούρη Π. Ελένη "Ο Τσακωνικός χορός", Λεωνίδιο 1996
- Τόσκα – Καμπά Σούλα, "Παραδοσιακοί Χοροί Ηπείρου Θεσσαλίας Στερεάς Ελ Αττικής Εύβοιας Πελοποννήσου, Εκδ.Φιλιππότη, Αθήνα 1996
- Συρτόπουλος Κ, "Η προϊστορία της Πελοποννήσου", Βιβλιοθήκη της εν Αθήναι Αρχ.Εταιρείας, Αθήναι 1964
- Newbecker Annemarie Jeanette, "Η μουσική στην Αρχ. Ελλάδα", Μεταφρ: Μιρέλα Σιμωντά-Φιδετζή, Εκδ: Οδυσσεάς Αθήνα 1986
- Χούπης Γ.Δημήτριος, "Έτρου ένατθε" Μέρος Β' Ο τσακωνικός χορός δια μέσου των αιώνων,Σύλλογος των Απανταχού Καστανισιωτών, Αθήνα 1990
- Μουρατίδου Κ, "Ο χορός Τσακωνικός και οι θεραπευτικές του ιδιότητες"
- Μυλωνά Έφη, "Τσακωνικός" Περιοδικό Όρχησις Ιαν-Μαρ 2002
- Τσούχλος Ιωαν.Κωστής, "Λαογραφικά της Τσακωνιάς" Αθήνα 1993
- Ράφτης Άλκης, "Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού χορού", Θέατρο ελλην χορών Δώρα Στράτου, Αθήνα 1995
- Πιτσινός Π Δημήτρης "Φιλολογικά Δημοσιεύματα", Κέντρο Αρκαδ. Μελετών, Αθήνα 1976
- Πιτσελάς Παύλος,"Ιστορία των Τσακωνων:Περί Τσακωνων Ιστοριογεωγραφικό & Σημσιολογικό ποιόν

Σημείωση: Ενδιαφέροντα άρθρα έχουν δημοσιευθεί στην πληθώρα των περιοδικών εκδόσεων που έχουν ως κέντρο αναφοράς την Αρκαδία, ή και γενικότερα την Πελοπόννησο, όπως είναι η "Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά", το "Αρκαδικόν Ημερολόγιον" (1937), τα "Χρονικά των Αρκαδων", το "Αρχείον Τσακωνιάς", το "Δελτίον των Τσακωνων", η "Θυρέα", τα "Χρονικά των Τσακωνων ", των "Δολιανών", των "Κυνουριατών", κλπ.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟ

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν με οποιοδήποτε τρόπο να φέρω σε πέρας αυτή μου την εργασία – έρευνα, με τη βιβλιογραφία και τις πληροφορίες που μου παρείχαν και το πολύτιμο χρόνο που μου αφιέρωσαν

και ειδικότερα : Κουνιά Μηλιώ, πρόεδρο και ιδιοκτήτη εφημερίδας "Κυνουρια"
Χείλαρη Τασία, καθηγήτρια φυς. αγωγής & χοροδιδάσκαλος
Ρούλα Κυρίου, νοικοκυρά
Ρήνα Μάνου, νοικοκυρά